T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAKIN DÖNEM TARİHİMİZDE BULGARİSTAN'IN NEVROKOP BÖLGESİNDEKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

DZHEMAL HATIP

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SABRİ CAN SANNAV

EDİRNE 2022

Tezin Adı: Yakın Dönem Tarihimizde Bulgaristan'ın Nevrokop Bölgesindeki Osmanlı Mezar Taşları
Hazırlayan: Dzhemal HATIP

ÖZET

Tarihin en eski dönemlerinden beri dinleri ne olursa olsun her topluluk atalarına saygı duymuş ve bu saygıdan dolayı onları hatırlatacak alâmetlere önem vermişlerdir. Konulan bu alâmetler zaman içerisinde bölgede yaşayan halkların demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatlarının yanı sıra, o dönemin tarihi ile alakalı da pek çok önemli bilgiler sunmaktadır.

Her biri birer tarih abidesi olan ve Bulgaristan Müslüman/Türk halkı açısından büyük bir öneme sahip olan Osmanlı mezar taşlarını konu alan çalışmamızda, taşların tipolojik ve süsleme özellikleri ile beraber, mezar taşlarının tarihi gelişimi ve günümüze dek ulaşma hikâyeleri üzerinde durulmaktadır.

"Yakın Dönem Tarihimizde Bulgaristan'ın Nevrokop Bölgesindeki Osmanlı Mezar Taşları" adlı çalışmamız, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan ve Cuma-i Bâlâ (Blagoevgrad) iline bağlı olan Nevrokop (Gotse Delçev) kazası ve civarındaki köylerle sınırlandırılmıştır.

Çalışmamızda 16 yerleşim yeri mezarlıklarında, cami hazirelerinde ve harici yerlerinde bulunan 215 adet mezar taşı incelenmektedir.

Çalışmamızda ele aldığımız mezar taşları XVIII. ve XIX. yüzyıllar ile XX. yüzyılın ilk yarısına kadar tarihlenmektedir. En erken tarihli mezar taşı hicri 1118 (1706/1707) yılına ait, en yakın döneme ait olan mezar taşı ise hicri 1388 (1968) yılına aittir.

Çalışmamızda yer alan bu mezar taşları konumu ve sosyal durumu açısından bakıldığında pek bir farklılık göze çarpmamaktadır. Dönem ve imkân çerçevesinde süslenen mezar taşları, sade ve genellikle birbirlerine benzeyen bezemelerle süslendiği görülmektedir. Erkek mezar taşlarının başlıklarında her ne kadar bir farklılık gözükse de mezar taşları genel olarak kavuk, sarık ve feslerden oluşmaktadır. Kadın mezar taşlarının başlıklarında ise sade ve daha çok stilize edilmiş bitkisel süslemelerden oluştuğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Mezar Taşları, Cum'a-i Bâlâ, Nevrokop, Mezar Taşları.

Name of Thesis: Ottoman Tombstones in Nevrokop Region of Bulgaria in Our Recent History

Prepared by: Dzhemal HATIP

ABSTRACT

Since the earliest times of history, regardless of their religion, every community has respected their ancestors, and because of this respect, they have given importance to the signs that will remind them. These signs give very important information about the history of the period, as well as the demographic, economic, social and cultural lives of the people living in the region over time.

In our study, which deals with the Ottoman tombstones, each of which is a historical monument and has a great importance for the Muslim/Turkish people of Bulgaria, the typological and ornamental features of the stones, as well as the historical development of the tombstones and the stories of their arrival until today are emphasized

Our study called "Ottoman Tombstones in Nevrokop Region of Bulgaria in Our Recent History" is limited to Nevrokop (Gotse Delçev) township and the surrounding villages, which is within the borders of Bulgaria and connected to Cuma-i Bala (Blagoevgrad) province today.

In our research, 215 tombstones found in 16 settlement cemeteries, mosque graves and external places are examined.

The tombstones we evaluated in our study are dated to the XVIIIth, XIX th and the first half of the XX th century. The earliest tombstone belongs to the year 1118 h. (1706/1707 AC). The tombstone belonging to the latest period, on the other hand, belongs to the year 1388 h. (1968 AC)

When these tombstones are examined in terms of location and social status, there is not much difference. It is seen that the tombstones, which were decorated within the framework of the period and possibility, were made with simple and generally similar decorations. Although there is a difference in men's headstones, they generally consist of a turban, turban and fez. It is seen that the women's headstones consist of plain and mostly stylized herbal ornaments.

Key words: Ottoman Tombstones, Cuma-i Bala, Nevrokop.

ÖNSÖZ

Dünyanın farklı bölgelerinde ve farklı zamanlarda yaşayan toplulukları tanımanın ve onlar hakkında bilgi edinmenin yolları arasında, onların bıraktıkları mimari eserler, yazdıkları kitaplar ve gömülü oldukları mezarlar gibi birçok örnek sayabiliriz. Ancak bunların arasında mezar ve mezar anıtlarının ayrıca bir ehemmiyeti bulunmaktadır. Bu yapıtlar bizlere, orada yaşayan toplulukların sosyal, kültürel ve dini hayatları konusunda ip uçları vermektedir. Bazen ise koca medeniyet, şehir ve köylerden geriye kalan sadece mezarlık ve birkaç mezar taşı bulunmaktadır. İşte böyle durumlarda mezar taşları, kaybolan o topluluklar hakkında bilgi veren en önemli kaynaklar durumuna gelmektedirler.

Bundan dolayı dünyanın birçok ülkesinde araştırmacılar tarafından bu gibi yapıtlara büyük önem verilmekte ve henüz üzerinden bir asır dahi geçmemiş olmasına rağmen, ona bir antika ve tarihi eser gözü ile bakılmaktadır.

Maalesef günümüzde birçok Balkan ülkesinde olduğu gibi, Bulgaristan'da da Osmanlı döneminden kalan binlerce mezar taşı farklı nedenlerden dolayı yok edilmeye devam edilmektedir. Ve onların tespiti, kayıt altına alınması ve korunması hususunda ne devletçe ne de ilgili kurum ve kuruluşlarca neredeyse hiçbir şey yapılmamaktadır.

Hazırlamış olduğumuz bu çalışma ile Bulgaristan'ın Nevrokop bölgesinde bulunan ve Osmanlı dönemine ait bu paha biçilmez tarihi yapıtlara dikkat çekmek ve bu vesile ile yüzlerce senelerden beri buralarda yaşamış olan Müslüman/Türk halkının tarihi konusunda, bir nebze dahi olsa katkıda bulunacağımızı umuyoruz.

Çalışma sürecinde, ilminden ve tecrübelerinden istifade ettiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sabri Can Sannav başta olmak üzere, bölgede araştırmalar yaptığım esnada yanımda olup bana her konuda yardımcı olan herkese teşekkür ediyorum.

Dzhemal Hatip

Sofya, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR ..... **vii**
GİRİŞ **1**
1. BÖLÜM **8**
MEZAR VE MEZAR TAŞLARININ GENEL TARİHİ VE KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ **8**
1.1. İslam'da Mezar ve Mezar Taşı Geleneğine Tarihsel Bir Bakış 8
1.2. Anadolu'da Erken Dönem Türk ve Müslüman Mezar Taşları Geleneği 11
1.3 Osmanlı Mezarları ve Mezar Taşlarının Tipolojisi 14
1.4. Süsleme Özellikleri 16
1.4.1. Ağaç ve Bitkisel Bezemeler 17
1.4.1.1.Ağaçlar 18
1.4.1.2. Meyveler: 20
1.4.1.3. Bitkiler: 21
1.4.2. Nesneli ve Geometrik Figürlü Bezemeler 22
1.4.3. Yazılı Bezemeler: 25
1.5 Başlık Tipleri 26
1.5.1. Erkek Başlıkları 27
1.5.1.1. Kavuk ve Sarıklı Başlıklar 27
1.5.1.2. Yeniçeri Başlıkları: 30
1.5.1.3. Tarikat Başlıkları: 31
1.5.1.4. Fesli Başlıklar: 32
1.5.2. Kadın Başlıkları 33
2. BÖLÜM **35**
OSMANLIDAN SONRA BULGARİSTAN'DAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARININ DURUMU **35**
1.1 Osmanlı-Rus Harbi Sonrası Bulgaristan'daki Mezar Taşlarının Durumu 35
1.2 Balkan Savaşı ve Sonrası Mezar Taşların Durumu 41

1.3 Komünizm Döneminde Türk/Müslüman Kabristan ve Mezar Taşlarının Durumu. 44
1.4. Bulgaristan'da Osmanlı Mezar Taşları ile İlgili Yapılan Çalışmalar..... 48
3. BÖLÜM..... 57
NEVROKOP BÖLGESİNDEKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI 57
3.1 Bölgedeki Hazire, Mezarlık ve Mezar Taşlarının Genel Durumu 57
3.1.1. Nevrokop Şehri Hazire ve Mezarlıklarından Kalan Mezar Taşları 57
3.1.2 Breznitsa köyü, Yeni cami haziresindeki mezar taşları 58
3.1.3 Bukovo köyünün mezarlığındaki mezar taşları 59
3.1.4 Dıbnitsa köy camisinin haziresi 59
3.1.5 Dolno Dryanovo köyü mezarlığı..... 60
3.1.6 Godeşevo köy camisinin haziresi..... 60
3.1.7 Hvostyane köyü mezarlığı 61
3.1.8 Jijevo köyü mezarlığı 61
3.1.9 Kornitsa köy camisinin haziresi..... 62
3.1.10 Koçan köyünün eski mezarlığı..... 62
3.1.11 Lıjnitsa köyü, cami haziresi ve mezarlıkları 63
3.1.12 Ribnovo köyü ve mezarlıkları..... 63
3.1.13 Skrebatno köyü ve mezarlıkları 64
3.1.14 Slaşten köyü, cami haziresi ve mezarlıkları..... 65
3.1.15 Tuhovişte köyü, Eski caminin haziresi 65
3.1.16 Vılkosel köyü, Eski caminin haziresi ve mezarlıkları..... 66
3.2 Karşılaştırma ve Değerlendirme 68
3.2.1. Şahide Başlıkları 68
3.2.2. Gövdelerde Şekil ve Tipoloji 70
3.2.3. Süslemeler ve Tezyinat 70
3.2.4. Kitabeler, İşleniş Biçimi ve Tekniği 71
3.2.5. Kitabelerde Yer Alan İfade ve Kalıplar 72
3.2.6. Mezar Taşlarında Kullanılan Unvan, Meslek ve Lakaplar 79
3.2.7. Sülaleler..... 79
3.2.8. Kitabelerde Tarih 80
3.2.9. Yazısız Mezar Taşları 80
3.3. KATALOGLAR 81

3.3.1. Katalog № 1 – Nevrokop 82
3.3.2. Katalog № 2 - Breznitsa 87
3.3.3. Katalog № 3 – Bukovo 98
3.3.4. Katalog № 4 – Dıbnitsa 132
3.3.5. Katalog № 5 – Dolno Dryanovo 141
3.3.6. Katalog № 6 – Godeşevo 147
3.3.7. Katalog № 7 – Hvostyane 153
3.3.8. Katalog № 8 – Jijevo 162
3.3.9. Katalog № 9 – Kornitsa 167
3.3.11. Katalog № 11 – Lajnitsa 177
3.3. 12. Katalog № 12 – Ribnovo 194
3.3.13. Katalog № 13 – Skrebatno 216
3.3.14. Katalog № 14 – Slaşten 222
3.3.15. Katalog № 15 – Tuhovişte 235
3.3.16. Katalog № 16 – Valkosel 239
SONUÇ 263
KAYNAKÇA 264
EKLER 277

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

Bkz. : Bakınız

v.b : ve benzeri

s. : Sayfa

Yay. : Yayınları

yy. : Yüzyıl

K. : Katalog

f. : Fotoğraf

BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

KB : Kültür Bakanlığı

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi

TTK : Türk Tarih Kurumu

Bulgaristan:

ДА : Devlet Arşivi (Bulgaristan)

ОДА : Bölge Devlet Arşivi (Bulgaristan)

ВВМ : Bulgaristan Başmüftülük Arşivi

Изд. : Yayını

Т. : Cild

кн. : Kitap, bölüm

стр. : Sayfa

GİRİŞ

Konunun Amacı, Önemi ve Kapsamı

XIV. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'ne katılan Bulgar Devleti, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası, 6 Eylül 1908'de beş yüz yıllık Osmanlı egemenliğinden tamamen ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nden ayrılmış olan Bulgaristan, yerli Müslüman-Türk halkına karşı farklı dini ve kültürel baskılar uygulamaya başlamıştır.

Müslüman-Türklerin mallarına el konmaya, cami ve diğer kamu/vakıf binaları yıkılmaya, bazı bölgelerde Müslümanlar Hristiyanlaştırılmaya ve buna bağlı olarak da kıyafet ve isimleri zorla değiştirilmeye başlanmıştır. Mukavemet gösterenler ise göçe zorlanmıştır[1]. Yaşanan bu olumsuz olaylardan burada kalan diğer Osmanlı eserlerinin yanı sıra o dönemden kalan mezar taşları da nasibini almıştır. Büyük bir kısmı değişik bahanelerle kırılıp parçalanmış ve inşaatlarda dolgu taşı olarak kullanılmıştır. Diğer bir kısmı ise yerinden sökülüp dünyanın değişik ülkelerine götürülmüş, buradaki müzelerde sergilenmiştir[2]. Sağlam olarak yerinde kalan ve günümüze kadar ulaşabilen bazı mezar taşları ise kaderine terkedilmiş ve halen ilgisizliğin ve vefasızlığın kurbanı olmaya devam etmektedir.

Mezar taşlarının öncelikle yerel tarih açısından birer arşiv belgesi niteliğinde olduğuna ve bulundukları toprağın tapusu ve sosyo-kültürel belleği olduğuna inanarak, çalışmamızda Bulgaristan'ın Nevrokop (bugün Gotse Delçev) bölgesinde kalan bu açık hava nişanelerini, bir nebze dahi olsa gündeme getirerek atalarımızın buraya getirmiş olduğu kültür, sanat ve tarih safhalarını kayıt altına alınması amaçlanmıştır.

Tespitlerimize göre çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz bölgede ilçe, köy, taşra ve cami hazirelerinde yüzlerce mezar taşı bulunmaktadır. Türk-İslam kültürüne ait bu

---

[1] Ömer Turan, *Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri*, ASAM, Ankara 2003, s. 21.

[2] Zafer Gölen - Abidin Temizer, *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, Gece Kitaplığı Yay., Ankara 2017, C. 2, s. 685.

eserler zaman geçtikçe tahrip edilip yok olmaya devam etmektedir. Ne yazık ki, tarih araştırmacılarının en büyük yardımcılardan biri hatta bazı yerleşim yerleri için en başta geleni olan bu eşsiz tarihi kanıtlara şimdiye kadar gereken önem verilmemiş ve bu konu üzerinde pek az çalışma ve araştırmalar yapılmıştır. Özellikle bu bölgede şimdiye kadar böyle bir çalışma yapılmadığından dolayı, bu yapıtlar hakkında genel bilgiler vermek, bu bilgileri kayıt altına almak ve gelecek nesillere taşımak, dinî ve kültürel açıdan gayet önemlidir. Ayrıca, bu konuda yapılan benzer çalışmalardan farklı olarak, Osmanlı sonrası Bulgaristan'da farklı dönem ve rejimler tarafından Müslümanlara ait mezarlık, hazire ve mezar taşları üzerinde uygulanan "asimilasyon" politikası konusunda bazı belgeler ve olaylara yer verilmiştir.

Çalışmamız Nevrokop şehri ve dolayındaki toplam 15 köyün mezarlıklarında, cami hazirelerinde bulunan ve tespit edebildiğimiz münferit mezar taşlarını kapsamaktadır. Osmanlı dönemine ait mezar taşı tespit edemediğimiz ve farklı nedenlerden dolayı ulaşamadığımız bazı köyler çalışmamızda yer verilmemiştir.

Araştırma Yöntemi

"Yakın Dönem Tarihimizde Bulgaristan'ın Nevrokop Bölgesindeki Osmanlı Mezar Taşları" konulu çalışmamızın başlangıcında, konu ile alakalı birincil ve ikincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır.

İlk aşamada; kabir, mezar, vefat ve ölü geleneği ile alakalı İslâm dininin en güvenilir iki kaynağı - Kur'an ve Sünnet- olmak üzere birçok Arapça, Türkçe ve Bulgarca dini ve tarihi kaynaklardan bilgiler toplanmıştır. İkinci aşamada; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı'na bağlı Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'nın devletarsivleri.gov.tr sitesi üzerinde, elektronik ortamda Bulgaristan ve Nevrokop bölgesi ile alakalı belge taraması yapılmıştır. Buradaki mezarlık, hazire ve mezar taşları ile alakalı orijinal kaynak sayılabilecek bazı belgeler elde edilmiştir. Bununla birlikte Bulgaristan Milli Kütüphanesi, Şarkiyat bölümünde bulunan Nevrokop kazası ile alakalı 126 ve 126A fonları taranarak, konumuzla ilgili bilgiler toplanmıştır. Ayrıca Cuma-i Bâlâ (Biagoevgrad)'da bulunan Bölge Devlet

Arşivleri'nden, bölgedeki vakıf ve vakıf malları arşivleri taranmış, birçok mezarlık ve hazire konusunda bilgi ve belgeler elde edilmiştir. Bir sonraki aşamada ise Bulgaristan Başmüftülük binasında bulunan Başmüftülük arşivleri taranmış, konu ile alakalı belgeler incelenmiştir. Üçüncü aşamada; kütüphaneler ve elektronik ortamda araştırmalar yapılarak, konumuzla ilgili kaynaklar elde edilmeye çalışılmıştır. Sonraki aşamalarda saha araştırması yapılarak, Nevrokop şehri Müslüman mezarlığı ve Arkeoloji müzesi dâhil olmak üzere, bölgede bulunan ve Müslümanların yaşadığı köylerin mezarlık ve cami hazireleri tek tek gezilerek buralarda Osmanlı döneminden kalan mezar taşları tespit edilmeye çalışılmıştır. Mezar taşları genel olarak kötü durumda olup zaman aşımına uğradıklarını ve çoğu zaman temizlenme imkânı olmadığını göz önünde bulundurarak, kitabelerin metni ilk olarak yerinde okunmuş olup taşların durum ve özellikleri kayda alınarak birçok yönden fotoğraflanmıştır. Birçok köyde totaliter rejim zamanında talan edilmiş mezarlıklar ve cami hazirelerinde bulunan yüzlerce kırık mezar taşı ve parçaları incelenmiş ve kayda alınmıştır. Ancak sadece belirgin bazı özellikleri taşıyan örneklere çalışmamızın kataloglar kısmında yer verilmiştir.

Diğer taraftan, bazı mezarlık ve hazirelerde yoğun ağaç, çalı ve diken dokusu araştırma ve fotoğraflama işlemini güçleştirmiş; bölgeye farklı zaman ve mevsimlerde gidildiği halde orada bulunan bir kısım mezar taşlarına ulaşılamamış ve fotoğraflardan iyi sonuç alınamamıştır.

Tezimiz giriş ve üç ayrı bölüm halinde ele alınmıştır:

Giriş bölümünde; seçtiğimiz konunun amacı, önemi, kapsamı ve araştırma yöntemi hakkında kısaca bahsedildikten sonra, bölgenin coğrafi konumu, ismi ve tarihi konusunda bazı öz bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde; mezar ve mezar taşlarının tarihi ve karakteristik özellikleri konusunda malûmatlar paylaşılmış, bazı tipolojik ve süsleme özellikleri hakkında bilgiler sunulmuştur.

İkinci bölümde; bu konuda yapılan birçok çalışmadan farklı olarak, Bulgaristan genelinde ve Nevrokop bölgesinde bulunan mezarlık ve mezar taşlarının Osmanlı devletinin buradan çekilmesinden sonraki zaman zarfı içerisindeki durumu; Balkan

savaşları ve sonraki zaman dilimi içerisindeki durumu; Komünizm döneminde Müslüman/Türk mezarlıkları ve mezar taşlarına yapılan zulüm ve Bulgaristan içerisinde bu konuda yapılan çalışmaların tarafımızdan yapılan bazı yorumlarına yer verilmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise; tarafımızdan araştırılıp tespit edilen ve kayda geçirilen mezar taşlarının okunamayan, anlamlandırılamayan sözcük ve cümleleri için ayrıca tarama ve sözlük araştırması yapılmıştır. Her mezar taşının bulunduğu köy, mezarlık ve hazirenin mevkisi, son durumu, malzemesi, mezarda yatanın cinsiyeti, tipi, başlık tipi, işleniş tekniği, yazı türü, tespit ve inceleme yılı, kitabenin orijinal dilinde yazımı, Türkçe transkripti ve son olarak da inceleme değerlendirilmesi yapılmıştır. Yapılan kataloglar, Nevrokop'tan sonra köylerin ilk harflerine göre (A'dan Z'ye doğru) hazırlanmıştır. Katalogların içerisindeki mezar taşları ise kronolojik olarak sıralanmıştır. Her kataloğun son kısmında tarihi olmayan baş ve ayak taşları konulmuştur. Ayrıca örnek teşkil etmesi açısından bazı başlık ve fragmentlere yer verilmiştir. Her kataloğa numara konulmuş, hazire, mezarlık ve farklı mevkilere ayrı ayrı kodlar verilmiştir. Bununla birlikte, katalogların sonunda en eskisinden en yenisine kadar tüm mezar taşlarının kronolojik bir tablosu verilmiştir. Çalışmamızın sonuna sonuç, sözlük, kaynakça ve ekler bölümü konulmuştur.

Nevrokop Bölgesinin Coğrafi Konumu ve İsmi Üzerine

Bugün Bulgaristan'ın güneybatısında bulunan Nevrokop bölgesi, coğrafi konum olarak güneyden Yunanistan, kuzeyden Razlık ovası, doğudan Rodop Dağları'nın etekleri ve batıdan Pirin Dağları'nın güney kısmı ile sınırlıdır.

Dört bir yanı dağlarla çevirili olan Nevrokop ovasının iki ana çıkışı vardır. Kuzeyde Karasu nehrinin havzasına paralel olarak Razlık ve Cuma-i Bala'ya götüren çıkışı, güneyde ise Yunanistan'ın Drama şehrine doğru uzanan Karasu nehrinin yatağı oluşturur. Nevrokop şehrinin merkezi, konum itibariyle denizden 540 metre yüksektedir.

Osmanlı zamanında ve sonrasında bölgenin merkezi olan Nevrokop kazasının ismi ve anlamı konusunda birçok farklı iddia bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre şehrin adı, Arapça "*nevra*" - ışık ve "*kuubbe*" - kubbe kelimelerinin birleşmesinden gelmektedir. Bu ihtimalin doğru olduğunu varsayarsak, kasabanın bu ismi Osmanlının gelişinden sonra burada yapılan kubbeli binalardan almış olabileceği de düşünülmüştür.[3] Diğer bir görüşe göre ise kazâ, "*nevor*" – pınar ve eski Slav dilinde "*kopı*" – maden ocağı kelimelerinin birleşmesinden geldiğini iddia edilmektedir. Böylece Nevrokop'un "Maden pınarı" anlamına geldiği söylenebilir.[4] Ancak, Bulgar gezgini Vasil Kınçov[5] ve daha sonraları Mahiel Keel tarafından kabul edilen görüş, kazânın ismi 9 km doğusunda bulunan antik Nikopolis ad Nestum kentinden geldiğidir.[6] 1951 yılında kasaba, komitacı ve devrimci Gotse Delchev'in adını almıştır.

Nevrokop Bölgesinin Tarihçesi

Nevrokop bölgesi hakkında Osmanlı öncesi tarihine ilişkin bilgiler oldukça sınırlıdır. Kentin MS II. yüzyılda Romalılar tarafından Dalmaçya'ya karşı kazandıkları zaferin onuruna kurulduğu bilinmektedir. Karasu nehrinin doğu kıyısında bulunan antik kent "Nikopolis ad Nestum" yani "Nehrin Kıyısındaki Zafer Şehri", bugünkü Nevrokop kazasının selefi olarak kabul edilmektedir.[7] Vasil Kınçov, bazı folklorik bilgilere dayanarak, Osmanlıların Nikopolis ad Nestum şehrini uzun ve kanlı bir muhasaradan sonra yerle bir ederek fethettiğini söyler. Nüfusunun bir kısmı öldürülmüş, diğer bir kısmı ise yakın dağlara kaçıp kurtulmuşlardır. Osmanlılar daha

[3] Halit Eren, *Balkanlar'da Osmanli Vakiflari Vakfiyeler, Bulgaristan*, İstanbul 2012, C. 1, s. 51.

[4] Николай Даудов, „Турско, гръцко или българско е името Неврокоп", Електронен вестник „Хроника", hronika-bg.com (10.06.2016).

[5] Васил Кънчов, *Избрани произведения - Пътуване по долините на Струма, Места и Брегалница. Битолско, Преспа и Охридско*, кн. 1, стр. 233.

[6] Mahiel Keel, „Nevrokop", TDV, C.33, s. 54.

[7] Колектив, *Град Гоце Делчев – Из миналото на града и района*, Изд. Наука и изкуство, София 1988, стр. 29.

sonra şehri Mesta (Karasu) nehrinin batı kıyısında, bugünkü mevkiinde yeniden inşa etmişlerdir.[8]

Nevrokop'un Osmanlı hâkimiyetine girdiği tarih tam olarak bilinmemektedir. Ancak, bölgenin I. Murad (1362-1389) döneminde, Gazi Evrenos Bey'in Siroz ve Drama yakınlarında bulunan bazı kalelerin fethetmesi sırasında, 1374-1383 yılları arasında Osmanlı egemenliğine girdiği düşünülmektedir.[9] Aşık Paşazade, bu bölgenin antlaşma ile alındığını söylemektedir.[10] Neşri ise, bölgenin 1385'te fethedildiğini belirtmektedir.[11] Fetihten sonra, Nevrokop diğer kazalarla birlikte Paşa livasına eklenmiş ve idarî olarak ise, Serez sancağına bağlanmıştır.[12] Osmanlı idaresinde Serez Sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Nevrokop'la ilgili ilk kayıtlar 1445 tarihinde rastlanmaktadır. Buna göre Nevrokop 137 hâne gayrimüslimden oluşan büyük bir köy durumunda olup, o dönemde bölgedeki en büyük yerleşim birimi idi.[13] 1454-1455 yılana ait bir defterde ise, burada artık 265 adet Hristiyan hanesinin yanında 12 hane de Müslüman nüfusunun varlığını dikkat çekmektedir.[14] Bu tarihten sonra bölgede önemli değişikler yaşanmış ve Anadolu'dan bu tarafa gelen yörük kavimler buradaki Hıristiyan halkın arasında yayılmaya başlamıştır.[15] 1474'te Nevrokop artık bir vilayet şehri olarak zikredilmeye başlanmış,[16] 1478'de ise bölgedeki Müslüman hanelerin sayısı 135'e yükselmiştir.[17] 1570 yılında bölgenin merkezi olan Nevrokop'ta 13 Müslüman ve 6 Hıristiyan mahallesi bulunmaktaydı.[18] 1723 yılına gelindiğinde ise,

---

[8] Васил Кънчов, пак там, … кн. 1, стр. 233.

[9] Mahiel Keel, „Newrokop", TDV, C.33, s. 54.

[10] Aşık Paşazade, *Tevârîh Âl-i Osmân*, Haz. Prof. Dr. Kemal Yavuz, Prof. Dr. M.A. Yekta Saraç, İstanbul 2010, s. 104.

[11] Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 99.

[12] BOA. MAD. 00525, v.22 b.

[13] Mahiel Keel, a.g.m., s. 54.

[14] Mahiel Keel, a.g.m., s. 54.

[15] Gökbilgin M.T. *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-i Fatihan*, Istanbul, 1957, 13-16.

[16] Евгений Радушев, *Помаците - Християнство и ислям в Западните Родопи с долината на р. Места, XV-30-те години на XVIII век*, Част 1, София 2012, стр. 35.

[17] Tahsin Hazırbulan, "1723 Tarihli Avâriz Defterine Göre Nevrokop Kazası", ETÜSBED, Sayı 8, Erzurum 2019, s.97.

[18] Mahiel Keel, a.g.m., s. 55.

Nevrokop'un 18 mahallesinden sadece biri Hıristiyan, geride kalan mahalleler ise hepsi Müslüman ahaliden oluşuyordu.[19] 1796 yılına ait bir kefalet defterine göre, Nevrokop kazasının 18 mahallesinde 801 hane (yaklaşık 4000 kişi) yaşamaktadır. Bunlardan 712'si Müslüman, diğer 89 hanesi ise Gayrimüslimdir.[20] Nevrokop'un civar köylerinde de benzer oranda gelişim görülmüştür. XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde, bölge merkezi olan Nevrokop'ta 12 cami, 4 mescid, 8 Tekke, 4 medrese, 5 mektep, 2 kilise ve 598 dükkan bulunmaktaydı.[21]

17 Ekim 1912'de Bulgar çeteleri Nevrokop'a girmiş 30 Ekim 1912'de ise bütün Rodop bölgesi işgal edilmişti.[22] Osmanlının bu bölgeyi kaybetmesiyle eşi görülmemiş bir asimilasyon ve Hristiyanlaştırılma kampanyası başlatılmıştır.[23] Temmuz 1913 yılına kadar binlerce kişi göçe zorlanmış, 200.000'e yakın Müslüman Pomak ve Türk halkı zorla Hristiyanlaştırılmıştır.[24] Hristiyanlaştırılmış olan halka yeni doğum belgeleri hazırlanarak anne ve baba isimleri dahi değiştirilmiş ve geçmişten kopartılmaya çalışılmışlardır.[25] Öyle ki, köklerini hatırlatacak olan atalarının mezar taşları dahi yok edilmeye çalışılmıştır.

---

[19] Tahsin Hazırbulan, a.g.m., s.98.

[20] Сунай Мазгалджиев, "Историята на един балкански планински град през XVIII в. - Социален и демографски облик на гр. Неврокоп, според османските регистри на гарантите", СУ "Св. Климент охридски ", София 2018, стр. 26.

[21] *Sâlnâme-i Vilâyet-i Selânşk*, Def'a 19, Selânik Vilâyet Matbaası, Selanik 1324/1906; Дамян Борисов, „Караджа паша джамия в Гоце Делчев – "Исторически разкази и документални реали.", Пловдивски университет „Паисий Хилендарски", Volume 25, Number 2, 2017, стр. 130.

[22] Генчо Начев; Красимир Узунов, *Забравената война 1912 – 1913*, Витамин Арт, София 2013, стр. 61, 200.

[23] BOA. HR.SFR., (04) № 258 /42 lef 1-21.

[24] Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1878-1938)*, İlgi Yay., İstanbul 2019, s.89.

[25] В.Гоергиев; С.Трифонов, *Покръстването на Българските Мохамедани - 1912-1913 / Документи*, Изд. Марин Дринов, София 1995, стр. 94, 103.

1. BÖLÜM

MEZAR VE MEZAR TAŞLARININ GENEL TARİHİ VE KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

1.1. İslam'da Mezar ve Mezar Taşı Geleneğine Tarihsel Bir Bakış

Arapçada ölü insanların gömüldüğü yer "kabir ve medfen" olarak adlandırılır. Kabirlerin toplu olarak bulunduğu yere ise "makber ve makbere" denilir.[26]

Türkçede kullanılan "mezar ve mezarlık" kelimelerinin de aslı Arapçadır ve "ziyaret mekanı" yani "*mevdi'uz-ziyara*" anlamındadır.[27]

Buna bağlı olarak, mezarların bulunduğu yere kabristan,[28] ravza, meşhed, kubbe, türbe ve kümbet adı verilir. Cami, tekke ve türbe gibi yapıların bitişiğinde yer alan küçük mezarlıklara ise Türkçede hazire (etrafı çalı, çit veya taştan duvarla çevrili mekan) ve daha çok tekke ve zaviye mezarlık/ hazirelerine vadi-i hamüşan (sessizler vadisi) adı verilmiştir.[29]

İslam dininde defin geleneğinin insanlık kadar eski olduğuna inanılır. Kur'an-ı Kerim'e göre bu geleneğin başlangıcı Hz. Adem'in oğulları Hâbil ve Kâbil'e dayanılmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Hâbil ve Kâbil kıssası şöyle anlatılmaktadır:

> ***"Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü. Bu yüzden de kaybedenlerden oldu. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi.*** *(Katil kardeş)* ***"Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da***

[26] Muhammed b. Yakûb Feyruzâbâdi, *El-Kâmûsu'l-Muhît*, Risâle Yay., Beyrut 2005, "kaf" harfi, "kbr" md., s. 459.

[27] Kolektif, *El-Mu'cemu'l-Vasit*, Şurûk Yay., Kahire 2004, "zvr" md., s. 407,

[28] Enver Ören, *Dini Terimler Sözlüğü*, Türkiye Gaz. Yay., C. 1, s. 263.

[29] Nebi Bozkurt, "Mezarlık", TDV, c. 29, s. 519.

olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu."[30]

Ayetten de anlaşıldığına göre, ilk kabri Adem'in oğlu Kâbil kazmıştır. Daha sonra da ***"...İnsanoğlunu müşerref sahibi kıldık…"***[31] ayeti mucibince bu gelenek günümüze kadar gelmiştir.

İslam tarihinin ilk dönemlerinde Mekke Müslümanları farklı yerlerde gömülmüş olmasına rağmen, İslam'da ilk resmi kabristan Medine'nin güneydoğusunda bulunan *Bakîu'l-garkad* mezarlığı kabul edilmiştir. Kabristan olmadan önce çalılıklarla kaplı olan bu yere "garkad" ismi verilmişti. [32] İlk muhacirlerinden olan Hz. Osman b. Maz'ûn vefat ettiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) mezarlık yeri arayışı içerisinde idi. Daha sonra "*Bana bu yer mezarlık olarak gösterildi /emredildi*"[33] deyip oraya defnedilmesine karar verdi. Böylece Bakîu'l-garkad'ta ilk defnedilen o oldu. Defin işlemi bittikten sonra, Hz. Peygamber kendi getirdiği bir taşı onun başucuna şahide olarak koyup "*Bu âhirete ilk gidenimizdir.*" Buyurmuştur. Daha sonraları vefat eden bir kimsenin nereye defnedileceği sorulduğunda, "*Âhirete ilk gidenimiz olan Osman b. Maz'ûn'un yanına.*" diye cevap verirdi.[34] İmam Malik'in rivayetine göre Bakīu'l-garkad mezarlığında sahabe-i kiramdan on binden fazla kişi defnedilmiştir.[35] Bundan dolayıdır ki Cennetü'l-bâki' adıyla meşhur olmuştur. Bazı hadis kaynaklarında ise buraya defnedilen yetmiş bin kişinin sualsiz hesapsız cennete gireceklerini nakletmiştir.[36]

---

[30] El-Mâide, 5/27-31.

[31] El-İsra, 17/70.

[32] Şihâbüddîn, Yâkūt b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî, *Muʿcemü'l-büldân ve Muʿcemü'l-üdebâʾ*, Dâr Sadr Yay. Lübnan 1977, c.1, s. 473.

[33] Muhammed, el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *El-Müstedrak* alâ's-*Sahihayn,* Dâru'l-Harameyn Yay., Kahire 1997, c.3. s. 227, hadis № 4933.

[34] Muhammed, İbn Sa'd b.Meni' ez-Zuhriyyi, *Eṭ-Ṭabaḳâti'l-Kübra,* el-Hanci Yay., Kahire 2001, c.3, s. 368

[35] Hüseyin b. Muhammed Versilani el-Cezairi, *Nüzhetü`l-Enzar fî Fazli İlmi't-Tarih ve'l-Ahbar*, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye Yay., Beyrut 2016, s. 473.

[36] İbn Ḥacer el-ʿAskalânî, *El-İsâbe fî temyîzi*'s-*saḥâbe,* Kalkuta (Hindistan) 1853, c.2, s. 256, hadis №5626

Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber (s.a.s.) kendi elleri ile getirdiği bir taşı Osman b. Maz'ûn'un kabrine koyması ve kabrin kaybolmaması için şahide taşı koyması sünnet olarak varlığını günümüze dek sürdürmüştür. Böylece İslâm'ın ilk dönemlerinden beri devam eden bu gelenek, zamanla gelişerek yayıldığı topraklara göre farklı özelliklere sahip olmuştur.

Bununla birlikte İslam tarihinin ilk devirlerinde İslam âlimleri bazı hadisleri örnek göstererek mezar taşı yapımına karşı çıkmışlar, insanların mezarlara bakarak soylarıyla övünmelerini ve görkemli mezarlar yapmalarını cahiliye dönemi adetlerinden saymışlardır.[37] Hatta bazı gruplar mezarların üzerine tümsek yapılmasına bile karşı çıkmış, mezarın yerle aynı seviyede tutulmasını uygun görmüşlerdir.[38] Diğer bir kısım kabrin belli olması ve çiğnenmemesi için Resûl-i Ekrem'in Hz. Osman b. Maz'ûn'un kabrine taş koyup *"...Bununla kardeşimin kabrini bulup tanırım ve ailemden ölenleri de yanına gömerim."*[39] demesini delil kabul ederek kabirlere mezar taşı koymayı sünnet olarak kabul etmişlerdir. Bununla birlikte, kaynaklarda zikredilen *"Peygamberimiz (s.a.s.) mezar üzerinde oturulmasını, bina yapılmasını ve yazı yazılmasını yasakladı."*[40] hadisini değerlendiren bazı âlimler, mezar taşlarının üzerine yazı yazılmasını mekruh saymışlardır. Herşeye rağmen, mezarların baş ve ayak uçlarına "şahide", "mezar taşı" ya da halk arasında "hece taşı" denilen taşların dikilmesi İslam'ın ilk dönemlerinden beri devam eden bir gelenek olduğu aşikârdır.[41]

İslam'ın ilk dönemlerinde mezar ve mezar taşları sade ve gösterişsiz iken, daha sonra Emevi ve Abbasi dönemlerinde bu gelenek yavaş yavaş terkedilmiş ve

---

[37] Feray Demirel, "Besni Mezar Taşları", (Selçuk Üniversitesi SOBE., Yüksek Lisans Tezi), Konya 2008, s. 16.

[38] Youssef Ragheb, "İslam Hukukunda Göre Mezar Yapısı - İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri" Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996, s. 23.

[39] Ebu Davud es-Sicistani, *Sünen Ebu Davud*, Dârü'l-Hadara Yay., Er-Riyad 2015, s. 409, hadis № 3206.

[40] Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *Sünen Et-Tirmizi*, Mevsûatü'l-Hadîsi'ş-Şerîf, Daru's-Selam, Riyad 1998, hadis № 1052.

[41] Nebi Bozkurt, "Mezarlık", TDV, c. 29, s. 519.

gösterişli mezar ve türbeler yapılmaya başlanmıştır.[42] Daha sonraki dönemlerde ve özellikle Selçuklu ve Osmanlı'da mezar ve türbeler sanat âleminin en güzel örnekleriyle süslenmiştir.

1.2. Anadolu'da Erken Dönem Türk ve Müslüman Mezar Taşları Geleneği

Dünyanın en eski ve köklü milletlerinden biri olan Türkler, tarih boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılmış, bu topraklarda egemenlik kurmuş, kültür ve medeniyet oluşturmuş bir millettir.[43] Bundan dolayıdır ki, birçok dini tecrübeler yaşamış, coğrafi ve kültürel konumlarına göre Budizm, Manihaizm, Zerdüştlük, Musevilik, Hristiyanlık gibi dinlerden etkilenmişlerdir.[44] Bununla birlikte XI. yüzyılda İslamiyet'i kabul edinceye kadar Gök Tanrı ve Şamanizm dini hâkim bir şekilde varlığını devam ettirmiştir.[45] Dini inanışlarına bağlı olarak eski Türkler ölülerini mumyalamış ve oda içerisinde bazen değerli eşyalarıyla birlikte defnetmişlerdir.[46] Bu mezar mimarisinin bilinen en erken örnekleri Hun dönemine ait kurganlardır.[47] Kişinin gömüldüğü yeri belli olması için mezar odası üzerinde geniş bir daire biçiminde toprak veya taş yığarak yaptıkları piramit ya da tümsek şeklindeki bu yapılar, özellikle Hunlar ve Göktürkler tarafından kullanılmıştır.[48] Göktürkler,

---

[42] *Türk Dil ve Edebiyat Ansiklopedisi*, "Mezar" md., Dergah Yay., İstanbul 1986, C. VI., s. 324.

[43] Bekir Biçer, "Türklerin Müslüman Olması Meselesine Yeni Bir Bakış Denemesi", Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Konya, Yıl 2018, C., Sayı 3, Sayfalar 99 - 137

[44] Türker Eroğlu; Hatice Çiğdem Kılıç, "Türk İnançları ve İnanışlar", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Yıl 2005, Sayı 49, s.755.

[45] Türker Eroğlu; Hatice Çiğdem Kılıç, a.g.m., s.763.

[46] Onur Çetin, "Osmanlı Mezar Taşlarında Bitkisel Motifler Etrafında Gelişen Kültür ve İnanç Dünyası: Eyüp Örneği", Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, C. 1, Sayı 36, Yıl: 2019 Sayfa: 1189-1197.

[47] Haldun Özkan, "Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, Erzurum 2000, s.31.

[48] Aslı Sağıroğlu Arslan, "Taşlar Konuşur: Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 6/32017s. 1923-1937.

Hunlardan itibaren uyguladıkları bu mezar şekillerini, Anadolu'ya geldikten sonra da kullanmaya devam etmişlerdir. Ancak M.S. VI-VIII. yüzyıllarda Şamanizm'in etkisiyle bir takım yenilikler ekleyerek, ölen kişinin mezarının başına, kendi heykeli "sin" ve öldürdüğü düşmanları simgeleyen kabaca yontulmuş "balbal" taşları dikmeye başlamışlardır. Çeşitli boyut ve biçimlerde yapılan bu anıtlar genelde kült merkezleri ve mezar alanlarında yer almaktadır.[49] Göktürk Dönemi'ndeki mezar taşı heykelleri taş nine – taş babaları biçimsel özellikleri ile Uygur Dönemi'nde de (745-840) devam etmiştir.[50]

Türklerin genel olarak VII. yüzyıldan itibaren başlayan Müslümanlaşma süreci XIV. yüzyıla kadar sürmüştür. Ancak en yoğun Müslümanlaşma X. ve XI. yüzyıllarda yaşanmıştır.[51] İslamiyet'i kabul ettikten sonra, hayatlarında bazı dini ve kültürel değişiklikler yaşanmış olmasına rağmen bazı geleneklerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bunlardan birisi de mezar ve mezar taşları geleneğidir. Kurgan denilen anıt mezarların yerini türbe ve kümbet, balbal adı verilen mezar taşlarının yerini de şahideler almıştır.[52]

Türkler arasında, İslam geleneğine göre türbe adı verilen mezar anıtları yapılmaya başlanması, İslamiyet'i resmi din olarak ilk kabul edenler arasında yer alan Karahanlılar döneminde başlanmıştır.[53] Selçuklu döneminde de devam eden bu gelenek, Türk mezar mimarisi açısından oldukça önemlidir.[54]

Selçuklu-Beylikler döneminden itibaren bu topraklarda yaşayan eski kavimlere ait rölyefli mezar taşlarına benzeyen insan ve hayvan figürlü kabartmalı

---

[49] Lale Avşar İskenderzade, "Göktürk Dönemi İnsan Figürlü Taş Anıtlar", Selçuk Üniversitesi, SOBE Dergisi, Sayı 24 / 2010, 255-269.

[50] Aslı Sağıroğlu Arslan, a.g.m., s. 1923-1937.

[51] Bekir Biçer, a.g.m., s.101.

[52] Edip Yılmaz, "Birgi Tarihi Mezar Taşları", Bitlis İslamiyat Dergisi, Cilt. 1, Sayı 2, Aralık 2019, ss. 55-69.

[53] Gulbanu Koshenova, "Kazakistan, Taraz'da Babacı Hatun Türbesi", Bilig dergisi, Bahar 2016, Sayı 77, s. 183-202.

[54] Aslı Sağıroğlu Arslan, a.g.m., s. 1923-1937.

mezar taşları yapılmaya başlanmıştır.[55] Bu durum her ne kadar İslâm dininin mezar geleneğine aykırı bulunsa da XIV. yüzyılının sonuna kadar devam etmiştir. Daha sonra Anadolu yerli uygarlıkların bitkisel süslemelerinin de yer aldığı mezar taşları ortaya çıkmaya başlamıştır. Orta Asya anıt mezar geleneğinin İslam'la buluşması ve Anadolu'da var olan unsurlarla kaynaşmasını sembolize eden bu mezar taşlarının en erken tarihli örnekleri bugün Bitlis iline bağlı Ahlat ilçesinde ve Van Gölü'nün kuzeybatısında, Süphan ve Nemrut Dağları arasındaki alanda yer almaktadır.[56] Bu eserler XII. yüzyılın son çeyreği ile XVI. yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlenmektedir.[57]

Anadolu Selçuklu mezar taşları genel olarak iki tipte yapılmıştır: **a)** Boyları ve şekilleri farklı olan sanduka-lahit taşları ki, bunlar yatay olarak mezarlar üzerine koyulmuştur. **b)** Dikey biçimde konulan şahideler – baş ve ayak ucu taşları.[58] Bazen bu taşların yüksekliği (toprakta gömülü olan kısımla beraber) 5 metreye kadar ulaştığını görüyoruz.[59] Çoğu zaman mihrap ve dikdörtgen şeklinde yontulmuş bu mermer şahidelerin üzerinde, bolca kabartma yazıtlar ve farklı motifler bulunmaktadır.[60] Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemine ait mezar taşı yazıtları Arapçadır ve üzerlerinde genellikle kişinin adı, Allah'tan rahmet dileme, Kur'an'dan ayetler veya Peygamberimiz'in (s.a.s.) hadisleri yer almaktadır. Arapça ile beraber Türkçe'nin de kullanılması XIV. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır.[61]

---

[55] Tuncer Baykara, "Asya Türk Kültürünün Bir Unsuru Olarak Mezar Taşı." Vakıf Haftası Dergisi, 10 (1993): 127-132.

[56] Ali Osman Avşar - Ahmet Güleç, "Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Mezar Taşları Analiz Çalışmaları ve Konservasyon Önerileri", Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, Yıl 2019, Cilt 1, Sayı 22, s. 3 - 16

[57] Ali Osman Avşar - Ahmet Güleç, a.g.m., s. 3.

[58] Mehmet Önder, "Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsler", Türk Etnografi Dergisi, sayı XII., TTK Ankara 1970, s. 6.

[59] Ali Osman Avşar, "Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Mezar Taşları Koruma/Onarım Önerisi", 2018, s. 3.

[60] Mehmet Önder, a.g.e., s. 6.

[61] Halit Çal, "Orta Asya'dan (8-9. yy) Türkiye'ye (11-17.yy) Mezar Taşlarında Yazılar", V. Uluslararası Türkoloji Kongresi, Türkistan 2013, s. 591.

Osmanlı döneminin ilk zamanlarında sanduka ve lahit taşlarının kalmasıyla beraber, baş ve ayak şahidelerinde bazı değişiklikler yaşanmış ve özellikle o dönemlerde işlenen insan ve hayvan figürleri yavaş yavaş ortadan kalkarak onların yerine başlık, geometrik, nesneli ve bitkisel sembol ve motifler ortaya çıkmıştır.

1.3 Osmanlı Mezarları ve Mezar Taşlarının Tipolojisi

Tipolojik olarak Osmanlı dönemine ait mezar yapılarını şöyle tasnif edebiliriz:

a) Açık toprak mezarları: En basit mezar biçimi olan bu mezarlarda üstünde yatay bir gövde olmaz ve iki ucunda baş ve ayak şahideleri doğrudan toprağa dikilir.[62]

b) Çerçeveli Mezarlar: Oldukça yalın olan bu mezar tipi, etrafı taş ya da betondan yapılan dikdörtgen bir çerçeveden ibarettir.[63] Çerçevenin baş ya da iki tarafına şahideler konulur.

c) Kapak Taşlı – Pehleli Mezarlar: Toprağın üstüne 15-20 cm. yüksekliğinde tek parça mermer konulur. Ortasında oval 1-2 deliği bulunur ve iki tarafın baş-ayak taşları sabitlenir.[64]

d) Lahit - Sandık mezarlar: Açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayrılan lahit mezarları, cenaze toprağın içinde gömüldükten sonra, toprakla doldurulur. Mermer gibi pahalı malzemeler kullanıldığından dolayı, genelde varlıklı ve makam sahibi kişilere özgü bir kabir biçimidir.[65]

---

[62] Halit Çal, "Türklerde Mezar-Mezar Taşları", Ayle Yazıları/ 8, Araştırma ve Sosyal Politika Serisi, Ankara 2015, s. 303.

[63] Yeşim Sökütlü, *Şeyh Devati Mustafa Haziresi'ndeki Mezar Taşları*, (Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2016, s. 15.

[64] Fatih Çavuş, *Osmanlı Mezar taşlarının Sırları*, Bilge Yay., İstanbul 2018, s.23.

[65] Aksel Tibet - Ekrem Işın - Dilek Yelkenci, "Yenikapı Mevlevîhânesi haziresi" İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri, TTK Yayınları, Ankara 1996, C.I., s.244.

Daha önceki bölümlerde de zikredildiği gibi mezarın baş ve ayak ucuna "şâhide" veya "mezar taşı" denilen taşların dikilmesi İslâm'ın ilk dönemlerinden beri devam eden bir gelenektir. Osmanlı mezar taşlarının en belirgin özelliği, mimari açıdan hangi dönemde yapıldıysa o dönem hakkında bilgi vermeleridir.[66] Onları farklı kılan en önemli unsur ise taşların erkek ve kadın olmak üzere ikiye ayrılmasıdır. Buna bağlı olarak mezar taşlarındaki başlıklar ve süslemeler de farklı olarak işlenmiştir. Erkek mezar taşlarındaki süslemeler daha azdır ve genelde serpuş, sarık, kavuk ya da daha sonraki dönemlerde fes kullanılmıştır. Kadın mezar taşlarında ise başlık olarak kadının inceliği, letafeti ve zarafetini en güzel şekilde ortaya koyan şeyler yani çiçekler, buketler, ağaçlar ve benzeri süslemelerle süslenmiştir.[67] Prof. Dr. Halit Çal'a göre, Balkanlar, Trakya ve Anadolu olmak üzere 1200'den fazla mezar taşı tipleri bulunmaktadır.[68]

Mezar taşları genel olarak beş bölümden oluşmaktadır: *Başlık, Serlevha, İsim bilgileri, Dua* ve *Tarih* bölümü. Bazı mezar taşlarında bu bölümlerin hepsini ihtiva edebileceği gibi kimi mezar taşlarında daha az yahut daha fazla bölümler de olabilir.

- *Başlık* – Başa giyilen nesnelere verilen genel bir isimdir. Bu başlıklar mezarda yatanın cinsiyetine göre değişebildiği gibi onun mesleği, konumu ve sosyal durumu konusunda bizlere bilgi sunmaktadır.

- *Serlevha* – Sözlükte "baş" anlamındaki Farsça "*ser*" ile Arapça "*levha*" kelimelerinden oluşan ser-levha "bir yazının başlığı" demektir.[69] Mezar taşı kitabelerinde en üstte yer alan bu bölüm, içinde "Fatiha", "Hüve", "Hüve'l-Bâki", "Hüve'l-Hallâku'l-Bâki" gibi ifadeler yer alır.

---

[66] Barış Sipahi; Ayten Çetin, "1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri", Mufad Journal, Sayı 48, Ekim 2010 s. 232-241.

[67] Nidayi Sevim, Osmanlı Mezar Taşlarında Başlıklar, Semboller, Şekiller ve motifler…, Düşünen Şehir Dergisi, Kayseri 2018, Sayı 5, s. 105.

[68] Halit Çal, a.g.m., s.306.

[69] Gülnur Duran, "Serlevha", TDV, C. 36, s. 569.

- *Dua* – Taşın bu bölümünde kişiye özel dua istenir ve "*Ziyaretten murat bir duadır, bugün bana ise yarın sanadır.*", "*el-Merhûm ve'l-mağfûr*" gibi ifadeler bulunur. Bazen de dua yerine, kişinin dünyada çektiği ve yaşadığı sıkıntıları anlatan şiirsel ve kalıpsal ifadelere de yer verilmiştir.

- *İsim bilgileri* – Bu bölümde vefat edenin ismi, babasının ismi, bazen de lakabı ve nispet edildiği köy, kasaba ve nahiye ismi zikredilir.

- *Tarih* – Bu son bölümünde ölenin vefat tarihi verilmektedir.[70] XVI. yüzyılın başlarına kadar, tarih çoğu zaman rakamlarla değil, Arapça olarak kelimelerle yazılıyordu. Daha sonraki asırlarda rakamlarla beraber, nadiren de olsa ebced hesabıyla da düşürülmeye başlanmıştır. Bu durum daha çok önemli zatların ve zengin olan şahsiyetlerin mezar taşlarında görülmektedir. Çok nadir dahi olsa, bazen tarih kitabenin en üst tarafında yer almaktadır.

Burada şunu da önemle belirtmemiz gerekir ki Osmanlı devletinde hicri takvimin yanı sıra, 1677 yılından itibaren kısmen, 1840 yılından itibaren ise resmen Rûmî takvim de kullanılmıştır.[71] Bu durum 16 Şubat 1332 (1 Mart 1917) yılına kadar devam etmiş bu tarihten sonra 2851 sayılı Kanun ile Rumi takvim 13 gün ileri alınarak miladi takvim ile olan gün farkı ortadan kaldırılmıştır.[72] 1 Ocak 1926'dan sonra ise hicri takvim tamamen yürürlükten kaldırılarak, miladi takvime geçilmiştir.[73]

1.4. Süsleme Özellikleri

İslam dünyasının her yerinde mezar taşlarının üzerinde birçok bezeme (süsleme) çeşitleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlar bizlere yerli halkın kültür ve yaşam tarzıyla ilgili birçok ipuçları vermektedir.

---

[70] Fatih Çavuş, a.g.e., s. 49.

[71] Belgin Tezcan Aksu, "Sekizinci Yüzyıldan Günümüze Takvimlerimiz", TÜRKLAD, Elazığ 2018, C. 2., Sayi1., s. 395.

[72] Belgin Tezcan Aksu, a.g.m., s. 396.

[73] Belgin Tezcan Aksu, a.g.m., s. 399.

Müslüman-Türk mezar taşlarının üzerinde bu denli zengin bir süsleme tarzı olmasının en büyük sebebi ise İslam'da canlı varlıkların tasvîri yasak olmasından kaynaklanmaktadır.[74] Bu yasak, İslam coğrafyasında gerek mimari ve gerekse hat süsleme sanatının gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Yüzyıllar boyunca, Osmanlının bulunduğu coğrafyanın her köşesinde farklı üslupta yapılmış mezar taşlarıyla karşılaşılmaktadır. Bundan dolayı yapılmış olan bütün bezeme ve süsleme çeşitlerini bir araya getirmek mümkün değildir. Bizler çalışmamızda örnek teşkil edecek ve genel olarak tüm bu geniş coğrafyada bulunan ve daha sık rastlanan bazı süsleme çeşitleri üzerinde kısaca bir değerlendirme yapıp daha sonra bu süslemeler bölge halkına ait geleneksel sanatın bir parçası olduğundan, Nevrokop ve civarındaki mezar taşlarında işlenen süslemeler üzerinde daha geniş incelemelerde bulunacağız.

1.4.1. Ağaç ve Bitkisel Bezemeler

Mezar taşlarında en sık görülen süsleme çeşididir. Bunun sebebi de daha önceden zikrettiğimiz gibi, İslam dininde canlı varlıkların resmedilmesi yasak olmasından kaynaklanmaktadır. Süslemeler genellikle baş taşlarında işlenip, ayak taşları çoğu zaman sade bırakılmıştır.[75] Bununla birlikte, Osmanlının son dönemlerinde, ayak taşlarında da bolca bitkisel motiflerin kullanıldığı görülmektedir.

---

[74] Kur'an-ı Kerimde bu yasakla ilgili açık bir hüküm bulunmamaktadır. Lakin tasvir edilen ve yapılmış olan bir heykele bir gün birileri tapacak diye, bu yasak Enbiya süresinin 52-ci ve Sebe süresinin 13-cü ayetleriyle bağlanmaktadır. Canlıların resmedilmesi yasak olduğu konusunda en belirgin ve açık olan delil şu hadis-i şerif gösterilmektedir: "*Kıyamet günü, Allah katında, azabı en şiddetli olanlar, müsavvirler (canlı varlıkları resmedenler) olacaktır" (Buhârî, Hadis № 5950).* Hadisin başka bir sürüveninde ise: *"...Onlara (yani canlı varlıkları resmedenlere) denilecek ki, haydi bu yaptığınıza can verin bakalım!.."* (Bk. Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî*, Dâru'l-İbn Kesir, Beyrut 2020, s. 1495, Hadis № 5950-5951).

[75] Kolektif, *Kütahya Müzesi İslami Mezar Taşları ve Kitabeler*, Kütahya Müzesi Müdürlügü, Kütahya 2016, s. 11.

1.4.1.1.Ağaçlar

İslam inancında ağaçların yeri pek mühimdir. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde [76] ve Hz. Peygamberin hadis-i şeriflerinde çeşitli ağaçlardan bahsedilmektedir.[77] Bununla birlikte kültürümüzde ağaçlar bereket ve hayat sembolü olarak kabul edilmektedir. Meyve ağaçlarının insan-ı kâmil-i temsil ettiğini söyleyenler de vardır.[78]

Hayat Ağacı:

Mezar taşlarında en yaygın kullanılan ağaç sembollerinden biri 'hayat ağacı' motifidir. Bu dünya ile öbür dünya arasında bir bağlantı olduğuna inanılır[79], bolluk ve bereketin simgesidir.[80] Motif, birçok şekliyle önümüze çıkmaktadır. Aslen kabir üzerine mezar taşı konulmadan önce, muvakkaten konulan tahta çift günder[81] de hayat ağacını simgelediğini tahmin ediliyor.

---

[76] Bk. Bakara, 35; En'am, 99; İbrahim, 24-26; Nur, 35; Haşr, 5; vb.

[77] Bk. Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî*, Dâru'l-İbn Kesir, Beyrut 2020, s. 27, Hadis № 61-62).

[78] Nidayi Sevım, Medeniyetimizin Sessiz Tanıkları, İstanbul 2010, s. 88.

[79] Kolektif, "Bitki Ressamlığı", Kültür- Sanat – Şehir, Dergisi, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul 2017, s. 343.

[80] Emine Baş, *Edirne Beylerbeyi Cami Haziresinde bulunan mezar taşları*, (Trakya Üniversitesi , Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2009, s. 557.

[81] Günder – bir şey üzerine takılan uzun sopa, sarık, tahta parçası... Bk. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbası, Dersaâdet [İstanbul] 1317 (1900) – tıpkı basım, s. 1217.

Servi (Selvi) ağacı:

Yaz kış yeşil kalan ağaç, ölüler için rahmet ve mağfiret kaynağı olacağına inanılır.[82] Göklere doğru dik bir şekilde yükselip, Allah lafzının ilk harfi olan "elif"e benzetildiğinden dolayı, onun doğruluk, adalet ve dürüstlüğü simgelediği de söylenir. [83] Bazen ağacın içinde ağaç ve iki yanlarından çıkan çıkıntılara da rastlanmaktadır. Bu bezeme çeşidi doğumda ölen kadını ve doğurduğu kız çocuğunu temsil edebileceği gibi[84] bazen de bolluk ve bereket simgeleridir.[85] Kimi yerlerde de ağacın ucu eğik işlenmiştir. Bu da sabrı ve Allah'ın karşısında herkesin boynunun bükük ve aciz olduğunu temsil etmektedir.[86]

Hurma Ağacı:

Kur'an-ı Kerim'de en çok zikredilen ağaçlardan biri de hurma ağacıdır. Kur'an'ın fihristine bakıldığı zaman, hurma kelimesi yirmi dört defa zikredildiğini görmekteyiz.[87] Hurma ağacı aynı zamanda iyi ve çevresindekilere faydalı olan insana da benzetilmektedir. Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde: *"Bir ağaç var ki, onun yaprakları hiç dökülmez ve her zaman yeşil kalır. O Müslümana benzer* (yani her zaman neşeli ve faydalıdır*), bunun hangi ağaç olduğunu bana haber verirmisiniz?"*

---

[82] Bu inanışın kayna ise Peygamberimiz (s.a.v.)'den rivayet edilen ve Sahîhü'l-Buhârî 'de yer alan şu hadistir: Peygamberimiz (s.a.v.) iki kabir yanına vardı ve dedi ki: "*Onlar azab görüyor…*", sonra rivayet şöyle devam ediyor: "…ve bir hurma dalı alıp, ikiye böldü, sonra da iki kabir üzerinde sapladı ve şöyle buyurdu: '*Belki de yeşil kaldıkları sürece, bu onların azaplarını hafifletir'..*" der. Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, a.g.e. s. 328, Hadis № 1361.

[83] Ali İhsan Gülcü, *Eyüpsultan Türbeler ve Anıt Mezarlar*, Eyüpsultan Belediyesi Yay., İstanbul 2018, s.274.

[84] Nidayi Sevim, a.g.m., s. 105.

[85] Burhan Oğuz, *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yay., İstanbul 2002, s. 31.

[86] Fatih Çavuş, a.g.e., s. 65.

[87] Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *El-Mu'cemu'l-Mufehras li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Kutub el-Mısriyye, Kahire 1944.

Bir müddet cevap alamayınca *"Bu ağaç hurma ağacıdır."* diye cevap vermiştir.[88] Hurma denildiğinde de akla gelen ilk şey hac ve hacılar olduğundan dolayı, mezar taşında bu motifi bulunan kimse 'hacı' olabileceğini akla gelmektedir.

Soyut yaprak motifleri

Daha çok dizin olarak nakşedilen soyut yapraklı şeritler, mezar taşının yan silkmelerinde ve omuzlar hizasında sıkça kullanılmaktadır.

1.4.1.2. Meyveler:

Müslümanlar için bu hayat geçici olup gerçek hayat ebedi olan cennet hayatıdır. Orada her türlü meyve ağaçları vardır ve onlara ulaşılması zor değildir. Müslüman ile bu mutlu cennet hayatı arasında ölüm durmaktadır. Ölümle beraber kişi cennet nimetlerinden faydalanmaya başlar.

Meyve motifleri ölümsüzlüğü temsil ettiği gibi cenneti ve Allah'a dönüşü de temsil eder.[89] Bu motifler çoğu zaman tabakta tasvir edilip, daha çok mermer sandukaları üzerine işlendiğini görmekteyiz. Tasvir edilen meyve çeşitlerine bakıldığında daha çok Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerinde zikredilen cennet meyvelerinden olduğunu görüyoruz. Bunlar da zeytin, hurma, üzüm, incir ve nardır[90]. Armut, şeftali, kiraz, erik ve diğer bazı meyve çeşitlerine ise nadiren rastlanmaktadır.

---

[88] Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî*, Dâru'l-İbn Kesir, Beyrut 2020, s. 27, Hadis № 61-62).

[89] Kolektif, *Kütahya Müzesi İslami Mezar Taşları ve Kitabeler*, Kütahya Müzesi Müdürlügü, Kütahya 2016, s. 11.

[90] Bk. En'am Suresi, 99 - 141; Nahl, 11- 67; Tin, 1; vb.

1.4.1.3. Bitkiler:

Gül - Mezar taşları üzerinde en çok rastlanan bitkisel bezeme güldür. Hz. Muhammed'i ve onun güzel kokusunu temsil ettiği bilinir.[91] Kadiri tarikatı ve mensuplarının sembolü olarak kullanılmakla beraber, hayatın faniliği ve geçiciliğini de ifade etmektedir.[92]

Lale – XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı sanatında yaygınlaşan bu bezeme türü[93], ebced hesabına göre 66 rakamına tekabül ediyor. Bu da Lafzatullah yani "Allah" ve "Hilal" kelimeleri ile eşit değerdedir. Bundan dolayı Allah'ın birliğinine ve İslam dininin sembolü olarak kabul edilir.[94]

Akantus – Birçok dini yapılarda ve özellikle mezar taşlarında sıkça bulunan akantus yaprağı, sonsuz hayatı ve ebediyeti ifade ettiğine inanılmaktadır.[95]

Kenger yaprağı – bu bitkinin yaprağı birçok yerde akantus'la karıştırılmaktadır. Halbuki kenger ile acanthus, hiç akrabalığı olmayan, tamamen farklı iki bitkidir. İki bitkinin birbirine benzeyen tek tarafı, ikisinin de yapraklarının dilimli oluşudur.[96] Bundan dolayı mezar taşlarında işlenen bu yaprakları birbirinden ayırmak zorlaşmaktadır.

---

[91] Hans-Peter Laqueur*, Hüve'l Baki,* Tarih Vakfı Yurt Yay. 2010, s.130.

[92] Halit Çal, "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları." Vakıflar Dergisi, 30 (2007), s. 295-383.

[93] Halit Çal, a.g.m., s. 309.

[94] Борис Недков, *Османотурска дипломатика и палеография*, т. 1. София, 1966, с. 94–95.

[95] Lee-Niinioja H.S., *The Death of Acanthus*, Novel&Noble Communications, Helsinki 2018, p. 3.

[96] Yıldız Demiriz, "Acanthus; Turkiye'nin arkeoloji ve sanat tarihi terminolojisine yanlış adla girmiş bir bitki motifi", Sanat Tarihi Dergisi, Sayı 3, C. 3, (1984 y.) s. 19-29.

Palmet – sanat tarihinin en eski motiflerinden biridir.[97] Açık yelpaze yapraklarına benzeyen palmet bezemesi, daha çok kadın mezar taşlarında başlık olarak kullanıldığı görülmektedir.

Küpe çiçeği – Saksı çiçeği olarak bilinen bu bitki, soğuğa çok dayanıklı olup kırlarda da yetişmektedir.[98] Çiçekleri aşağı doğru sarkık olduğundan, hüzün ve erken ölüm anlamına geldiğini tahmin etmek zor değildir.

Nergis çiçeği – güzelliği, saygı ve aşkı temsil ettiği gibi, mezar taşlarına işlendiğinde, baharın müjdecisi ve yeniden hayat bulması anlamına geldiği tahmin edilmektedir.

1.4.2. Nesneli ve Geometrik Figürlü Bezemeler

Kurdela – genellikle mezar taşlarının ayak kısmına bitkisel süslemeleri bağlamak icin fiyonik şeklinde kullanılmıştır.[99] Osmanlının son dönemlerinde kullanılmaya başlandığı gözlenmektedir.

---

[97] [97] Halit Çal, a.g.m., s. 309.

[98] Deniz Hazar; Ömer Faruk Bora, "Küpe Çiçeğinde (Fuchsia spp.) Paclobutrazol Uygulamalarının Bitki Gelişimi Üzerine Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1. Uluslararası Tarımsal Yapılar ve Sulama Kongresi Özel Sayısı:528-538, 2018

[99] H. Örcün Barışta, "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Mezar Taşlarından Bazı Takı Tasvirleri", XIII. TTK Kongresi, Ankara, 2002, s.1311- 1313.

Vazo – Çiçek dolu vazo süslemeleri mezar taşlarının üzerinde en sık rastlanan bezemelerdendir. Osmanlı imparatorluğunda XVI. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmış, daha sonraki dönemlerde ise yaygınlık kazanmış ve saray, cami, türbe ve mezar taşlarında çokça kullanılmıştır.[100]

İbrik – Mezar taşlarında işlenen ibrik bezemesi, bolluk, bereket ve cömertlik ifade ettiği düşünülür.[101]

Çanta ve zarf – Bulgaristan'ın birçok bölgesinde bulunan bu simge, medrese eğitimi almış ve Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmiş hafız mezar taşlarına işlenmiştir.[102]

Silah – Şecaat simgesi olmakla beraber, bu tür bezemeler genellikle askeri mesleği icra eden kişilerin mezar taşlarına işlenmiştir.[103] Bazen de yeniçeri mezar taşlarına bölük remizleri (işaretleri) olarak konulmuştur.[104]

Kandil ve Fener – Kur'an-ı Kerim'in, Nur süresinde ***"Allah, göklerin ve yerin nurudur…"*** diye başlayan 35. ayete dayanarak Allah'ın ilmi ve doğru yolun simgesi olarak kabul edilen kandil ve fener, İslam kültürünün her alanında rastlanmaktadır. Mezar taşlarında bu tür kabartmalara yer verilmesi de elbette yersiz değildir. Daha çok ayak taşlarında bulunan ve bir askıya ya da zincire asılı görünen bu bezemeler, ölen kişinin kabri nur u pûr olması için Allah'tan bir dilek mahiyetindedir aslında.

---

[100] Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Yay., İstanbul 1986, s. 372.

[101] Yüksel Işık, *Bir Tutam Tunceli*, Tunceli Valiliği Yay., Ankara 2012, s. 143.

[102] Любомир Миков, *Суфизъм, архитектура и изкуство на турците в България*, Избрани студии, София 2013, том 2, стр. 87.

[103] Любомир Миков, Пак там, стр. 88.

[104] Fatih Çavuşoğlu, a.g.e. s. 148-9.

Tespih – Sözlükte "suda hızla yüzüp mesafe almak" manasındaki "sebh (sibâha)" kökünden türeyen tesbîh kelimesi, Allah'ı zikrederek insanın günahlarından uzaklaştığını temsil ettiğini[105], buna bağlı olarak da, kavuk ve feslerde işlenen bu simge, vefat edenin tarikat ehli olduğu kanaatindeyiz.

Daire ve üçgen – Birçok daire ve üçgenden oluşan süslemeler daha çok mezarın yan tarafına konulan ve sandukayı oluşturan geniş mermer parçalarına işlendiği görülmektedir. Daire ve üçgenlerin yan yana ya da üst üste gelecek şekilde işlenen bu bezemeler, güzel bir görünüm ortaya çıkartmaktadır ve insana sonsuzluk duygusunu vermektedir.[106] Bu tür bezemelerin Osmanlının son zamanlarında hız kazanmış olduğunu gözlemliyoruz.

İnci / İstiridiye – Eski çağlardan itibaren pek çok ülkenin sanatında gördüğümüz istiridye motifinin genel olarak "yeniden doğuşu, ikinci hayatı" simgelediği bilinmektedir[107] Bulgaristan'da birçok mezar taşının üzerinde rastlanan bu bezeme türü, daha çok kadın mezar taşlarına işlendiğini görüyoruz.

[105] Metin Yürdagür, "Tesbih", TDV, C.1 s. 527.

[106] Fatih Çavuşoğlu, a.g.e. s. 93.

[107] Alev Çakmakoğlu Kuru, "İkonografik Acıdan Orta Cağ Turk Mimarisinde Yer Alan İstiridye Motifi", Erdem Dergisi, S. 25, Yıl 2008, s. 137-182.

Mukarnas / Mihrabi – Cami mihrabı şeklinde işlenmiş olan bu bezeme çeşidi, İslâm/Türk sanatının en güzel örneklerindendir. Bursa ve Edirne gibi eski Osmanlı beldelerinde mezar taşlarında çokça görülen bu süsleme çeşidi, Bulgaristan'da en ender çeşitlerinden biridir. Daha doğrusu şimdiye kadar tek bir örneğine rastlanmıştır. Filibe, İmaret Cami haziresinde bulunan bu örnek, üzerinde Rahman süresinin 26-27. ayetleri yazılıdır. XX. yy. ilk yarısında çekilen bir fotoğraftan mezar taşının 1680-1681 senesine ait olduğunu öğreniyoruz.[108] Daha sonra taşın alt tarafı kırılıp ortadan kaybolmuştur. Komünizm yıllarında Rusya'ya kaçırıldığı tahmin ediliyor.

Mukarnas Dizileri – Daha çok gövdenin üst ve yan taraflarında süsleme olarak kullanılan mukarnas dizileri, yan yana sıralanmış bir dizi çizgiden ibarettir.

1.4.3. Yazılı Bezemeler:

Birçok mezar taşında yazı çeşitleri bezeme olarak kullanılmıştır. Kitabelerde sülüs, celi sülüs, ta'lik, kufi, rikka gibi İslam sanatının en güzel yazı örnekleriyle süslenmiştir. Dini ve edebi ifadeler kullanılan bu yazılı bezemeler aynı zamanında ruhumuzu da süslemektedirler.

Bazı şahide çeşitlerinde ise başlık ve süslemeler olduğu halde, herhangi bir yazı yada kitabesi yoktur. Bazı araştırmacılar bunun üç ana nedeni olduğunu belirtmektedirler: (a) Oranın halkı ümmidir, okuma yazmaları yoktur ya da "istilacıların" dilini öğrenmek ve kullanmak istememiştir.[109] (b) Genellikle mermer ve yazılı mezar taşlarının zengin mirasçılar tarafından konulması, fakir olan kesimin ise

[108] Румен Иванов, ,*Епиграфски паметници от Османските некрополи на Пловдив (XV-XIX Век)*,, Изд. Имеон, Пловдив 2018,, стр. 19.

[109] Катерина Венедикова, *Епиграфски паметници от Османско време*, Изд. Огледало, София 2017, стр. 214-215.

yazısız ve basit işlenmiş taşları kullanması. (c) Bu taşların ilk Rumeli fütuhatlarına katılan askerler ve akıncılara ait olduğu…[110]

1.5 Başlık Tipleri

Başlık, çeşitli amaçlarla başa giyilen nesnelere verilen genel bir isimdir.[111] Müslüman/Türk mezar taşlarında bulunan her unsur olduğu gibi başlıklar da kültürel ve dini hayat ile bağdaşmaktadır. Önceden Türk erkeği üç dilimli taçlar ve sivri külahlar şeklindeki başlıkları kullanılmaktaydı.[112] İslamiyet'ten sonra ise taçlar ve külahların yerine serpuş ve sarıklar kullanılmaya başlanmış ve daha önceden kültür olarak giyinilen başlıklar, sonradan dini bir vecibe olarak giyinilmeye başlanmıştır.[113]

Eski Türk kadınının günlük hayatında taktığı yöresel boğtak ve hotoz başlıkları [114] İslamiyet'in bu topraklarda yayılmasıyla beraber dini buyruklara uyarlayarak[115] mevcudiyetini daha da zengin bir şekilde devam ettirmiş ve başa takılan el yapısı bin bir çiçek şekli hotoz ve oyalar, mezar taşlarındaki başlıklara da yansıtılmıştır.

Osmanlı mezar taşlarındaki başlıklar, şahide üzerinde bulunan kitabeleri okumadan, ilk bakışta ölen kişilere dair cinsiyet, meslek, tarikat, sosyal konum gibi

---

[110] Burak Muhammed, "Balıkesir Zağnos Paşa Cami Haziresinde Bulunan Kavuk Tipleri", TAED 66/2019, s. 466.

[111] Barış Sipahi, a.g.m., s. 233.

[112] Ufuk Tavkul, "Tarihi Türk Erkek Kıyafetleri", Milli Folklor Dergisi,c.3, sayı:19, Ankara 1999.s. 42.

[113] Müslüman/Türk erkeğin başı açık gezmemeye özen göstermesi, Hz. Peygamberin şu sözleri: "*Bizim ile müşrikler arasındaki farkımız, başlığımızın üzerine sardığımız sarıktır.*" referans gösterilmiştir. Bk. Muhammed b. İsa et-Tirmizi, a.g.e., Hadis № 1784.

[114] Yağmur Arısoy, *Selçuklu Dönemi Seramiklerinde Simgeler ve Semboller*, Selçuk Üniversitesi, SOBE YL Tezi, Konya 2018, s.

[115] Kadınların başlarını örtmeleri konusunda Kur'an-ı Kerim'in Nûr süresinin 31 ayette bahsedilmektedir.

birçok bilgiler sağlayan önemli simgelerdir. Eski Osmanlı coğrafyasında yüzlerce farklı tipoloji örnekleri bulunan bu başlıklar, genel olarak iki kısma ayrılmaktadır:

1.5.1. Erkek Başlıkları

Osmanlı devri mezar taşlarını Selçuklu ve Beylikler devri mezar taşlarından ayıran en önemli unsurlardan biri olan serpuş (sarık) formu, XVI. yüzyıla kadar kullanılmış, daha sonra XIX. yüzyılın başlarında II. Mahmut'un kıyafet kanunuyla birlikte yerini fese bırakmıştır.[116] Biçimlerinde büyük farklılıklar görünen mezar taşı başlıkları kavuk, sarık, serpuş vb. bir çok ismin olduğunu görmekteyiz. Bazen aynı olan iki başlığın farklı isimlerle anıldığını da müşahede ediyoruz. Bugüne kadar bir araya ihsâ edilemeyen bu başlık çeşitlerinin bazı örneklerine bugünkü Bulgaristan topraklarında da rastlanmaktadır. Bizler burada, çalışmamızda örnek teşkil edecek, sadece birkaç örneğe değineceğiz.

1.5.1.1. Kavuk ve Sarıklı Başlıklar

İçi boş anlamına gelen kavuk, XV. yüzyıldan sonra sarıkla beraber kullanılmaya başlanmış ve daha çok sadrazam, vezir ve üst düzey ulema ve devlet adamlarının giydiği başlık türlerindendir. Döneminde sarılma biçimi ve takke şekillerine göre, birçok çeşide ayrılmaktadır:

[116] Nihat Boydaş, "Değerler Açısından Bir Mezar Taşı", 9.Milli Mevlâna Kongresi, Konya, 1997, s. 27.

Kallâvî kavuk – XVII. yüzyılından 1826 yılına kadar sadrazam, vezirler, kaptan-ı deryalar ve bazı üst düzey paşaların giydikleri bu başlık, 40 cm uzunluğunda olup geniş bir sırma şeritle süslenirdi ve daha çok devlet törenlerinde giyinilirdi.[117] Bugünkü Bulgaristan topraklarında bu tür başlıklardan sadece bir adete rastlanmıştır.[118]

Örfi Kavuk - şeyhülislam ve kazaskerler başta olmak üzere ilmiye sınıfına mensup olanlara mahsus bir başlıktır.[119]

Kâtibi Kavuk – Okuma yazma bilen memuriyet sınıfı tarafından kullanılmıştır. XVIII yüzyıldan sonra bazı saray mensupları, baş kapı kethüdaları, kapıkulu görevlileri ve üst düzey yeniçerileri tarafından kullanılmıştır.[120]

Paşalı Kavuk – Lâmelif şeklinde çaprazlama sarılan başlık, Anadolu'da olduğu gibi Balkanlarda da birçok hazire ve mezarlıklarda farklı örnekleriyle rastlanmaktadır.

[117] *Hans-Peter Laqueur, a.g.e., 153.*

[118] Джемал Хатип, „Надгробен камък с кълляви кавук ни запознава с един садразам“, сп. Мюсюлмани, София 2021, бр. 3 (315), стр.16.

[119] Sadi S. Kucur, *Antik Çağından XXI. Yüzyıla kadar Büyük İstanbul Tarihi*, Mezarlıklar md., İBB Yay. 2016, C. 5, s. 437.

[120] Barış Sipahi - Ayten Çetin, a.g.m., s. 233-234.

Serdengeçti Sarığı – Devşirme usulüyle kışla hayatından geçerek yeniçeri olmuş kişi ya da sadece kapıkulu olarak kalmış askeri vazifede bulunan ve "beşe" unvanıyla anılan kişiler tarafından kullanılırdı. [121] Tehlikeli görevlere gönüllü olarak katılan bu fedailere, kendi can ve başlarından devlet uğruna vazgeçtiklerinden dolayı "serdenğeçti" ismi verilmiştir. Bu başlığın dikkat çekici bir özelliği, sarığın bir kısmı yana doğru taşkın ve kabarık, külah ise hafifçe sivri olmasıdır.[122]

Dardağan serpuşu – Yeniçeri ve askerî erkanın kullandığı diğer bir başlık da "dardağan" serpûşudur. Bir keçe veya külah çevresinin sıkça sarılmasıyla oluşturulmuş olup birçok farklı çeşitleri vardır.[123] Serdengeçtiden farklı olarak sarığın bir kısmı yana doğru taşkın olmaması, yukarı doğru uzanması ve düz durmasıdır.

Kafesi Sarıklı Kavuk - Sarılış şekli kafese benzediğinden dolayı bu isim verilmiştir. Sadaret Kâtipleri, defterdar, tersane ve darphane emini gibi hâcegân unvanına sahip kişiler tarafından kullanılmıştır.[124]

---

[121] Fatih Çavuşoğlu, a.g.e. s. 138.

[122] Burak Muhammet Gökler - Zerrin Köşklü, "Balıkesir Zağnos Paşa Cami Haziresi'ndeki Kavuk Tipleri, TAED-66,2019, s. 453-478

[123] Mehmet Zeki Pakalın, "*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* 1", MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 393.

[124] Ratıp Kazancıgil - Hasan Karakaya, v.d., *Edirne Müzesi Osmanlı Mezar Taşlarından Örnekler*, Trakya Kalkınma Ajansı Yay., Edirne 2012, s. 8.

Örfi Sarık – Festen önce giyilen başlık türlerinden biri de sarıklardır. Erken Osmanlı döneminde genellikle din adamları, eğitimci[125] ve küçük dereceli ulema sınıfı – imam ve hatipler - tarafından takılan en yaygın başlık türlerinden biridir.[126]

Molla Sarık – verilen isimden de anlaşılacağı gibi molla ve medrese gören ilmiye sınıfı tarafından kullanılmıştır.

1.5.1.2. Yeniçeri Başlıkları:

Üsküf – Alıcı kuşlara giydirilen başlıkların ve altınla müzeyyen bir tür kumaşın adı olmasının haricinde börklerin kafayı saran kısmının değerli madenlerle süslenmiş halinin de ismidir.[127] Üsküf, börkle eş anlamında kullanılır.[128]

Börk – Asli Türkçe dilinde bir "şey"in üstü, başı veya en üst kısmı anlamına gelen börk kelimesi, XVIII. asırda anlam daralmasına uğrayarak, sadece keçeden mamul olan ve yeniçeriler tarafından kullanılan başlıklara verilen isim olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1826'da Yeniçeri ocağının lağvedilmesiyle bu tür yeniçeri başlıkları da yasaklanmıştır.[129]

---

[125] Devrim Kuşdoğan, "Konya Tarihi Mezar Taşları Müzesi", 1. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Kuşadası 2018, s. 349-365.

[126] Murat Karademir - İbrahim Kunt, "Edirne Şehabettin Paşa Cami Haziresi Mezar Taşları, SUTAD, Ağustos 2019; (46): 329-356.

[127] Mehmet, Kökrek, *Börk, Bir Başlığın Tarihi Sürüveni ve Edirne'deki Börklü Mezar Taşları*, Derğah Yay., İstanbul 2019, s. 24.

[128] Mehmet, Kökrek, a.g.e., s. 24.

[129] Mehmet, Kökrek, a.g.e., s. 15.

1.5.1.3. Tarikat Başlıkları:

Arapçada yol anlamına gelen "tarik" kelimesinin çoğunluğu "tarikat"tır. İnsanları manen olgunlaştırmak, terbiye etmek, yetiştirmek için tasavvuf büyüklerinin takib ettikleri yol anlamında kullanılır.[130] Tarikat ehli kendilerine rehber ettikleri şeyhin adıyla anılmaktadırlar. Tarikatlara ait başlıklar da ilk bakışta kendilerini belli ederler.[131] İnsanların bu tarikatlarla olan ilişkileri daha çok mezar taşları üzerine işlenen simgeler vasıtasıyla belirtilmekteydi. Bu simgelerin başında her tarikata has olan başlıklar gelmektedir.

Mevlevi Tâcı - Mevlevilerin kullandığı, etekte genişleyen tepesi yuvarlak silindir şeklindeki sikkeler dikkat çekicidir. Mevlevi dervişleri sadece sikke başlığı kullanırken dede statüsünde olanlar bu sikkenin alt kısmına destar dolamaktaydılar.[132]

Kâdirî Tâcı - Altı terkli (dilimli) olan Kâdirî tacı, terki beyaz ve hazani renkte olanları şeyh, nefti rengindeki olanları ise halifeler ve diğer tarikat mensupları giyerdi. Kadiri kollarından olan Eşrefiye tarikatı başlığı ise yedi terkten oluşur, her terk "Fatiha" süresinin bir ayeti temsil etmektedir.[133]

---

[130] Enver Ören, a.g.e., c. 2, s. 231.

[131] Süleyman Berk, *Surlar Öte Yanı "Osmanlı mezar taşı kitabeleri'nin anlamı*, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul 2005, s.493.

[132] Süleyman Berk, a.g.e., s. 493.

[133] Mehmet S. Erhan, "Kıyafetnâme – Tarikatlerde semboller", Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü – 3, Bursa 2004, s.45.

Alevi / Baktaşi Tâcı - Bektaşiler'in kullandığı on iki terkli başlıklar, on iki imamı temsil etmekte, dört terkli 'edhemi' taçları ise dervişlerin seyr u sülükta girmeye uğraştıkları dört kapıdır -şeriat, hakikat, tarikat ve marifettir-. Bazen tâcın üzerinde büyükçe bir düğmeye rastlanmaktadır.[134]

Halveti / Şabani Tâcı – Pek çok kolu bulunan bu tarikatın tâcı, genellikle dört terkten (dilimden) oluşmaktadır. İhlâs süresinin '**dal**' harfi ile biten dört ayeti simgeleyen bu tâc[135], Allah'ın birliğini, tekliğini, eşsizliğini ve herkesin ona muhtaç olduğunu temsil etmektedir.[136] 1800'lü yıllardan sonra tâclar fesle değiştirilince, fesin üzerine alâmet olarak gül çiçeği işlenmeye başlandığı görünmektedir (bk. Kat. 2, f. 6).

Nakşi Tâcı – Üç ve dört dilimlerden oluşmaktadır. Üç dilimli olanlar "edeb" kelimesinin (arapça yazılışında kullanılan) üç harfi ya da "Besmele-i şerif"inde bulunan Allah'ın üç güzel ismini temsil ettiği söyleniyor.[137] Dört dilimli olanlar ise dört hak mezhebi, dört olan hulefa-i raşid'ini ya da sûfilerin girmeye çalıştığı dört kapı olan şeriat, hakikat, tarikat ve marifet'i işaret ettiğini düşünüyoruz.

1.5.1.4. Fesli Başlıklar:

XIX. yüzyılın başlarında yoğun bir şekilde Osmanlı devletinde kullanılmaya başlanan ve daha çok kırmızı renkte boyanan bu başlık, Fas'ın, Fes kentinde ortaya çıktığı sanılıyor.[138] Daha önceden gayrimüslimlerin de giydiği bu başlık, 1826

---

[134] Катерина Венедикова, *Надписи на Алианското население в района на град Кърджали*, Изд. Огледало, София 2010, стр. 10.

[135] Mehmet S. Erhan, a.g.e. s. 47.

[136] Катерина Венедикова, пак там., стр. 10.

[137] Ramazan Muslu, "Türk Tasavvuf Kültüründe Tarikat Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları", EKEV Akademi Dergisi, Yıl 12, Sayı 36, (Yaz 2018), s. 49.

[138] Nurgül Özcan, "Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Fesin Yansıması Bağlamında Antepli Aynî'nin Divanında Fes", İnsan&İnsan, Yıl 6, Sayı 22, Güz 2019, s. 831-851.

yılından sonra Osmanlı Devletin'de askerlerin resmi başlığı olarak kabul edilmiştir.[139] Günümüzde ise daha çok İslam dünyasının bir unsuru olarak ele alınmaktadır.[140] Mezar taşlarında başlık olarak genelde üç farklı çeşidi önümüze çıkmaktadır. Bunlar da vurulduğu kalıba göre Mecidi, Azizi ve Hamidi fesleridir.

Mecidi Fes: 1839-1861, Gazi Abdülmecit Han hazretlerinin döneminde kullanılan fes çeşididir. Alt tarafı, üst bölümüne kıyasla biraz daralan fesler oldukça uzundur ve üst kenarları hafifçe yuvarlatılmıştır.[141]

Azizi Fes: Sultan eş-Şehid Abdülaziz Han hazretlerinin dönemi olan 1861-1876 yılları arasında kullanılan bu başlık, üst kısmı gayet dar, alt kısmı ise çok geniş olup kısa ve geniş bir görünümü vardır.[142]

Hamidi Fes: Gazi II. Abdülhamid Han hazretlerinin zamanından (1876-1923), Cumhuriyet dönemine kadar kullanılmıştır. Üst kısmı, alt kısmından daha dar olan bu başlık, Azizi fesine göre bir hayli daha uzundur.[143]

1.5.2. Kadın Başlıkları

Osmanlı mezar taşlarında cinsiyet ayrımının en belirgin unsurları başlıklar olduğunu daha önce söylemiştik. Erkek mezar taşlarında olan başlıklar, daha çok yatanın mesleki ve sosyal hayatını temsil ederken kadın başlıkları ise, hanım efendilerinin incelik, letafet ve zarafetini en güzel şekilde ortaya koyan şeylerden yani

---

[139] Ahsen Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Başlık Olarak Fesin Kullanımı ve Feshane-i Amire (1829-1850)* Sakarya Üniversitesi, SOBE, YL Tezi, Sakarya 2019, s. 3.

[140] Nurgül Özcan, a.g.m., s. 832.

[141] Devrim Kuşdoğan, a.g.m., s. 355.

[142] Nidayi Sevim, "Osmanlı Mezar Taşlarında Başlıklar …", a.g.m., s. 106.

[143] Devrim Kuşdoğan, a.g.m., s. 355.

çiçekler ve buketlerden oluşmaktadır. Böylece erkek mezar taşına bir özellik, kadın mezar taşına ise bir güzellik verilmiştir.[144] Kadın mezar taşlarında üç ana başlık gözlenmektedir:

Hotoz: Eskiden beri Türk kadınının süs olarak kullandığı bu başlık türü, yüzey kısmı dönemin üslûbunda desenlerle süslendiği, boyun kısmı ise çoğunlukla çiçek demetleri ile bezelidir.[145]

Kemer Tepelikler: Hotoz şeklinde işlenmemiş mezar taşlarında değişik tepelikler yapılmıştır. Genel olarak kemerli ve bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Özel bir çaba ve itina ile yapılan kadın başlıkları, erkek mezar taşlarını adeta gölgede bırakmaktadır. Eski Osmanlı topraklarında nerede olursa olsun, kadın mezar taşları şeklen ve zarafetten hemen tanımak ve erkek mezar taşlarından ayırmak mümkündür. Kemer tepelikler, bitki motifli, sivri kemer, dilimli kemer, kaşkemer, tudor kemer gibi birçok tiplere ayırılmaktadır.

Güneş – Yıldız Tepelikler: Bu tip başlıklarda, hotoz yada kemer yerine güneş yada yıldız şeklinde bir tepelik işlenmiştir.

---

[144] Süleyman Berk, Surlar Öte Yanı "Osmanlı mezar taşı kitabeleri'nin anlamı", Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul 2005, s.493.

[145] Süleyman Berk, *Zamanı Aşan Taşlar*, Zeytinburnu Belediyesi Yay., İstanbul 2006, s. 33.

2. BÖLÜM

OSMANLIDAN SONRA BULGARİSTAN'DAKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARININ DURUMU

Yüzyıllarca Osmanlı Devletinde bulunan ve bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde kalan 110.994 kilometrekarelik alanın nerdeyse her yerinde Osmanlı medeniyetinin izleri kalmıştır. Bu kültür mirasının muazzam bir kısmı, burada yaşamış olan Müslüman/Türk halklarının mezar taşlarından oluşmaktadır. Ne yazık ki, bu topraklarda yaşanmış olan uzun ve çetin savaşlar, nefretten dolayı geçmişe saygısızlık, yeni imar faaliyetleri adı altında hava şartları, zaman aşımı, cehalet ve ilgisizlik sonucu bu mirasın yok edildiğini görmekteyiz.

Osmanlı-Rus Harbi, Balkan Savaşları, Komünizm Dönemi ve daha sonrası, birçok farklı nedenlerden dolayı binlerce mezar taşı insan eliyle sökülüp yok edilmiştir.

Bizler çalışmamızın bu bölümünde kronolojik olarak ve özellikle bu üç dönem içerisinde insan eliyle nefret ve saygısızlıktan dolayı yok edilmiş bazı hazire ve mezarlıkları örnek olarak ele alacağız.

1.1 Osmanlı-Rus Harbi Sonrası Bulgaristan'daki Mezar Taşlarının Durumu

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru dünya, Bulgar namıyla bir milletin var olduğunu nerdeyse unutmuştu.[146] XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Ortodoks dünyasının hamisi rolünü üstlenen Rusya, Balkanlardaki Ortodoks Slavları kendi devletlerini kurabilmeleri için Panslavizm fikrini yaymaya başladı. [147] Mazlum Hıristiyan milletlerin hukukunu korumak maskesi altında aslında Osmanlı devletini zayıflatıp

[146] M. Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi 1850-1875*, TTK Yay., Ankara 1992, s.46.

[147] M.Hüdai Şentürk, a.g.e., s.47.

Şark Avrupa'dan ve hatta Anadolu'dan atmak niyetindeydi.[148] Böylece bu topraklarda isyanlar çıkartarak 500 seneden beri beraber yaşayan halkların arasında fitne ve fesat tohumları ekmeye başladılar. Ekilen bu fitne neticesinde peş peşe çıkan isyanlar nihayetinde Osmanlı Devleti'nin en büyük yenilgiye uğradığı 1877-1878 Osmanlı-Rus harbine yol açmış ve daha sonra Mc Carthi'ye göre 1.230.000 fazla kişiyi göç etmek zorunda bırakmıştır.[149]

Bu göçler esnasında bir zamanlar en eski Osmanlı topraklarından sayılan bugünkü Bulgaristan toprakları [150] içerisinde bir hayli zengin bir kültür mirası bırakmıştır. Binlerce ev, konak, cami, mescit, medrese, çeşme ve mezar taşından oluşan bu kültür mirası, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası birçok yerde sahipsiz kalmış ve Bulgar halkının yeni zafer sarhoşluğundan nasibini almıştır.[151]

Osmanlı ordularının geriye çekilmesiyle birçok köy ve kasaba halkı onlarla yola çıkarak İç Anadolu'ya doğru göç etmeye başladılar. Müslüman/Türk halkının boşalttığı ya da azınlık halinde kaldığı yerleşim bölgelerine akın eden Bulgarlar, burada geride kalan ne varsa yağmalamaya başlayıp işlerine yaramayan her şeyi ise yakıp yıkmışlardır.[152]

Bu tahribattan ilk nasibini alan kasabalarından biri Eski Zağra idi. Rusların ve onlarla beraber Bulgarlardan kurmuş oldukları 'intikam çeteleri' şehre girişlerine tanıklık eden Eski Zağra müftüsü Hüseyin Râci Efendi hatıratında şöyle anlatmaktadır:

> *"Eski Câmi-i Şerif'i soyup kandillerini kırdılar, büyük mumları dışarı attılar, kilim, eşya vesâiresini yağma ettiler… Minarelerden, bütün gün edepsizce bağraşıp*

---

[148] M.Hüdai Şentürk, a.g.e., s. 73.

[149] Justin McCarthi, *Sürgün ve Ölüm*, İnkılâp Yay., İstanbul 1998, s. 105.

[150] Osmanlı Saltanatının kuruluş senesi kabul edilen ve Osman Gazinin tahtta geçiş senesi olan 1299 yılından sadece yarım asır sonra I. Sultan Murad Hüdavendiğar Rumeli'ye geçip XIV Yüzyılın son çeyreğinde bugünkü Bulgaristan topraklarını Osmanlı devletine katmıştır. (Bk. Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, TC. KB. Yay., Ankara 1992, C.1, s.118-122.

[151] Bk. İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi – 1878-1989*, Ankara 1990, s. 23-24 vd.

[152] Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yay. İstanbul 1986, s.33.

> *ezan-ı Muhammedî'yle alay ettiler… Türklerin "daha önceki barbarlığı" bahane ederek tamamen teslim olan Müslümanları, kadın çocuk demeden katlettiler, kuyulara attılar. Her şeyden el çekmiş* ***yatan mevtâlarımızın, beş yüz senelik mezar taşlarını kırarak, kemiklerini kazıyıp çıkarmışlardı****. İbadethanelerimize hakaret edip, taassup ve hırçınlıklarından on dört minare ve câmimizi yıkıp, yerle bir etmişlerdi."*[153]

Bu durum daha sonraları birçok yerde de yaşanmıştır. Bizler burada bazı belge ve kaynaklara dayanarak Bulgaristan'da Osmanlıdan sonra kalan mezar taşlarının üzerinde, değişik yerlerde ve zamanlarda, ne denli büyük tahribatlar yapıldığını birkaç örnekle sunmaya çalışacağız.

1891-1908 yılları arasında, Bulgaristan'ın ikinci başkenti sayılan Filibe şehrinde bulunan birçok mezarlık ve türbe yok edildi. Belediye tarafından park, okul, tiyatro, pazar, sergi mahalli ve şehir hijyen manzarasına uygun olmadıkları gerekçesiyle, birçok hazirenin taşları sökülerek tahrip edildi. Bunlardan Kapaklıtepe Şehitlik ve Pınarcık mezarlığı 1891'de,[154] Saattepe ve Karşıyaka mezarlığı ise 1897-1908 yılları arasında kaldırıldı.[155]

1898 senesinde ise Rusçuk kazasına yakın olan "Merdan" mezarlığında vuku bulan bir hadise, bir seri dahili ve harici müraseleye / yazışmalara sebep olmuştur. Rusçuk Tüccar Vekâletinden, Bâb-ı Âlî Dâire-i Hâriciye Mektûbî Kalemi dairesine gelen belgede, Rusçuk haricinde bulunan "Merdan" mezarlığına giren bir grup Bulgar'ın, burada eski ve kıymeddar / kıymetli "hatıra" mezar taşlarını kırıp bekçi

---

[153] Hüsein Râci Efendi, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, İz Yay., İstanbul 2012, s.109-110 ve 166.

[154] BOA, A. MTZ. RŞ., № 9/6, lef 103-108.

[155] BOA, A. MTZ., (04) № 129/74.

Hasan Ağa tarafından onların görünmesi üzerine onu ve hanımını dövdüklerini anlatmaktadır.[156]

Bu olayla alakalı daha beş belge bulunmaktadır.[157] Yapılan tahkikatlar, sorumlu kişilerin yakalanması vs. konuları haber veren bu belgeler, davanın sonucu ile alakalı haber vermemeleri, bu konuda mahalli hükümet tarafından bir şey yapılmadığını ve suçluların cezalandırmadığını akla getirmektedir.

1878'den önce Sofya'da birçok cami haziresi ve Müslüman mezarlığı bulunmaktaydı. Özellikle bugün şehir merkezinde bulunan "Aslanlar köprüsü" ile Merkez gar ve otogar arasında bulunan alanda büyük bir Osmanlı mezarlığı bulunmaktaydı. Ayrıca "Hekimler Bahçesi" olarak bilinen park ve hemen önündeki "Bulgaristan Milli Kütüphanesi"nin yeri de bir zamanlar Osmanlı mezarlığı idi[158]. Burada bulunan ve diğer birçok mezarlıklarda yüzlerce kıymetli ve tarihi eser sayılan mezar taşı, yerlerinden sökülerek Sofya'nın yollarında yıldırım taşı olarak kullanılmıştır.[159]

Daha sonraları Sofya'da yaşayan Müslüman halkın kullanması için, bugün "Orlandovtsi" mevkiinde bulunan Müslüman/Türk mezarlığı tahsis edilmiş, lakin mezarlık şehrin uzağında kaldığı için, sürekli hayvanlar ve insanların tecâvüzâtına uğramaktaydı. Bundan dolayı 21 Temmuz 1319 (3 Ağustos 1903) yılında, Sofya Komiseri olan Ali Ferruh Beye bir şikayetname gönderilmiş ve buraya bir bekçi tayin edilmesini rica etmişlerdir.[160] Ali Ferruh Bey de Hariciye Nezaret Celilesine bir mektup yollayarak, bu durumu anlatmış ve burada bir bekçi ihtiyacı olduğunu bildirilmiştir.[161] Bu müraseleden netice alınmış ve o günkü Hariciye Naziri olan Ahmet Tevfik bin İsmail Hakkı imzalı ve Bulgaristan Komiserliğine gönderilen bir

---

[156] BOA, A. MTZ. RŞ., (04) № 68/29, lef 2.

[157] BOA, A. MTZ. (04) № 68/29, lef 1; BOA, HR. SFR (4) № 702/59, lef 3; BOA, BOA, HR. SFR (4) № 702/59 lef 2. BOA, HR. SFR (4) № 702/59 lef 4.

[158] Кирил Христов, Затрупана София, Полипринт, Враца 1996, стр. 23-24.

[159] Бернар Лори, *Съдбата на Османското наследство*, Изд. Amicitia, София 2002, стр. 114-115.

[160] BOA., HR.SFR (04) № 704/20 lef 1.

[161] BOA., HR.SFR (04) № 704/20 lef 2.

cevapla mezarlığın koruma altına alınması ve buraya bir bekçi tayin edilmesini onaylamıştır.[162]

1904'te Şumnu Aşağı Îcik (İncik)[163] köyünde yaşanmış bir mezarlık saldırısı, o günkü Sofya Türk Elçiliğinden Ferik Sâdık el-Müeyyed Azimzâde tarafından Şûrâ-yı Devlet Reisi Devletlü Said Paşa Hazretlerine gönderilen maruzatta, zikredilen köyün Bulgarlar tarafından tamamen zapt olunduğunu ve Müslüman kabristanının ecdatlarının isimleri muharrer (yazılmış olduğu) mezar taşlarını kırıp dam ve samanlık inşatlarında kullandıklarını kaydediyor. Bu olay, mahalli hükümete iletilmiş ve tahkikatlar yapılmış ama güya şahitler böyle bir olay olmadığını söyleyerek olayın kapatıldığını kaydetmektedir.[164]

İki sene sonra 12 Kanuni's-Sani 1321 (25 Ocak 1906)'de, Şumnu'ya bağlı Topal köyünde[165] yeni okul yapılacak bahanesiyle, buradaki mezarlığın istimlak edileceğini, Bulgar yerli hükümet yetkilileri tarafından bildirilmiş ve buradaki mezar ve mezar taşlarının toplatılmasını, güya bizzat yerli halkın razı olduklarını bildirmiş ve bu konuda tahkikat yapılacağını Hariciye Nezareti Şumnu Mebusu Hacı Necib vasıtasıyla malumat verilmiştir.[166]

Aynı bölgede 2 Nisan 1320 (15 Nisan 1904) yılında, Yankova köyü ahalisinden İstanbul Niyabeti Şer'iye'ye gönderilmiş bir mahzarda, buradaki Hıristiyan ahalinin, Müslüman mezarlığını yıkıp, yerinde bir kilise inşa etmek istediklerini bildirerek buna engel olmasını ricada bulunmaktadırlar.[167]

---

[162] BOA., HR.SFR (04) № 704/20 lef 3.

[163] Köyün isim, Bulgaristan Devlet Statik enstitüsü 1878-1934'de kadar İncik ve İcik olarak kaydedilmiş, daha sonra 1934'te "İliya Blıskov" olarak değiştirilmiş, 1966'da ise "İliya Blıskovo" olarak kaydedilmiş. Bugün (06.11.2020) köyün ismi "İliya Blıskovo" olarak isimlendirmektedir (https://www.nsi.bg/nrnm/index.php?f=6&ezik=bul1).

[164] BOA, A. MTZ. (04) № 137/54, lef 1; BOA, A. MTZ. (04) № 137/54, lef 3.

[165] Bugün Razgrad'a bağlı Krivitsa köyü. Bk. M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, TTK Yay., Ankara 2006, s.959.

[166] BOA., HR.SFR (04) № 706/48, lef 1, 2, 3.

[167] BOA., HR.SFR (04) № 706/7, lef 1-6.

1906 yılının Ekim ayında, o gün Varna Müftüsü olan Hacı Ömer Lütfi Efendi tarafından Bulgaristan Diyanetler Bakanlığına göndermiş olduğu bir şikayetnamesinde, Varna Belediye başkanı Mirski'yi şikayet etmektedir.[168] Bu şikayetinde, belediye başkanı Mirski'in ona göndermiş olduğu 395 numaralı emir belgesiyle, Varna merkezinde bulunan Abdurrahman Cami Şerifi ve civarındaki mezarlık ve mezar taşlarını üç gün içerisinde yıkıp, temizlemeleri gerektiğini ve bu alanda bir ploştad (meydan) yapmak istediklerini haber vermektedir. Kendisi de cevaben, burada 100'den fazla mezar taşının bulunduğunu ve İslam şeriatına göre nakli caiz olmadığını söylediğini haber vermektedir... "[169] Klasörde bu olayla alakalı Ömer Lütfi Efendi'nin bir şikayetname de Prens Hazretlerine gönderdiğini öğreniyoruz.[170]

Buna rağmen 1321 senesinde Abdurrahman Cami Şerif'i (büyük ihtimalle belediye tarafından) el altından ihrak / yakıldığını haber veren başka bir belge, enkazla beraber haziresinde bulunan yüze yakın mezar ve mezar taşının da kaldırılıp yok edildiği kaydetmektedir[171].

14 Kanun-i Evvel 1321 (27 Aralık 1905) yılına ait, aynı klasörde bulunan başka bir evrakta da Varna belediye başkanı Mirski tarafından kaldırıp yol ve meydan haline getirilen Abdurrahman Cami Şerif'inin haziresinde bulunan mezar taşlarının kime ait olduğunu ve hangi senede vefat ettiğini belirten uzun bir liste bulunmaktadır. Liste 1216 (1801)'da vefat eden Lâlâzade Süleyman Ağa'nın kerimesi Hatice Molla'nın ismi ile başlar ve 1290 (1874)'da Pazarcık muharebesinde şehit olan Zekeriya Hilmi Paşa ismi ile bitmektedir.[172]

Ahyolu (bugün Pomorie[173]) kazasında ise Bulgar ahali tarafından gaspen / zorla alınan mevtanın kemiklerini ve mezar taşlarını saygısızca ayak altına alarak yok

---

[168] O yıllarda Varna Belediye Başkana Kristyo Mirski'dir. (Bk. https://www.varna.bg/bg/406 - 10.12.2020).

[169] BOA., DH. MKT., № 1107/51.

[170] BOA., DH. MKT., № 1107/51 lef 4.

[171] BOA., DH. MKT., № 1107/51 lef 18.

[172] BOA., DH. MKT., № 1107/51 lef 10.

[173] Вк. Стефан Андреев, *Речник на селищни имена и названия на администатвно-териториални единици,* Изд. Държавна агенция – Архиви, София 2013, стр. 16.

ettikleri dahil Filibe Müftülüğüne bir telgraf gönderen Müslüman cemaati reisi Ali Vasfi Efendi, burada bir kilise yapmaya başladıklarını bildirmektedir.[174] Orada tarihi eser sayılacak mezar taşlarının korunması konusunda mahalli hükümetine müracaat eden İslam ahalisi bir netice alamamıştır. Ve daha sonra bu mezar taşlarının yok edildiği anlaşılmaktadır.[175]

O senelerde benzer olaylar, Aydos[176], Biyala Slatina[177], Kazanlık[178],Vidin[179], Silistre[180],, Razgrad[181], Lofça, Sviştof, Burgaz, Çırpan[182] ve başka birçok köy ve kasabada da yaşanmıştır.

Bununla birlikte, 1828-29 Varna'nın Rus istilası esnasında bir hayli mezar taşını kendi ülkelerine taşıdıkları da bilinmektedir.[183] Aynı durum 1877-78 senelerinde ve sonraları da yaşanmıştır.[184]

1.2 Balkan Savaşı ve Sonrası Mezar Taşların Durumu.

1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası Balkan Yarımadasında Müslüman kanı akmaya devam etmiş, 1912 senesinde patlak veren Balkan Savaşları ile Osmanlı

---

[174] BOA, HR. SFR (4) № 492/147.

[175] BOA, HR. SFR (4) № 333/59.

[176] BOA, HR. SFR (4) № 487/72.

[177] BOA, HR. SFR (4) № 306/47.

[178] BOA, HR. SFR (4) № 707/12.

[179] BOA, HR. SFR (4) № 378/60.

[180] BOA, HR. SFR (4) № 374/33.

[181] BOA, HR. SFR (4) № 241/629 lef 7. (Ayrıca konuyla alakalı, bk. Nimet Ayşe Aksoy, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Pomak Göçü", Mediterranean Journal of Humanities, IX/1 (2019) 1-12.

[182] Бернар Лори, Пак там, стр. 114.

[183] Николай Панайотов, *Корпус - Османотурски епиграфски паметници от Североизточна България XV-XX век*, Изд. Бенида, Варна1988, Т.1, стр. 62.

[184] Zafer Gölen; Abidin Temizer, "Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri", Gece Kitaplığı Yay., Ankara 2017, C.2, s. 685.

devletinin neredeyse bütün Rumeli topraklarını kaybetmesine sebep olmuştur[185]. Bir milyona yakın insan yeniden göç yoluna düşmüş, onlardan 600 binden fazlası hayatını kaybetmiştir.[186] Bu savaş, pek çok insanın kaybolmasına sebep olduğu kadar, binlerce kültürel eserin yokolmasına da sebep olmuştur. Birkaç ay içerisinde, sadece bugünkü Bulgaristan topraklarında değil, günümüz Türkiye'si içerisinde bulunan bazı şehirleri de işgal eden Bulgar orduları, burada yaşayan insanlarla beraber, İslam/Türk namına ne varsa ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. 8 Mayıs 1913 tarihli bir vesikada, Bulgar askeri makamlarca şöyle emredilmektedir:

"Türk mezarlıklarının taşlarını çıkarıp, toplayınız ve mezarlıkları temizleyiniz".[187]

İstila edilmiş birçok köy ve şehirde mezar taşları kırılıp yok edilmiştir. Bununla da kalmayıp, bazı yerlerde ölüleri kabirlerden çıkarıp kemiklerini yollara savurmuşlar, bazı mezar ve türbelere mezar taşı yerine haç dikmişlerdir.[188]

Aynı olaylar daha sonra Bulgaristan sınırı içerisinde kalan Batı Rodoplar bölgesinde de yaşanmıştır. Burada yaşayan ve çoğunluğu teşkil eden Pomak Müslümanları zorla Hristiyanlaştırılmış, sözde "aslına döndürmeye" çalışılmıştır.[189] Hristiyanlaştırılmış olan halka yeni doğum belgeleri hazırlanarak anne ve baba isimleri dahi değiştirilmiş ve geçmişten kopartılmaya çalışılmışlardır.[190] Öyle ki köklerini hatırlatacak olan atalarının mezar taşları dahi yok edilmeye çalışılmıştır. Nevrokop kazasına bağlı Ribnovo köyünde cami ve çeşme kitabelerinin yana sıra, mezarlığında bulunan birçok mezar taşını kırıp, yanındaki dereye atmışlardır.[191]

---

[185] Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri*, İlgi Yay., İstanbul 2019, s.60.

[186] Bülent Yıldırım, a.g.e., s. 60.

[187] İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi – 1878-1989*, Trakya Üniversitesi Yay., Ankara 1990, s. 67.

[188] İlker Alp, a.g.e., s.72; 78 vd.

[189] DH.EUM.5.Şb., № 1/57.

[190] В.Гоергиев; С.Трифонов, *Покръстването на Българските Мохамедани - 1912-1913 / Документи*, Изд. Марин Дринов, София 1995, стр. 94, 103.

[191] Reyhan Çorak, *Tarihi, edebi ve Kültürel Açıdan Osmanlı Mezar Taşları*, Dün Bugün Yarın Yay., İstanbul 2020, s. 196.

Balkan savaşları sonunda 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul'da, Türkiye ile Bulgaristan arasında Barış Antlaşması imzalandı.[192] Bu antlaşmanın 14. maddesine göre mezar ve mezarlıklara saygı gösterilecek, 8. maddesine göre ise bedeli cemaate önceden ödenmeden hiçbir vakıf emlak, hiçbir cami, mescit, mezarlık, hayır kurumu vb. istimlak edilemeyecekti.[193] Maalesef antlaşma uygulanmamış ve zikredilen vakıflar farklı zamanlarda ve yerlerde, farklı nedenlerle devlet tarafından istimlak edilmiştir.[194]

1926 yılına ait bir belgede, Nevrokop Bölge Cemaat İslamiye Riyasetinden, Başmüftülüğün Vakıflar Müdürüne göndermiş olduğu maruzatta, kasabanın "Kumsal" mahallesindeki mezarlığın mezar taşları Bulgarlar tarafından sökülüp, gasp edildiklerini söyleyerek, buradaki taşların toplatılarak akkârât ve başka vakıf yerlerinde kullanılabilir mi diye soru yöneltmiştir. Buna bağlı olarak Başmüftülüğün Vakıflar Müdürlüğü tarafından gelen cevapta, bu mezar taşlarının zikredilen şekilde kullanılmasının bir mahzuru olmamakla birlikte! böyle bir hareketle yerli belediyenin dikkati çekilmiş olacağı ve bu mezar taşlarının ve mezarlığın yerli makamlar tarafından gasp edileceği konusunda uyarmıştır.[195]

Bir yıl sonra, bu sefer Belediye sekreterliğinden Nevrokop Vakıf Encümenliğine gelen başka bir maruzatta şöyle denilmektedir:

> *"Kumsal mevkiinde bulunan Müslüman/Türk mezarlığındaki mezar taşlarını satışa çıkarttığınızı öğrenmiş bulunmaktayız. Sizinle daha önceden yapmış olduğumuz gayrı resmi anlaşmada, oradaki mezar taşlarının yapacağımız lise binasında kullanmak üzere bizlere vermenizi rica ediyoruz."*[196]

[192] Bilal Şimşir, a.g.e., s. 370.

[193] Bilal Şimşir, a.g.e., s. 373.

[194] ОДА – Благоевград, фонд 110, К № 1, док. № 409.

[195] ОДА – Благоевград, фонд 110, К № 1, док. № 11.

[196] ОДА – Благоевград, фонд 110, К № 1, док. № 24.

Bu belgeden de anlaşıldığı üzere, Nevrokop'un, Kumsal bölgesinde bulunan mezarlığın mezar taşları toplanıp, binalarda kullanılmak üzere satılmıştır. En acı olan taraf ise, büyük ihtimalle, bunun bizzat oradaki Müslüman Encümenliği tarafından yapılmış olmasıdır.

Sonuç olarak, yapılan bu kadar orantısız yıkıma rağmen, Bulgaristan sınırları içerisinde hala yüzlerce Osmanlı mezarlık, hazire ve binlerce mezar taşı kalmıştır. Bu durum ilerideki zaman içerisinde gelecek olan Komünist rejimi rahatsız edecek ve bu konuda bir seri "önlemler" almalarına sebep olacaktır.

1.3 Komünizm Döneminde Türk/Müslüman Kabristan ve Mezar Taşlarının Durumu.

1944-1945 yıllarında, o gün Sovyet Birliği yardımıyla darbe yapan komünistler, devletin başına geldikleri ilk yıllarda Türklere karşı bir nebze dahi olsa iyi davrandığı bilinmektedir.[197] Lakin geçen birkaç yıl içerisinde rejimin gerçek yüzü ortaya çıkmış, Müslüman/Türk halkına karşı amansız bir "savaş" ve düşmanlık gütmeye başlamıştır.

"Soya dönüş" ismi altında görülmemiş mezalimler yapan Komünistler, Müslüman/Türk isimleri değiştirmekle beraber, Müslüman/Türk kültüründen kalan ne varsa izlerini silmeye çalışmış, köy ve kasabalarda bulunan çeşme, medrese, cami ve hatta mezarlıkları yıkıp yok etmiştir.[198] Eski zamandan beri Türk isimlerini taşıyan şehirler, köyler, dağlar, nehirler ve mevkilerin isimleri değiştirilip, Müslüman/Türk kültürünün izleri silinmeye çalışılmıştır.[199]

---

[197] Bu dönemde Türkçe dil ve edebiyatta bir çok eserler yazılıp, tercüme edildiğini ve birçok Müslüman/Türk öğrencileri farklı okul ve üniversitelerde kaydedildiği örnek olarak verebiliriz.

[198] H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi*, Kum Saati Yay., İstanbul 2001, s. 314.

[199] İktibas Dergisi, sayı 7, Mart 1987 (Ankara), s. 20.

Mezarlık ve mezar taşlarına özel bir önem veren rejim, 11 Aralık 1986 yılında Devlet İstihbarat Teşkilatından çıkan bir raporda:

> *"Türk istihbarat unsurlarının, Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde gezip, burada İslam/Türk kültür anıtları ve kalıntılarını fotoğraflamaktadırlar. Bu bölgelerde* ***Osmanlıdan kalma Müslüman/Türk mezar ve mezar taşlarına özel dikkat çevirmektedirler****..."* diye bildirilmektedir.[200]

Raporun tamamı incelendiğinde, bu tür yapıtlar tarihi birer belge olacak nitelikte olduğu ve buradaki yaşayan Müslüman/Türk halkı nezdinde birer "kimlik" değerinde olduğu açıkça görülmektedir. Bundan dolayı totaliter rejimin ilk yıllarından itibaren bu tür eserlerin yok edilmesi konusunda süreli bir politika izlenmiştir.

Blagoevgrad (Cuma-i Bâlâ), Bulgar Komünist Partisi, Bölge Komitesinin 16.05.1980 tarihinde düzenlenmiş olduğu "Vatansever yetiştirme" konulu genel kurul toplantısında alınan bazı kararların içerisinde şu karar dikkat çekmektedir:

> *"Geçmişten (yani Müslüman/Türk kültüründen) miras kalan ve Arap-Türk özellikleri taşıyan – çeşmeler, anıtlar, mezar taşları, minareler ve diğerleri – nihai olarak kaldırılması…. "*[201]

Aynı klasörde bulunan başka bir belgede ise, alınan kararların harfiyen uygulandığı hususunu, Valkosel köyü parti örgütünden gönderilen bir protokolden öğreniyoruz:

> *"… Türkçe-Arapça kitabeli birçok çeşmemiz vardı. Parti örgütü bu konuda harekete geçip, tüm üyeleriyle beraber bu kitabe ve yazıtların kaldırılmasına katıldı. Şahsen [köyümüzün] parti sekreteri ve diğer üyeleri camiye*

[200] АКРДОПБГДСРСБНА – М, ф. 1, оп. 12, а. е. 765, л. 153-158 (бр. 12, том II., стр. 265-267).

[201] ДА – Благоевград, Ф. 2 Б, оп. 12, а. е. 40, л. 397 – 402.

giderek, kitabeleri ve diğer dini yazıtları ortadan kaldırdılar…"[202]

Protokolde anlatılan söz konusu olay şöyle gelişmiştir. Valkosel'de yaşayan Müslümanların isim değişikliği esnasında, Bölge Parti Komitesinin aldığı kararları uygulamaya başlayan köy parti örgüt üyeleri, XX. yüzyılın başlarında inşa edilen büyük cami haziresine girerek, burada bulunan onlarca mezar taşı kırıp, yerle bir etmişlerdir. Daha sonra buldozerle düzlenen mezarlığın taşlarını arabalara yükleyerek köy kenarındaki dereye atmışlardır. Bir zaman sonra, bazı "uyanık" köy gençleri, dereden topladıkları mezar taşı parçalarını, gözden ırak olan yeni mezarlığın kenarında toplamışlardır.[203]

Nevrokop şehrinin 22 km güneydoğusunda yer alan Ablanitsa köyünde ise, ilk önce yerli Komünist Parti aktivistler tarafından talan edilen eski mezarlık, daha sonra buldozerler ve kamyonlarla taşları toplanıp, geride hiçbir iz kalmayacak şekilde düzlenmiştir.[204]

Bölgede bulunan Slaşten köyünde de durum farklı değildir. Kamuda görev yapan memurlar aracılığıyla, haziresinde bulunan bütün taşlar kırılarak hazire kenarında toplanmıştır. (bk. Ek1; f. 15a, 15b) Köyün diğer üç mezarlığında da aynı şey uygulanmıştır. Eski Osmanlıca yazısıyla olan bütün taşları kırmakla görevli olan memurlar, üzerinde Arapça harfleri ile yazılı olan ve yeni sayılabilecek bazı mezar taşlarını da kırmışlardır. Ancak bazı uyanık Müslümanlar, eski taşları yaprak ve toprak altına gömerek bir kısmını kurtarabilmişler.

Skrebatno köyündeki Osmanlı döneminden kalan eski mezarlığın taşları yerinden sökülerek bilinmeyen bir yere götürülmüştür. Koca mezarlıktan toprağın içinde gömülü sadece bir kaide kalmış, üzerinde "Hüve'l-Bâkî; Ziyaretten murad bir duâ" yazılıdır. (bk. K.13; f. 3) Aynı köyde nisbeten daha yeni olan mezarlığın

---

[202] ДА – Благоевград, Ф. 2К, оп. 12, а. е. 40, л. 156

[203] Çalışma kataloğumuzda yer alan Valkosel köyüne ait olan mezar taşların büyük kısmı, zikredilen yere toplanan mezar taşlarından oluşmaktadır.

[204] Ибрахим Имам - Сенем Конедарова, *Абланица през вековете*, Абланица 2008, стр. 111.

içerisindeki Osmanlıca yazılı mezar taşları ise yerli komünist komutanlar tarafından çimento ve kireçle kapatılarak yok edilmeye çalışılmıştır (K.13; f. 7, 8).

Ruse, Hlebarevo (bugün Tsar Kaloyan) ilçesinde ise, eski Müslüman/Türk mezarlığını ortadan kaldırmak için şehrin imar planlamasını bahane ederek, buradaki eski mezar taşlarının çıkartılıp, ceset kalıntılarını yeni [Hristiyanlarla karışık] mezarlığa nakil edilmesini isteyen Belediye Halk Meclisi, bu nakiller esnasında yeni mezarlığa götürülecek olan mevtaların kemikleri üzerine başka -yani yeni isimle- mezar taşları konulmasını şart koşmuştur.[205] Böyle durumlarda, yeni konulacak mezar taşlarının üzerinde herhangi bir Müslüman/Türk isim, simge ya da yabancı (Arap-Türk) yazıtların bulunması halinde, cezaya çarptırılacağı dahi birçok farklı bölgede genelgeler yayımlanmıştır. [206]

Bulgaristan Başmüftülüğü arşivlerinden çıkan ve Servi (Sevlievo) kazâsının Petko İslaveykovo köyü Câmi Encümen Reîsi İbrâhîm Ahmed İbişoğlu tarafından yazılan bir şikâyette ise, köyde bulunan 16 dönümlük eski mezarlığın 1950'lerde devlet tarafından alınarak, mukabilinde hiçbir yer ya da ücret ödenmediğini Tırnova Müftülüğü Makâm-ı Vâlâsına bildirmektedir.[207]

1970 yılından sonra birçok yerde ibadete kapatılan camiler, bahçelerinde bulunan zaviye, türbe ve mezarlıkların bakımına izin verilmeyerek, bu tarihi yapıtların tahrip olmasına sebebiyet verilmiştir. Bunların arasında, Filibe'de bulunan ve Osmanlı döneminin en eski yapıtları arasında yer alan İmaret cami ve Şehabettin Paşa türbesini örnek olarak verebiliriz.

1985 yılında çekilmiş olan fotoğraflardan, cami ve türbe etrafında duvarların yıkıldığı, cami etrafında bulunan hazirenin tahrip olduğu ve çöplük haline getirildiği görülmektedir.[208] Bugün cami ve türbesi bazı tamiratlar yapıldığı halde, haziredeki

[205] İlker Alp, a.g.e., s. 299-300.

[206] İlker Alp, a.g.e., s.302.-303.

[207] BBM, 19 K, № 134.

[208] İlker Alp, a.g.e., s.311.-322.

mezar taşlarının büyük kısmı hala istif şeklinde cami duvarına dayalı olarak durmaktadır.

Aynı dönemde (1985-86), Eski Zağra, Pavel Banya ilçesinde, Bulgar Komünist Partisi bölge sekreteri ve belediye başkanı kararlarıyla, bir "yıkıcı müfreze" teşkil edilir ve bölgede bulunan 11 Müslüman köyünde 2000'den fazla eski mezar taşı yok edilir.[209] Yapılan bu "çirkin saldırılara", birçok Müslüman/Türk muhtar ve belediye çalışanı, parti üyesi olduklarından dolayı -mecburi yada kendi istekleri üzere- katılmışlardır. Buna benzer olaylar Ardino ve Varna'da da yaşanmıştır. [210]

Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde yaşanan yüzlerce olayın ardından, boş kalan mezarlık alanları bazen devlet kamu binası, bazen köy merkezi, bazen de çocuk parkı ve oyun sahalarına dönüştürülmüştür.[211]

1.4. Bulgaristan'da Osmanlı Mezar Taşları ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Bulgaristan tarihi araştırmacıları tarafından geç dönem tarihi yapıtlar olarak kabul edilen Osmanlı mezar taşlarına, şimdiye kadar gereken ilgi gösterilmemiş, bazen bu yapıtların göz göre göre yok olmaları seyredilmiştir. Bu konuda fazla çalışılma yapılmamasının diğer bir sebebi de Osmanlı epigrafik yazıtlarını okuyabilen az sayıda yetişmiş bilim insanı olmasıdır. Bundan dolayıdır ki bu alanda yazılmış olan kitap, makale ve tebliğler nerdeyse parmakla sayılacak kadar azdır.

Konuyla alakalı fazla kaynak olmaması, bazı yanlış bilgilerin yayılmasına da sebep olmaktadır. Farklı yerlerde bulunan bazı mezar taşlarının yanlış okunmasıyla, sonraki dönemlerde yazılan kitaplara da yanlış bilgi sokulmasına sebep olmuştur. Mesela geçen yıllarda Madan şehri bölgesinde bulunan bir mezar taşının tarihi

---

[209] Михаил Груев - Алексей Кальонски, *Възродителния процес, мюсюлманските общности и Комунистическия режим*, стр. 158-159.

[210] Михаил Груев - Алексей Кальонски, пак там., стр. 158-159.

[211] Валери Стоянов, *Турското население в България между полюсите на етническата политика*, Изд. Лик, София 1998, стр. 181.

yanlışlıkla "hicri 254" olarak okunması, bazı kitaplarda buradaki Müslüman halkın Osmanlılar zamanda değil de 870 yıllarında, yani Abbasi Halifesi el-Mühtedî-Billâh Muhammed b. Hârûn zamanında ve öncelerinde yerleşmiş oldukları vehmine kapılmışlardır.[212] Böylece buradaki Pomak halkın daha o zamanlardan beri Müslüman oldukları kanaatine varıp, bu halkın Türklerden önce Müslüman olup buraya yerleştiklerini ispatlamaya çalışmışlardır. Oysa bu konuda biraz bilgi sahibi olsalardı taşın son kısmında bulunan "Haci Hasan Ruhîiçün" yazısından anlayacaklardı ki bu taşın o döneme ait olması imkansızdır. Buna benzeyen başka bir örnek de Kırcaali bölgesinde, Bivolyane köyünde bulunan Elmalı Baba tekkesindeki mezar taşı konusunda yaşanmıştır. Birçok kitap ve dergide, bu taşın 128 hicri yılına ait olduğunu kaydetmiş ve burada yaşayan halkın daha miladi 641 yılından beri İslam'ı kabul ettiklerini ve burada yaşadıklarını iddia etmektedirler.[213]

Verdiğimiz bu iki örnek bu alanda yapılan ve yapılacak olan çalışmaların ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bizler burada bulabildiğimiz bazı çalışmaların başlıklarını zikredip, kısaca incelemeye çalışacağız.

- ***Makaleler:***

Bu konuda bulabildiğimiz ilk makale, *Minko Penkov'un "Kolarovgrad'tan Türk Mezar Taşları"* başlıklı makalesidir. 1950 – 1965 arasında Kolarovgrad olarak isimlendirilen Şumen şehri mezarlık ve hazirelerinden toplanan ve Şumen arkeolojik müzesine konulan bir grup mezar taşını konu alan bu makale, 1960 yılında Kolarovgrad Ulusal Müze Bildirimleri içerisinde yer almaktadır.

Daha sonraki dönemlerde, Prof. Dr. Mechiel Kiel tarafından 1962 yıllarında başlatmış olduğu Doğu Avrupa gezileri esnasında yazmış olduğu makalelerde, buradaki Osmanlı eserlerinin yanı sıra birçok mezar taşını da okuyup kaydetmiştir.

---

[212] Bk., Хюсейн Мехмед, *Помаците и Торбешите в Мизия, Тракия и Македония*, София 2007, стр. 12.

[213] Bk. Емел Балъкчи, „Елмалъ баба – усещане за святост", сп. Алев, бр. 11, 2009, стр. 7-8; Из: „Либерален преглед", Изд. Екстаз, Берлин 2019, стр. 156.

Fotoğraflarla beraber kaydedilen bu mezar taşlarının bir kısmını bugün bulmak mümkün değildir. Bundan dolayı Prof. Kiel'e teşekkür etmek durumundayız. Toplamış olduğu makaleleri derleyip büyükçe bir eserde toplayan araştırmacı, 2017 senesinde Sofya'da bulunan "Tendril" yayınları tarafından "Osmanlı Hakimiyeti altında Bulgaristan" başlığı ile Bulgarca olarak yayımlandı. 849 sayfadan oluşan bu değerli eserin içerisinde, birçok yerde cami, hamam ve okullarla beraber, zikredilen bölgelerde Osmanlı mezarlık ve mezar taşlarından da bahsetmektedir. Bahsedilen mezar taşlarını resimlerle beraber yayımlayan araştırmacı, bugün okunamayan birçok mezar taşının okunmasına da yardımcı olmaktadır. Kitabın 491-512 sayfaları arasını "Nadir Osmanlı Mezar Taşları"na ayıran yazar, Niğbolu (Nikopol) ve Rusçuk bölgelerinde bulunan bazı mezar taşlarına yer vermektedir.

1965 tarihli "*Varna Arkeolojik müzesindeki Osmanlı epigrafik anıtları*" makale, Emel Abdullah tarafından hazırlanıp Arheologiya dergisinin 4. sayısında yayımlanmıştır. Yazar, makalede incelediği epigrafik yapıtları iki gruba ayrılmıştır: Mezar taşı kitabeleri ve kamu bina kitabeleri. Buradaki kitabelerin XVIII. ve XIX. yüzyıllara ait olduğunu zikreden Abdullah, en erken kitabe 1174 yılına ait olduğunu kaydetmektedir.

XX. yüzyılın ortalarında araştırmalar yapmaya başlayan diğer bir bilim insanı ise Katerina Venedikova'dır. 150 ve üzeri köydeki mezar taşları üzerinde araştırmalar yapan Venedikova, bu konuda birçok yazı ve makaleler yazmıştır. Ne yazık ki zengin tecrübesine rağmen bazen aşırı milliyetçi duygularına hakim olamayan yazar, birçok bilimsel gerçeği görmeyerek zıddını iddia etmiştir. Neredeyse bütün çalışmalarında, burada ihtida olmuş Müslüman halkın zorla Müslümanlaştırıldığını ve bu durum vefatlarından sonra mezar taşlarına da yansıdığını iddia etmektedir.

Mesela 1987 senesinde yayımladığı "*Osmanlı dönemine ait epigrafik yapıtlarda yer alan şahsi isimler ve bunların tarihi kaynak olarak önemi hakkında*", başlıklı makalesinde, özellikle "Abdullah (*yani Allah'ın kulu*)**"** ismi üzerinde durmaktadır. Ve bu isim zorla Müslümanlaştırılan halk tarafından benimsendiğini kaydederek bu adı taşıyan ya da babası Abdullah olan her kişi Hristiyan olup sonradan İslam'a girdiğini söylemektedir. İlerdeki makale ve kitaplarında ise daha da ileriye giderek "Abd" ile başlayan bütün isimlerde bunun böyle olduğunu iddia edip bu

isimleri seçen insanlar bir nevi "kripto Hristiyan" olduklarını iddia etmektedir.[214] 1996 yılında hazırlamış olduğu "Abdullah'ın oğulları (Sinovete na Abdullah)" makalesini, tamamen bu konuya ayırarak bunun ilk örneği İslam Peygamberi Muhammed olduğunu söyler ve babası Müslüman olmadığından dolayı ona Abdullah ismi verdiğini iddia etmektedir.[215] Genel olarak bazı kişiler için bunu kabul etsek bile, İslam tarihi içerisinde Müslüman ana ve babadan doğan binlerce Abdullahlar vardır. Hepsini aynı kefeye koymak abes ve yanlıştır.

Araştırmacının buna benzer diğer bir iddiası da üç gül süslemeleri konusundadır. Üç gülün Hıristiyanlığı temsil ettiğini söyleyen Prof. Venedikova, onların Tanrı, Hazreti İsa ve Kutsal Ruh'a özdeş olduğunu iddia etmektedir. Bundan dolayıdır ki, bu süslemelerin mezar taşına işletilen kişilerin birer kripto Hristiyan olabileceklerini savunmaktadır.[216] Oysa daha önceden de bahsedildiği gibi, Ehl-i İslam tarafından, gülün Hz. Muhammed'i ve onun güzel kokusunu temsil ettiği[217], bundan dolayı bazı tarikat ehli tarafından sembol olarak kullanıldığı ve bu dünyanın faniliği ve geçiciliğini ifade etiği bilinmektedir.[218]

Diğer bir iddiası ise, bazı kadın isimlerinin köy lehçelerinden dolayı deformasyona uğramış hallerinde Bulgar isimlerine benzemesi hususundadır. Mesela "Fatma – Fatoş; Zeyneb – Zeynoş; Abdullah – Abdiş" v.d. (bk. K. 2, f. 5) Prof. Venedikova'ya göre bunun nedeni, kendi eski kimlik ve isimlerini koruma isteğidir.[219]

Prof. Venedikova'nın mezar taşları ile ilgili bir kaç makalesi daha vardır. Uslüp bakımından fazla bir farklılık teşkil etmediklerinden dolayı, burada makalelerin yayımlanmış olduğu sene ve başlıklarını zikretmekle yetineceğiz: 1989 yılında yayımlanan "*Doğu Rodoplardan epigrafik anıtlar. Çernigovo köyünden İslam'ı seçen*

---

[214] Катерина Венедикова, *Епиграфски паметници от Османско време*, …., стр. 57.

[215] Катерина Венедикова, „Синовете на Абдуллах" Български фолклор", 1996, № 3-4 (= Ислям и народни традиции. Съст. на бр. Л. Миков и Г. Лозанова), с. 4-20.

[216] Катерина Венедикова, „Сборник, Тюркологични изледвания" Шуменски университет "Епископ Константин преславски", Шумен, 2012, стр. 48-57.

[217] *Hans-Peter Laqueur, "Hüve'l Baki", Tarih Vakfı Yurt Yay. 2010, s.130.*

[218] Halit Çal, "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları." Vakıflar Dergisi, 30 (2007), s. 295-383.

[219] Катерина Венедикова, „*Надписи на Алианското население…*, стр. 22.

bir genç kız",[220] 1989 yayımlanan "*Melnik'ten, Arap harfleri ile yazılan epigrafik anıtlar*",[221] 1990 yılında yayımlanan "*Starovo köyünden Arap harfleri ile yazılan bir mezar taşı ve altındaki haç işareti*",[222] 1991'de yayımlanan "*Rodoplarda Osmanlı zamanından kalma epiğrafik anıtlar*", [223] 1998 yılında yayımlanan "*Canbaşlı köyündeki İshak Dede'nin mezar taşı ve üzerindeki 1218 tarihli kitabesi*.",[224]1999'da yayımlanan "*Krumovgrad'tan epigrafik anıtlar*" [225] 2001 yılında yayımlanan "*Epigrafik anıtlardan elde edilen verilere göre, Çiflik köyü ve Doğu Rodoplar bölgesinde İslam'ın yayılışı*"[226] ve son olarak da 2018 yılında yayımlamış olduğu "*Güney Karadeniz sahillerinden anıtlar*"[227].

Prof. Dr. Lübomir Mikov'un 1992 yılında yayımlanmış olduğu "*Kuzeydoğu Bulgaristan'dan Müslüman antropomorfik karakterli mezar taşları*" makalesi. Makalesinde Prof. Mikov kısaca Osmanlı Müslüman mezar taşlarının tipolojisine yer vermektedir. Erkek ve kadın mezar taşlarının genel özelliklerini ve aralarındaki farkı

[220] Катерина Венедикова, „Епиграфски паметници от източните Родопи. В с. Чернигово девойка приема исляма." – Родопи, 1989, № 9, 17-20.

[221] Катерина Венедикова, "Епиграфски паметници на арабско писмо от Мелник." – в: Мелник, I, София, 1989, с. 184-207.

[222] Катерина Венедикова, "Надгробна плоча с надпис на арабско писмо и кръст под него от с. Старово, Кърджалийско. – Родопи, 1990, № 9, 22-23.

[223] Катерина Венедикова, "Епиграфски паметници в Родопите от османско време." Списание – Помощни исторически дисциплини, том 5 Изд. Българска академия на науките, София 1991, стр. 198-225.

[224] Катерина Венедикова, "Село Душинково (Джанбашлъ), Джебелско. Тюрбе (гробница) на Исхак Деде (Дядо Исхак) с надгробен надпис от 1218 г. Х. (23.IV.1803 – 11.IV.1804г. сл Хр.)". – Родопика, Смолян 1998, № 1, 151-164.

[225] Катерина Венедикова "Епиграфски паметници от Крумовградско". – Родопика, 1999, № 1, стр. 175-184.

[226] Катерина Венедикова, „Ислямът в района на с. Чифлик в Източните Родопи (въз основа на данни от епиграфски паметници). "Юбилейно издание 10 години НБУ, сб. Съставител: Валерия Фол. София, 2001, с. 60–79.

[227] Катерина Венедикова, „Паметници от южното Черноморие.", сп. Нумизматика, Сфрагистика и Епиграфика бр. 14, София 2018, стр. 231.

zikrederek, üzerindeki süsleme çeşitlerini incelemektedir.[228] Mikov'un ayrıca 2013 yılında yayımlamış olduğu "*Bulgaristan'daki Türk mezar taşlarının karakteristik ve süsleme özellikleri*" makalesi de vardır. Bu makalesinde araştırmacı, Müslüman/Türk mezar taşları üzerindeki süslemelere ve karakteristik özelliklerine dikkat çekerek erkek ve kadın başlıkları ve mezar taşlarının üzerindeki süslemelerde kullanılan figür ve eşya işlemeleri üzerinde değerlendirmeler yapmıştır XVIII.-XIX. yüzyıllarda Batı Avrupa'dan yayılan süsleme stillerinin mezar taşları üzerindeki etkisini zikreden yazar, bu stillerin Osmanlı mimari ve kültür mirasında nasıl bir değişiklik getirdiğine dikkat çekmiştir. Mikov, bu makalesine daha sonra yayımlamış olduğu "Bulgaristan Türklerinde tasavvuf, mimari ve sanat eserleri" kitabında da yer vermiştir.[229]

Rumen İvanov'un 2018 yılında "Journal of Historical and Archaeological Research" dergisinde yayımlanan "*Karlovo'dan Osmanlı epigrafik anıtları*"[230] ve "*Haskovo'dan Osmanlı mezar taşları (XVI-XIX yüzyıllar*) "[231] iki makalesinde zikredilen şehirlerin yerli müzelerde bulunan bazı mezar taşlarının yanı sıra o dönemlere ait bazı kamu binalarının kitabelerini de kısaca incelemektedir.

Dr. Vidin Sukarev'in 2018 yılında yayımlanan "*Tamraş'ta, Osmanlı İmparatorluğunun geç döneminden kalan son tanıklar*" isimli makalesinde, Osmanlı devletinin çekilmesinden sonra Tımraş ve bölgesindeki bazı köylerin Osmanlıya bağlı bir Müslüman/Türk devleti kurma çabalarının sonuç vermemesi akabinde, Bulgaristan ordusu tarafından yerle bir edilen köylerden geride kalan mezar taşlarının son durumu hakkında kısaca malumat verdikten sonra, bu mezar taşlarının bir kısmı Filibe Şehir Müzesi tarafından toplanıp muhafaza edilmek için depolara götürüldüğünü

---

[228] Любомир Миков, „Антропоморфни надгробни паметници при мюсюлманите в Североизточна България", Българска етнография, том – III, 5-6 (1992), стр. 61-71.

[229] Любомир Миков, *Суфизъм, архитектура и изкуство на турците в България: Избрани студии"*, София, 2013, том 2, стр. 84-104.

[230] Румен Иванов, „Османски епиграфски паметници от Карлово". Журнал за исторически и археологически изследвания, 2018 – 2, стр. 206-210.

[231] Румен Иванов, „Османски надгробни паметници от Хасково (XVI-XIXв.)" Журнал за исторически и археологически изследвания, 2018 – 1, стр. 129-132.

kaydetmektedir. Makalesinde 11 adet mezar taşı inceleyen araştırmacı, üzerindeki yazı tipine ve süsleme çeşitlerine kısaca yer vermektedir.[232]

2020 yılının başlarından itibaren, Cemal Hatip imzasıyla "Müslümanlar" dergisinde çıkan birer sayfalık mezar taşı yazıları. Bulgaristan'ın farklı bölgelerinden seçilen mezar taşları okunup, orijinal dilde yazılıp transkripsiyon yapıldıktan sonra, mezar taşlarının genel özellikleri ve süslemeleri anlatılmaktadır.[233] Araştırmacının, ayrıca 2021 yılanda çıkan ve Sofya Yüksek İslam Enstitüsü'nün Yıllık dergisinde yayımlanan "*Ribnovo köyündeki Osmanlı-Türk mezar taşları ve üzerindeki epigrafik yazıtları*" makalesi de bulunmaktadır. Bu makalesinde araştırmacı, köyün üç mezarlığında bulunan Osmanlı mezar taşları üzerinde incelemeler yapmaktadır. Köyde bulunan 57 adet mezar taşını ayrı ayrı inceledikten sonra, üzerindeki yazı tipleri ve süslemeler hakkında bilgi vermektedir.[234]

- ***Kitaplar:***

Osmanlı epigrafik yapıtlar ve mezar taşları konusunda bulabildiğimiz en kapsamlı olan çalışma, tarihçi ve araştırmacı Nikolay Panayotov'a aittir. İki ciltli "*Kuzeydoğu Bulgaristan'dan Osmanlı-Türk Yazıt Anıtları, XV-XX yüzyılları*" [235] başlıklı çalışmasında, zikredilen bölgeden onlarca cami, han, çeşme, köprü, mezar taşı vb. kitabelerini arşivleyip okumuş ve çalışmasında resimleriyle beraber yer vermiştir. Birinci cildin ilk bölümlerinde Bulgaristan'daki Osmanlı tarihi ile alakalı kısaca bilgi verdikten sonra, Osmanlı epigrafik yapıtlar konusunda genel bilgiler vermektedir. Sonraki bölümlerde ise tamamen yazı çeşitleri, kitabe, mezar taşları süslemeleri ve

[232] Видин Сукарев, „Последни отломки и свидетелства от времето на късната Османска империя в Тъмраш", Империи и имперско наследство на Балканите, Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Людмил Спасов, том-2, София 2019, стр. 15-35.

[233] Джемал Хатип, сп. „Мюсюлмани", бр. 1-12, София 2021.

[234] Джемал Хатип, "Османотурски епиграфски надписи върху надгробни паметници от село Рибново", Годишник на Висшия ислямски институт, София 2021, стр. 342-420.

[235] Николай Панайотов, *Корпус - Османотурски епиграфски паметници от Североизточна България XV-XX век*, Изд. Бенида, Варна1988, Т.1-2.

transkripsiyonuna yer vermektedir. Yazar, okuma ve anlatma esnasında bazı dinî ve lügati hatalar yapmış olsa da yapmış olduğu bu çalışması ile birçok tarihi eser konusunda ışık tutmuştur. Kitabın 1. cildi 2002 yılında Sofya'da "Benida" yayınları tarafından, 2. cildi ise Varna'da 2005'te "Kontur" yayınları tarafından bastırılmıştır.

Aynı konuda yapılan diğer iki değerli çalışma ise Prof. Dr. Katerina Venedikova'ya aittir. 2010 yılında Sofya "Ogledalo" yayınları tarafından yayımlanan "*Kırcaali bölgesinden Alevi halkına ait yazıtlar*" kitabında, Kırcaali Yöresinde Alevi halkın mezarlık ve türbelerde bulunan bazı mezar taşlarının özelliklerini incelemektedir.

Kitabında birçok teferruata giren araştırmacı, taşların üzerindeki yazı tipleri, mezhep ve tarikat nişaneleri, teslim taşları, mühürler, Alevi baba taçlarının özellikleri, vb. birçok süsleme hakkında genişçe malumat vermektedir.

Prof. Dr. Venedikova'ın 2017 yılında aynı yayın evi tarafından bastırılan diğer bir kitabı ise "*Osmanlı Zamanına ait Epigrafik Anıtlar*" başlığı taşımaktadır. Bu çalışmasında araştırmacı birçok bölgeden farklı şehir ve kasabalarda bulunan onlarca kitabe ve mezar taşı incelemektedir. Kitabe ve mezar taşlarının üzerine işlenmiş olan harfleri tek tek inceleyen araştırmacı, bazen iki harfin kuyrukları kesişmesi ile oluşan artı işaretini dahi haç olarak yorumlamıştır. Bazı mezar taşlarının üzerinde yazı bulunmaması da o günkü "zorla İslamlaştırmaya" karşı yapılan bir protesto şekli olarak yorumlamıştır.[236] Daha önceden de zikrettiğimiz gibi, yazarın aşırı milliyetçi duyguları, bazen tarihi objektif çizgisinden çıkmasına neden olmuştur. Kitabın başlığından da anlaşılacağı üzere, bu anıtların aslen Osmanlıların değil de buradaki halka ait olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Araştırmacı Rumen İvanov'un 2018 yılında Filibe "İmeon" yayınları tarafından yayımlanan "*Filibe hazirelerinde bulunan bazı Osmanlı epigrafik anıtlar (XV-XIX yy.)*" kitabı. İvanov bu çalışmasında Filibe'de bulunan ve bazı hazirelerden kalan bir grup mezar taşını araştırmaktadır. Çalışmanın başında Filibe ve Filibe'de bulunan bazı hazireler hakkında kısaca bilgi vermektedir. Sonraki bölümlerde ise Osmanlı mezar taşların bazı karakteristik özelliklerinden bahsetmekte ayrıca taşın

[236] Катерина Венедикова, *Епиграфски паметници от Османско време*… стр. 54, 214.

cinsiyeti, süslemesi ve yazılmış olduğu dilin orijinal transkripsiyonunu yapmaktadır.[237]

[237] Румен Иванов, *Епиграфски паметници от Османските некрополи на Пловдив (XV-XIX Век),* Изд. Имеон, София 2018.

3. BÖLÜM

NEVROKOP BÖLGESİNDEKİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI

3.1 Bölgedeki Hazire, Mezarlık ve Mezar Taşlarının Genel Durumu

3.1.1. Nevrokop Şehri Hazire ve Mezarlıklarından Kalan Mezar Taşları

Osmanlı Devleti her yerleşim yerinde olduğu gibi, Nevrokop şehrinde de imar faaliyetlerine önem vermiş, özellikle şehir merkezinde birçok kamu binasının yanı sıra cami, tekke, türbe vb. dini yapıları da inşa ettirip, şehrin fiziki yapısına yön vermiştir. Bu dini mabetlerin civarında çoğu zaman onları yaptıranların ve mahalle sakinlerinin mezarlarını barındıran hazireleri de vardı. Ne yazık ki zaman içerisinde ve değişik nedenlerden dolayı bu dini yapıtlarla beraber, yanındaki hazireler de yok edilmiştir. Elde edilen kaynaklara göre XV. yüzyıla ait ve şehrin en eski camisi olan Karaca Paşa'nın kıble hariç her üç tarafı da hazireyle çevirili olduğu bilinmektedir.[238] Hatta XIX. yüzyılın sonlarında çekilen bir kartpostaldan da göründüğü gibi, caminin sağ arka tarafında bir türbe de bulunmaktadır. Kime ait olduğunu çakaramadığımız bu türbenin etrafında bir çok mezar taşın bulunduğu açıkça görünmektedir (bk. Ek:1a, 1b, 1c) Ne yazık ki 1998 yılında cami civarında yapılan son arkeolojik araştırmalar esnasında hazireden çıkarılan ve Halveti tasavvuf erkânına ait olduğu tahmin edilen birkaç mezar taşından eser yok. Bütün çabalarımıza rağmen, yerli Arkeoloji Müzesinin yetkililerden konuyla alakalı herhangi bir bilgi ve sonuç alınamamıştır. Ancak, yukarıda da kaynak olarak zikrettiğimiz eserde bahsi geçen hazireye ait iki şahide taşının resimlerine ulaşabildik.[239] (bk. Kat. 1, f. 1, 2).

Karaca Paşa camisinin haziresi hariç, kesin olarak "Kumsala" mevkiinde bulunan büyük bir mezarlık olduğunu bilmekteyiz. Lakin, daha önceden de zikrettiğimiz gibi, buradaki mezar taşları 1926 yılında yerli encümenlik tarafından

---

[238] Бони Петрунова, *Ранни паметници нas османската култова архитектура в българските земи*, Унв.изд. „Св.Климент Охридски", София 2005, стр. 46.

[239] Бони Петрунова, пак там… стр. 132.

satılarak kamu binalarının yapımında kullanılmıştır. Yaptığımız araştırmalar esnasında, bu mezarlığa ve döneme ait herhangi bir mezar taşına rastlanmamıştır.

2020 yılında, Nevrokop merkez polis karakolunun karşısında kazı yapan bir grup Müslüman işçi, buradan iki mezar taşı parçası çıkartmışlardır. Şehrin 12 km uzağında bulunan Lıjnitsa köyüne götürülen bu parçaları, aynı senenin Şubat ayında yaptığımız incelemeler esnasında fotoğraflamıştık. Örnek teşkil etme açısından onları da Nevrokop şehrinin kataloğuna ekledik (bk. Kat. 1, f. 2, 3).

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, bazı internet sitelerinde[240], 1925 yılında Nevrokop'ta vefat eden Halil Rıfat Paşa'ya ait olduğu iddia edilen ve konağın bahçesinde bulunan iki adet baş ve ayak mezar taşı yayınlanmaktadır. Maalesef bu mezar taşlarına da ulaşamadık ve bu bilginin salahiyetini teyit edemedik (bk. Ek:2a, 2b, 2c).

3.1.2 Breznitsa köyü, Yeni cami haziresindeki mezar taşları

Yapmış olduğumuz araştırmalara ve köy sakinlerinin vermiş olduğu bilgilere dayanarak, bugün yeni yapılan caminin haziresinde bulunan mezar taşlarının bir kısmı burada bulunan eski caminin haziresinden, diğer bir kısmı ise camiye 10 dakika yürüyüş mesafesinde ve köyün içerisinde yer alan eski Osmanlı dönemine ait mezarlıktan geldiğini öğreniyoruz. (bk. Ek: 3a). Bugün mezarlık içerisinde kalan tek mezar taşı ile beraber, cami haziresinde yazıtlı-yazıtsız, sağlam, parçalanmış veya kırık durumda 38 mezar taşının olduğunu tespit ettik. Okunabilen ya da kısmen yazısı olup da okunan taşların sayısı 14'tür. Bundan başka 2 erkek yazısız mezar taşı, 3 ayak taşı, 4 kırık başlık ve birçok taş parçaları tespit ettik. (bk. Ek:3b). Çalışmamızın kataloğunda okunabilen ya da kısmen yazısı olup da okunan 8 şahide ile beraber, örnek teşkil etmeleri açısından bir adet yazısız erkek şahideye, bir ayak taşına ve dört başlığa yer verilmiştir. Bundan dolayıdır ki, kataloğumuz hazirede bulunan mezar taşlarının tamamını kapsamamaktadır.

Dikkat çeken diğer bir husus da, hazirede bulunan mezar taşlarının dördünde "ibn İbrahim (İbrahim oğlu)" künyesinin bulunmasıdır (Kat. 2; f. 3, 4, 5, 6). Bu da

[240] https://bulgariantourist.com/konakat-na-Rifat-bey-v-grad-Nevrokop-Gotse-Delchev (05.07.2020)

burada bulunan şahidelerin bir kısmı aynı aile mensuplarına ait olduğunu akla getirmektedir.

Mezar taşlarında kullanılan unvan, nispet ve lakaplara gelince, iki şahidede "beşe" (Kat. 2; f. 1, 8), bir şahidede ise "ağa" (Kat. 2; f. 8) unvanlarının kullanıldığı görülmektedir.

3.1.3 Bukovo köyünün mezarlığındaki mezar taşları

Bukova köyünün mezarlığı (bk. Ek:4a), Osmanlı dönemine ait birçok mezar taşı barındırmaktadır. Yapmış olduğumuz saha araştırmaları esnasında, burada 32 yazılı şahidenin yanı sıra, toprak içinde kalmış ve okunma imkânı olmayan birçok şahide olduğu müşahede edilmiştir. Ayrıca birçok yazısız erkek şahide ve ayak taşına da rastlanmıştır. Maalesef, burada da döneme ait olan bu değerli taşlara gereken önem verilmemiş, zamanın insafına bırakılmıştır.

Mezarlığın içerisinde dokuz adet mezar taşının 1214 (1799-1800) yılına ait olması, dikkatimizi çeken hususlarından biridir. Köyün o yıl içerisinde büyük bir veba hastalığına ya da başka bir felakete uğramış olabileceği akla gelmektedir.

İncelenen mezar taşlarında bir yerde "dede" (Kat. 3; f.3), beş yerde "hatun" (Kat. 3; f. 8, 11, 13, 16, 17), dört yerde "monla" (Kat. 3; f.10, 12, 21, 24), üç yerde "beşe" (Kat. 3; f. 10, 12, 14) ve bir yerde de "imam" (Kat. 3; f. 28) unvan ve lakapları kullanılmıştır.

3.1.4 Dıbnitsa köy camisinin haziresi

Dıbnitsa köy meydanında yer alan caminin XIX. yüzyılın ortalarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Cami haziresinde bulunan mezar taşları, ilk olarak 1912-13 yıllar esnasında, sonradan da 1980'lerde komünistler tarafından yapılan tahribat sonucunda yerinden sökülmüş ve büyük kısmı bilinmeyen bir yere götürülmüş. Hazirede kalan sekiz mezar taşı ise cami cemaati tarafından tabut ve cami levazımının bulunduğu depoya kaldırılmış, böylece yok olmaktan kurtulmuştur (bk.

Ek:5a). Araştırma esnasında bölgede bulduğumuz tek yeniçeri mezar taşı bu hazirede bulunmaktadır. (Kat. 4, f. 1). Ayrıca burada iki erkek, bir kadın, iki kitabesi kırık olduğundan cinsiyeti belirsiz mezar taşı ve iki ayak taşı daha bulunmaktadır.

Köyün kataloğunda üç farklı unvan kullanılmıştır. Bunlar: "ağa" (Kat. 4; f.1), "efendi" (Kat. 4; f. 4) ve "hacı" (Kat. 4; f.4).

3.1.5 Dolno Dryanovo köyü mezarlığı

Çok geniş bir alana yayılan köy mezarlığı, beş ayrı bölümden oluşmaktadır. Osmanlı dönemine ait olan bölümleri yoğun ağaç ve çalı örtüsüyle kaplanmıştır. Mezar taşlarının büyük bir bölümü toprak altında kalmış, okunması mümkün değildir. (bk. Ek: 6a) Kataloğumuzda yer alan örnekler, mezarlığın yeni sayılan bölümünden alınmıştır. Ayrıca örneklerin bazıları XX. yüzyılın ortalarına aittir. Kitabeleri Osmanlıca harfleriyle yazılı olması hasebiyle örnek teşkil etmesi açısından çalışmamızda yer verilmiştir.

Kataloğumuzda yer alan öneklerden biri (Kat. 5; f.2), Eski caminin haziresinde sağlam kalan tek mezar taşıdır. Caminin arka tarafında ve yoğun bir diken örtüsü altında kalan şahide, tamamının incelenmesi mümkün olmamıştır.

Köyün mezarlığında bulunan iki mezar taşı XX. yüzyıldan olup, asrın ortasından sonrasına kadar bölgede Osmanlıca kitabelerin yazıldığını göstermektedir (Kat. 5; f.3,4).

3.1.6 Godeşevo köy camisinin haziresi

Yerel halkın caminin kaybolan kitabesine dayanarak, caminin ilk defa 1699 yılında inşa edildiğini haber vermektedirler. Büyük ihtimalle yanındaki hazire de cami inşa edildikten sonra oluşmaya başlanmıştır. Ahşaptan olan eski cami, 1966 yılında kısmen tamir ettirilmiş, aynı zamanda yeni bir minare de inşa edilmiştir. 1985 yılında ise cami komünist rejimi tarafından kapatılmış, minaresi yıktırılmış ve cami kitabesi

sökülmüştür. Toprak altında kalan birkaç örnek hariç, hazirede bulunan onlarca mezar taşı yok edilmiştir (bk. Ek: 7a). Uzun yıllar toprak altında kalan şahideler ise hava şartlarından dolayı yazıları silinmiş, okunmaları zorlaşmıştır.

Hazirede, cami minaresinin hemen sağında hicri 1287 yılında vefat eden molla Ahmed b. Mustafa'nın mezar taşı bulunmaktadır. Cami imamlarından olduğu düşünülen bu zatın şahidesi, hazirede unvan kullanılmış tek mezar taşıdır (Kat. 6; f. 4).

3.1.7 Hvostyane köyü mezarlığı

Geniş bir düzlükte yer alan Hvostyane köyünün eski mezarlığı, yoğun ağaç, çalı ve diken dokusundan dolayı girilmesi neredeyse imkansızdır. (bk. Ek:8a) Bundan dolayıdır ki, mezarlık içerisinde yer alan mezar taşlarının tamamına ulaşılamamıştır. Güçlükle ulaşabildiğimiz birkaç örnek dahi çok kötü durumda olduğundan, incelenmesi pek kolay olmamıştır. Temiz kalan birçok şahide kitabesi ise asimilasyon politikası esnasında çimentoyla kapatılmıştır.

Köy mezarlığında yedisi erkek, birisi kadın ve üçü ayak taşı olmak üzere, toplamda on bir mezar taşını kataloğumuza almış bulunmaktayız.

Mezar taşlarında kullanılan unvan ve lakaplı dört mezar taşından ikisinde "ağa" (Kat. 7; f. 2,3), birisinde şehit (Kat. 7; f. 4) ve birisinde de "çavuş kızı" (Kat. 6; f. 4) bulunmaktadır. Çalışmamızda "şehit" unvanını taşıyan tek mezar taşı burada bulunmaktadır.

3.1.8 Jijevo köyü mezarlığı

Şubat 1912 yılında Hacı Mırvak'ın başlarında olduğu Bulgar çetecileri köye girip buluğ çağına ulaşmamış birkaç çocuk ve yaşlı kadın hariç, tüm halkı öldürüp köyü ateşe vermişlerdir. [241] O esnada köyün eski mezarlığına girerek, burada bulunan mezar taşlarını yerden sökerek dağıtmışlardır. Yapılan zulmün şahidi olan mezar

[241] Владимир Арденски, *Загаснали огнища*, ИК „Ваньо Недков", София, 2005, стр. 68.

taşları halen aynı şekilde atıldıkları yerde durmaktadırlar. (bk. Ek: 9a) Birkaç örnek haricinde geride kalan mezar taşlarına maalesef ulaşılamamıştır.

Köyün mezarlığından ulaşılan ve incelenen iki kadın ve üç erkek, toplamda beş mezar taşına kataloğumuzda yer verilmiştir.

3.1.9 Kornitsa köy camisinin haziresi

Kornitsa köyünün cami haziresinde bulunan mezar taşlarının kaderi de bölgede bulunan diğer hazirelerin kaderinden farklı değildir. Komünizm zamanında eski harflerle yazılan tüm mezar taşlarını köy mezarlığından toplayan yerel komite mensupları, cami haziresindeki mezar taşlarını kırıp bir köşeye atmışlardır. Yerli halk tarafından cami deposuna kaldırılan mezar taşı parçaları günümüze kadar ulaşmış ve cami haziresinde sergilenmektedir (bk. Ek: 10a).

Aralarında tarih ve isimleri belli, birisi erkek, ikisi kadın olmak üzere, üç adet mezar taşı bulunmaktadır.

Şahidelerde kullanılan "ağa" (Kat. 9; f. 3), "hacı" (Kat. 9; f. 2) ve "hanım" (Kat. 9; f. 2) gibi unvan ve lakaplar bulunmaktadır.

3.1.10 Koçan köyünün eski mezarlığı

Cami yakınlarında bulunan ve Osmanlı döneminden kalan eski mezarlığın taşları kim tarafından toplanıp istiflendiği konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Duvarla çevirili olan eski mezarlık alanı, her sene yerli ahali tarafından çalı ve dikenlerden temizlenmektedir. Mezarlıkta kalan erkek ve kadın şahideleri, zamanla hasara uğramış ve birkaçı hariç kitabeleri okunmamaktadır. (bk. Ek: 11a) Mezarlık haricinde köyün dışında bir tepe üzerinde bir mezar bulunmaktadır. Yerli halk tarafından "Dursun mezarı" olarak bilinen bu mezarın baş taşı kitabesini okuduğumuzda gerçekten de Dursun adında birine ait olduğunu tespit ettik.

Anlatıldığına göre, hasmı tarafından bu mevkide öldürülen Dursun, köy mezarlığına götürülemeyip, burada defnedilmiştir (bk. Ek: 11b; Kat. 10, f. 4).

Köyün eski mezarlığında ve diğer mevkilerde bulunan beş erkek, bir kadın, toplamında altı şahide kataloğumuzda yer almaktadır. Aralarında bir "molla" (Kat. 10; f. 2) ve bir "imam" (Kat. 10; f. 6) unvanı bulunmaktadır.

3.1.11 Lıjnitsa köyü, cami haziresi ve mezarlıkları

Lajnitsa köyü, bir cami haziresi ve dört bölümden oluşan büyük bir mezarlığa sahiptir. Mezarlığın üç bölümünde Osmanlı dönemine ait mezar taşları bulunmakta, bir bölümü ise tamamen yeni mezarlardan oluşmaktadır. İçlerinde bulunan mezar taşlarının tarihlerine kronolojik olarak bakıldığında, her üç mezarlığın da aynı tarihlere ait mezar şahideleri olduğu gözükmektedir. Bu da gösteriyor ki, köyün her üç mezarlığı da zaman içerisinde kullanılmıştır. Tahminlerimize göre, mezarlığın her bölümü farklı mahalle sakinleri tarafından kullanılmıştır. (bk. Ek: 12a) Mezarlık içerisinde bulunan onlarca Osmanlı dönemine ait şahide bulunmaktadır. Ancak okunabilen ya da kısmen okunan on üç erkek ve üç kadın şahidenin yanı sıra, dört ayak taşı da kataloğumuzda yer almaktadır.

Erkek ve kadın taşlarında kullanılan bazı unvan ve lakaplar şunlardır: "beşe" (Kat. 11; f. 1), "monla" (Kat. 11; f. 7, 13, 16) ve "hacı" (Kat. 11; f. 8).

3.1.12 Ribnovo köyü ve mezarlıkları

Ribnovo köyünde üç mezarlık vardır. Bunlar Eski Mezarlık, Yeni Mezarlık ve Bayramlılar Mezarlığı'dır. Köyün kuzeydoğusunda bulunan Eski mezarlık Osmanlı dönemine aittir (bk. Ek: 13a). Köyün eski imamlarından olan Mehmet Hamid hocanın[242] anlattığına göre 1970-74 yılları arasında köyün eski mezarlığını araştırmak

[242] Mehmet Hamid hoca (1925-2018) ile Aralık 2017 yılında yaptığımız sözlü mülakattan.

için Sofya'dan iki araştırmacı gelmiştir. Muhtar ve yaşça daha büyük birkaç kişiye buranın eski mezarlığını sorarlar. Öğrendikten sonra, mezarlığa giderler ve 1-2 gün araştırma yaparlar. Sonra da iki mezar taşını yerinden çıkarıp ciplerin bagajına yüklerler. Yanlarında bulunan o günkü muhtar ve birkaç köy sakini buna itiraz eder. Lakin ceplerinden izin belgesi çıkarıp taşları Sofya'ya araştırmak amacıyla götüreceklerini ve daha sonra da geri getireceklerine dahil onlara söz verirler ve taşları götürürler. Bir ay sonra köyün muhtarına resmi mektup gönderirler ve taşların XVI. yüzyıla ait olup tarihi eser sayıldıklarını ve bundan dolayı burada [Sofya'da] kalmaları gerektiğini söylerler.[243] Böylece taşlar bir daha geri gelmez…

Bölgede en sağlam ve okunabilen taşlar burada mevcuttur. Günümüzde Osmanlı döneminden kalan elliden fazla şahide ve ayak taşı bulunmaktadır.

İncelenen ve kataloğumuzda yer alan 14 erkek, 6 kadın, 3 ayak ve 3 erkek başlığı olmak üzere 26 mezar taşına yer verilmiştir. Taşlarda "molla" (Kat. 12; f. 2, 3, 4, 6, 7, 14) ve "beşe" (Kat. 12; f. 6, 7, 11, 12) olmak üzere iki unvana rastlanmaktadır.

3.1.13 Skrebatno köyü ve mezarlıkları

Skrebatno köyünde Osmanlı döneminden kalan eski mezarlığın taşları yerinden sökülmüş, bilinmeyen bir yere götürülmüştür. Bugün mezarlık alanında, toprağın içinde gömülü kalmış tek bir kaide bulunmakta ve üzerinde "*Hüve'l-Bâkî*; *Ziyaretten murad bir duâ*" yazılıdır (bk. Ek: 14a).

Aynı köyde nispeten daha yeni olan mezarlığın içerisindeki Osmanlıca yazılı mezar taşları ise, totaliter rejimin zamanında yerli komünist memurlar tarafından çimento ve kireçle kapatılarak yok edilmeye çalışılmıştır (bk. Ek: 14b; Kat. 13; f. 7, 8, 9).

[243] Джемал Хатип, „Османотурски Епиграфски надписи върху надгробни паметници от село Рибново", Годишник на Висшия ислямски институт, София 2021, бр. 7, стр. 353.

Sağlam kalan bir kısmı mezar taşı ise toprağa gömülü olduğundan dolayı tamamı okunamamış, bundan dolayı bir örneği hariç diğerlerine kataloğumuzda yer verilmemiştir.

Köyün mezarlığından incelenen toplam 9 mezar taşından birisi erkek, ikisi kadın, üçü ayak ve diğer üçü ise çimento ile kapatılmış örneklerdir. İncelenen taşların sadece birisinde "ağa" unvanı bulunmaktadır (Kat. 14; f. 2).

3.1.14 Slaşten köyü, cami haziresi ve mezarlıkları

Slaşten köyünün, caminin haziresinin yanı sıra üç mezarlığı daha vardır. Osmanlı döneminden kalan iki mezarlık günümüzde kullanılmamaktadır. Cami haziresinde bulunan mezar taşlarının tamamı komünizm döneminde sökülüp kırılmıştır. Hazire içerisinde kalan şahide ve mezar taşı parçaları, daha sonraki dönemlerde yerli halk tarafından toplanarak hazirenin cami tarafında istif edilmiştir. Çalışmamızda cami haziresinde bulunan mezar taşlarının yanı sıra iki eski mezarlıkta bulunan o döneme ait mezar taşları da incelenmiştir. (bk. Ek: 15a, 15b, 15c).

Kataloğumuza alınan mezar taşlarından altısı erkek şahide, üçü kadın ve diğer üçü de ayak taşıdır. Mezar taşlarından sadece bir örneğinde "monla" unvanı bulunmaktadır (Kat. 14; f. 1).

3.1.15 Tuhovişte köyü, Eski caminin haziresi

Tuhovişte köyünde, Osmanlı dönemine ait mezar taşları Eski cami haziresinde bulunmaktadır. Caminin ne zaman yapıldığı konusunda herhangi bir belge yada bilgiye ulaşılamamıştır, ancak hazirede bulunan mezar taşlarındaki vefat tarihlerine bakıldığında, XVIII. yüzyılın ortalarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Hazire çok geniş olmasına rağmen, yoğun bir ağaç, çalı ve diken örtüsü ile örtüldüğü için maalesef birkaç örnek hariç, başka mezar taşlarına ulaşılamamıştır (bk. Ek: 16a). İncelenen şahidelerden 5 tanesi erkeğe, birisi de kadına aittir. İki şahide üzerinde biri

"monla" (Kat. 15; f. 2) ve diğeri "hatun" (Kat. 15; f. 1) olmak üzere, iki unvan bulunmaktadır.

3.1.16 Vılkosel köyü, Eski caminin haziresi ve mezarlıkları

Çalışmamızda ulaşabildiğimiz en erken tarihli iki mezar taşı Valkosel köyünde bulunmaktadır. Bu taşlar, köyün meydanında yer alan ve yerel halkın verdiği bilgilere göre 24 Şubat 1987 yılında Komünizm rejimi tarafından yıkılan Eski Cami haziresinden sökülmüştür (bk. Ek:5a). Dönemin Komünist partisinin, Bölge Parti Komitesinin aldığı kararları uygulayan köy parti örgüt üyeleri, Eski cami haziresine girerek, burada bulunan onlarca mezar taşını kırıp yerle bir etmişlerdir.[244] Daha sonra buldozerle düzlenen mezarlığın taşlarını arabalara yükleyerek, köy kenarındaki dereye atmışlardır. Bir zaman sonra, bazı "uyanık" köy gençleri, dereden topladıkları mezar taşı parçalarını, gözden ırak olan yeni mezarlığın kenarında toplamışlardır. (bk. Ek:5b). Kataloğumuzda yer alan örneklerin çoğu, bu taşlardan oluşmaktadır.

İncelenen 17 mezar taşından 11 tanesi erkek, ikisi kadın şahidedir, diğer 4 örnek ise ayak taşıdır. Ayrıca hazirede bulunan kırık başlıklardan 10 farklı başlık örneğine de kataloğumuzda yer verilmiştir.

Örneklerin dördünde "efendi" (Kat. 16; f. 4) ve "Müezzinzade" (Kat. 16; f. 1, 2, 5) unvanları mevcuttur.

[244] ДА – Благоевград, Ф. 2К, оп. 12, а. е. 40, л. 156

Çizelge 1. İncelenen Mezarlık, Hazire ve Mezar Taşlarının Sayısı

№	Yerleşim yeri	Erkek	Kadın	Ayak taşı	Başlık	Diğer	Toplam
1	Nevrekop	2	1	1	-	-	**4**
2	Breznitsa	7	2	1	4	-	**14**
3	Bukovo	14	19	-	5	-	**38**
4	Dıbnitsa	3	1	2	-	2	**8**
5	D.Dryanovo	3	1	3	-	-	**7**
6	Godeşevo	5	-	1	-	-	**6**
7	Hvostyane	7	1	3	-	-	**11**
8	Jijevo	3	2	-	-	-	**5**
9	Kornitsa	1	2	-	8	-	**11**
10	Koçan	5	1	-	-	-	**6**
11	Lıjnitsa	13	3	4	-	-	**20**
12	Ribnovo	14	6	3	3	-	**26**
13	Skrebatno	1	2	3	-	3	**9**
14	Slaşten	6	3	3	5	-	**14**
15	Tuhovişte	5	1	-	-	-	**6**
16	Valkosel	11	2	4	10	-	**27**
-	**TOPLAM:**	**100**	**47**	**28**	**35**	**5**	**215**

3.2 Karşılaştırma ve Değerlendirme

Tez çalışmamızda Nevrokop kazası ve civarında bulunan 15 köy mezarlığı, hazire ve başka mevkilerde bulunan 215 adet mezar taşı ve başlıklar tespit edilerek, kataloglarımıza dâhil edilmiştir. Kataloglarımızda incelenen 215 mezar taşın 100'ü erkek, 47'si kadın, 28'i ayak taşı, 35'i başlık ve 5'i ismi ve tarihi belli olmayan mezar taşı parçalarıdır. Taşların büyük bir kısmı mermerden, diğer bir kısmı ise kireç ve diğer taş malzemelerinden işlenmiştir.

Çalışmamızın kataloglarında yer alan tarihli şahidelerin 37'si XVIII. yy., 73'ü XIX. yy., 19'u ise XX. yy. aittir. Geride kalan 86 adet mezar taşı ise sadece başlık, ayak taşı ve tarihleri belli olmayan parçalardan oluşmaktadır.

Çizelge 2. *Yüzyıllara Göre Mezar Taşları*

Yüzyıl	Erkek	Kadın	Ayak taşı, başlık vd.	Toplam	100 %
XVIII. yy.	27	10	-	**37**	**14 %**
XIX. yy.	49	24	-	**73**	**28 %**
XX. yy.	9	10	-	**19**	**8 %**
Tarihi Belirsiz	4	2	80	**86**	**50 %**

3.2.1. Şahide Başlıkları

Araştırmamızda yer alan mezar şahidelerini, erkek veya kadın mezarlarına ait oluşları açısından farklı tipolojik özelliklere sahiptir. Erkek mezar taşlarında genel olarak sarık, kavuk ve fes başlığı bulunurken, kadın mezar taşlarının nerdeyse tamamına yakını kemer şekilli başlıklara sahiptir.

Erkek başlıkları, arasında farklı çeşitleri ile birlikte; **42 Kâtibi kavuk** (Kat.2, f.11; Kat.3, f. 1, 12, 21, 24, 33, 34a, 34b; Kat.4, f. 2; Kat.5, f. 2; Kat.6, f. 3, 4; Kat.10, f. 1, 2; Kat.11, f. 7, 10, 15, 16; Kat.12, f. 2, 3, 4, 7, 16, 17, 23; Kat.14, f. 2, 10a, 10b; Kat.15, f. 2, 3; Kat.16, f. 3, 4, 5, 6, 7, 9, 13, 18a, 18b, 18c, 18d, 18e,); **9 Örfi kavuk** (Kat.2, f. 2, 9; Kat.3, f. 30; Kat.4, f. 4; Kat.8, f. 2, 3; Kat.10, f. 4; Kat.12, f. 11; Kat.14, f. 7;); **7 Paşalı kavuk** (Kat.1, f.1; Kat.12, f. 6, 8; Kat.14, f. 10; Kat.16, f. 18a, 18b, 18c); **2 Kadiri kavuk** (Kat.3, f. 34a, 34b); **24 Dardağan** (Kat.2, f. 4, 11; Kat.3, f. 2, 7, 14, 15; Kat.5, f. 1; Kat.6, f. 1, 2; Kat.7, f. 4a, 4b; Kat.10, f. 3; Kat.11, f. 1, 2, 4, 8, 9, 12, 13; Kat.12, f. 12, 14, 21; Kat.15, f. 5; Kat.16, f. 2;); **6 Serdengeçti** (Kat.3, f. 3, 10, 34; Kat.11, f. 6; Kat.12, f. 10; Kat.15, f. 4;); **2 Makdem/Simidi sarığı** (Kat.2, f.11; Kat.3, f. 23;); **15 Azizi fes** (Kat.5, f. 3; Kat.7, f. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8; Kat.12, f. 18, 19, 22; Kat.14, f. 9, 10; Kat.16, f. 18a, 18b); **3 Hamidi fes** (Kat.2, f.11; Kat.14, f. 10; Kat.16, f. 12), ve 1 **Mecidi fes** (Kat.2, f.8;) başlık tiplerine rastlanmaktadır. En sık görülen başlıklar Kâtibi ve Dardağan kavuklarıdır. En nadir rastlananlar ise Makdem sarığı ile Mecidi festir.

Kadın başlıklarının nerdeyse tamamına yakını sade kemer şekilli başlıklara sahiptir. Kemerin farklı tipleriyle baş şahidelerde görüldüğü gibi, ayak taşlarıda da mevcuttur. Ancak nadiren de olsa bazı örneklerde Kenger yaprağı (Kat. 3, f. 32); Akantus yaprağı (Kat. 7, f. 5; Kat. 12, f.5); Güneş tepelik (Kat. 8, f. 4) gibi başlıklara da rastlanmaktadır.

Kemer başlıklar arasında 15 Beş dilimli kemer (Kat. 2, f. 7; Kat. 3, f. 4, 26, 27, 28, 31; Kat. 4, f. 3; Kat. 5, f. 4; Kat. 12, f. 13; Kat. 11, f. 14; Kat. 13, f. 1; Kat. 14, f. 4, 6, 8; Kat. 16, f. 11); 11 Tudor kemer (Kat. 3, f. 11, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 25; Kat. 12, f. 1, 9; Kat. 15, f. 1); 3 Yedi dilimli kemer (Kat. 11, f. 11; Kat. 12, f. 15, 20;); 3 Yedi dilimli kemer (Kat. 11, f. 11; Kat. 12, f. 15, 20); 2 Kaşkemer (Kat. 2, f. 1; Kat. 11, f. 5); 2 Ojival kemer (Kat. 3, f. 6, 9); 2 Yüksek sivri kemer (Kat. 3, f. 5, 22), 1 Üçgen kemer (Kat. 3, f. 8); 1 Dokuz dilimli kemer (Kat. 10, f. 6) ve 1 Ters eğmeçli kemer (Kat. 3, f. 1 9) bulunmaktadır.

3.2.2. Gövdelerde Şekil ve Tipoloji

Bölgede bulunan mezar taşlarına bakıldığında, genel olarak basit gövde ve plakalardan oluşan mezar taşlarının tercih edildiği görülmektedir.

Erkek mezar taşları çoğunlukta antropomorfik (yani insan şekilli) dediğimiz, düşey dikdörtgen gövdeli iken, bir kısmı ise silindirik (Kat. 3, f. 3; Kat. 11, f. 6, 7, 16; Kat. 12, f. 2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 21; Kat. 15, f. 4, 5); kare (Kat. 2, f. 9; Kat. 3, f. 33) ve poligonal / çokgenli (Kat. 15, f. 6; Kat. 16, f. 14;) gövdelidir.

Kadın ve ayak mezar taşları ise tamamı düşey dikdörtgen alınlı olup plaka gövdelidirler.

3.2.3. Süslemeler ve Tezyinat

Osmanlı dönemi mezar taşlarının en belirgin özelliklerinden biri olan süsleme sanatı, bölgedeki mezar taşları üzerinde de görülmektedir. Her ne kadar Filibe, Kazanlık, Vidin vb. merkezi yerlerde bulunan mezar taşlarında bulunan süslemeler burada görülmezse de genel olarak taşra köylerinde görülen bazı basit bezemelere burada da rastlanmaktadır.

Erkek mezar taşlarında bulunan bezemeler, genellikle başlık (Kat. 2, f. 9; Kat. 5, f. 2; Kat. 7, f. 4, 6, 8; Kat. 12, f. 18, 19, 22; Kat. 14, f. 9, 10a; Kat. 16, f. 18); boyun altı (Kat. 4, f. 1, 2; Kat. 5, f.; Kat. 5, f. 3; Kat. 7, f. 1, 2, 3; Kat. 8, f. 2; Kat. 14, f. 7; Kat. 16, f. 2, 9, 12,) ve kitabe kenarlarında (Kat. 1, f. 1; Kat. 5, f. 1; Kat. 16, f. 1, 6, 8) bulunmaktadır. Başlıkta bulunan bezemeler gül, lale, bitki ve tespih gibi nesnelerden oluşmaktadır. Buyun altı daha çok soyut yapraklar, mukarnas dizileri vb. bezemelerle süslenmiştir. Kitabe kenarlarında ise '**S**' ve '**C**' kıvrımlı dal ve bitkilerden oluşan bezemeler görünmektedir.

Kadın ve ayak mezar taşlarında bulunan bezemeler yoğunluklu olarak tepelik kısmında yer almaktadır. Bazı ayak mezar taşlarında ise gövdeyi tamamen kaplayacak şekilde işlenmiştir. Osmanlı ve yerel kültür ve sanatı yansıtan benzeme ve

kompozisyon örnekleri şunlardır: **Palmet Rumi** motifleri (Kat. 3, f. 4, 25, 27); **Akantus yaprağı** (Kat. 7, f. 5); **Kenger yaprakları** (Kat. 3, f. 18, 32; Kat. 12, f. 5; Kat. 14, f. 4); **Kır ve küpe çiçekleri** (Kat. 3, f. 18, 26,; Kat. 4, f. 7; Kat. 6, f. 6; Kat. 1, f. 13; Kat. 14, f. 4, 5, 6, 10, 11, 12; Kat. 16, f. 15, 16, 17); **Soyut yapraklar** (Kat. 3, f. 28; Kat. 4, f. 3; Kat. 413, f. 1; Kat. 16, f. 11;); **Servi ağacı** (Kat. 1, f. 4; Kat. 4, f. 8; Kat. 12, f. 24;); **Laleler** (Kat. 10, f. 6;); '**S**' ve '**C**' **kıvrımlı dallar** (Kat. 1, f. 4; Kat. 4, f. 8; Kat. 5, f. 5, 6, 7; Kat. 7, f. 9, 10, 11; Kat. 12, f. 13,), vb. Birçok yerde çiçek kompozisyonları buket şeklinde ve vazo içerisinde tasvir edilmiştir (Kat. 3, f. 27; Kat. 11, f. 11; Kat. 4, f. 7, 8; Kat. 6, f. 6; Kat. 11, f. 17, 19, 20; Kat. 12, f. 13, 25, 26;). Bazen ise bitkisel kompozisyonların ibrik içerisinden çıktığı şeklinde gösterilmiştir (Kat. 4, f. 8; Kat. 16, f. 14,).

Süslemelerde bulunan nerdeyse bütün çiçekler, kaderi kabullenme ve hüznü temsil edecek şekilde, yani boyunları bükük olarak tasvir edilmiştir.

3.2.4. Kitabeler, İşleniş Biçimi ve Tekniği

Kataloglarımızda yer alan 215 mezar taşının içerisinde 152 şahidede kitabe bulunmaktadır. Şahidelerin üzerinde yer alan kitabelere baktığımızda farklı yazı hatlarının kullanıldığı görülmektedir. Bölgedeki kitabelerin ekseriyeti "*Sülüs*" ve "*Celi Sülüs*" hatları ile nakşedilmiştir, ancak (Kat. 12, f. 1, 11; Kat. 16, f. 5) örneklerde olduğu gibi "Rikka" hattı da kullanılmıştır. Kitabelerin hepsi eski Türkçe – Osmanlıca olarak yazılmıştır, lakin bazı kitabelerde Arapça ibareler de kullanılmıştır (Kat. 16, f. 5). Kitabe ve gövdelerin üzerinde bulunan diğer süslemeler işlenirken "zemin oyma" ve tezyinat unsurları "kabartma" tekniği kullanılmıştır. Kitabede yer alan nişler genel olarak paralel bir şekilde işlenmiştir, ancak (Kat. 3, f. 4, 28, 30, 32; Kat. 5, f. 2; Kat. 6, f. 4; Kat. 7, f. 1; Kat. 8, f. 2, 4; Kat. 9, f. 2, 3; Kat. 12, f. 19; Kat. 13, f. 2, 3; Kat. 14, f. 5, 7; Kat. 16, f. 10) örneklerde olduğu gibi, satırların bir tarafa mail (eğimli) olduğu görülmüştür.

3.2.5. Kitabelerde Yer Alan İfade ve Kalıplar

Birçok kitabede kimlik ve tarih bilgileri haricinde, Allah'ın sıfatları, ölen kişinin dilinden dua isteme ve uyarı, ölüm sebebi, yakınların duygu ifadeleri, dua istekleri ve benzer birçok kalıp ifadeleri belirten satırlar yer almaktadır. Aşağıda sunmuş olduğumuz çizelgede, incelediğimiz kitabelerde yer alan ifade ve kalıpların hem transkripsiyonu hem de tercümesi verilmiştir.

Çizelge 2. *Kitabelerde yer alan ifade ve kalıplar*

İfade ve Tercümesi	Katalog ve Fotoğraf Numarası
"*Hûvellah*" (O Allah'tır).	Kat. 11, f. 20.
"*Hüve'l-Bâkî*" (Ölümsüz, sonsuz ve ebediyen var olan O'dur).	Kat. 3, f. 4, 28, 29, 30, 31, 32; Kat. 4, f. 2; Kat. 5, f. 2; Kat. 6, f. 2, 4; Kat. 7, f. 1, 2; Kat. 8, f. 4; Kat. 10, f. 1, 4; Kat. 11, f. 12; Kat. 12, f. 18, 19; Kat. 13, f. 3; Kat. 14, f. 2, 3, 7, 8; Kat. 16, f. 10, 11.
"*Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî*" (Her şeyin Yaratıcısı, Ölümsüz, sonsuz ve ebediyen var olan O'dur)	Kat. 2, f. 4, 5, 7, 8. Kat. 3, f. 26, 27. Kat. 6, f. 5; Kat. 9, f. 3; Kat. 10, f. 2, 3, 5, 6; Kat. 11, f. 11, 13, 14, 15; Kat. 12, f. 13, 14, 15, 16, 17; Kat. 13, f. 1; Kat. 14, f. 4, 6; Kat. 15, f. 2; Kat. 16, f. 3, 4, 6, 8, 9, 13.
"*Ya Muhammed kıl şefaat*" (Ya Rasulallah, şefaat eyle).	Kat. 16, f. 3;
"*Alâmetten murâd duâ*" (Bu alametin, şahidenin konulmasının sebebi, sizlerden bir dua istemektir).	Kat. 1, f. 2; Kat. 5, f. 4; Kat. 2, f. 4, 8; Kat. 3, f. 4, 11 ,13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 29, 32; Kat. 9, f. 1;

	Kat. 10, f. 2, 3, 5, 6; Kat. 11, f. 1, 11, 13, 14, 15; Kat. 12, f. 18; Kat. 14, f. 4, 7, 8; Kat. 16, f. 7, 8, 9, 13.
"*Ziyâretten murâd duâ*" (Yapmış olduğunuz bu ziyaretten maksat, bizlere bir dua etmektir).	Kat. 3, f. 10, 12, 14, 30, 31; Kat. 4, f. 2; Kat. 5, f. 3; Kat. 6, f. 2; Kat. 1, f. 2, 4, 5; Kat. 7, f. 1; Kat. 8, f. 2, 3; Kat. 10, f. 1; Kat. 11, f. 4, 8, 10; Kat. 12, f. 19; Kat. 13, f. 1, 2, 3; Kat. 14, f. 4; Kat. 15, f. 2; Kat. 16, f. 11.
"*Merhûm/e*" (Merhamet olunan)	Kat. 1, f. 1; Kat. 3, f. 7, 24; Kat. 2, f. 1; Kat. 13, f. 11; Kat. 4, f. 1; Kat. 11, f. 5, 6, 7, 16; Kat. 12, f. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9; Kat. 14, f. 2; Kat. 16, f. 1, 2.
"*Merhûm ve Mağfûr*" (Merhamet olunan, affedilen)	Kat. 1, f. 1; Kat. 2, f. 2, 3, 4; Kat. 3, f. 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 25; Kat. 4, f. 1; Kat. 5, f. 1, 3; Kat. 6, f. 1, 2; Kat. 9, f. 1; Kat. 11, f. 1, 2, 4, 9, 10, 12, 13; Kat. 12, f. 5, 10, 11, 16, 17, 19; Kat. 13, f. 1, 2, 3; Kat. 15, f. 2; Kat. 16, f. 12, 13.
"*el-Merhûm ve'l-mağfûr*" (Merhamet ve affedilmiş olan)	Kat. 2, f. 5, 7; Kat. 3, f. 4, 26, 27, 30, 31, 32; Kat. 6, f. 3, 4, 5; Kat. 7, f. 1, 2, 3; Kat. 8, f. 1, 2, 3, 4, 5; Kat. 10, f. 1, 2, 3, 4, 5, 6; Kat. 11, f. 3, 8, 11, 14, 15; Kat. 12, f. 13, 14, 15, 20; Kat. 14, f. 4, 6, 7, 8; Kat. 15, f. 3; Kat. 16, f. 4, 5, 6, 7, 8, 9 10.

"[el-Muhtâc] İlâ rahmeti [Rabbi'l-Ğafur]" (Merhametli ve affedici olan Rabbimizin merhametine ve affına muhtaç olan).	Kat. 2, f. 6; Kat. 3, f. 1, 5, 6, 17, 22; Kat. 5, f. 1, 3, 4; Kat. 6, f. 5; Kat. 7, f. 2; Kat. 9, f. 2; Kat. 10, f. 5; Kat. 11, f. 8, 15; Kat. 12, f. 13, 14, 15; Kat. 13, f. 1; Kat. 14, f. 6; Kat. 16, f. 5, 6, 8;
"[el-Muhtâc] İlâ rahmeti Rabb el-Hayyi'l-Kayyüm" (Daima diri ve kaim olan Rabbimizin merhametine ve affına muhtaç olan).	Kat. 14, f. 4.
"*Fatiha*" yada "*El-Fatiha*" (Fatiha süresi okuma isteği)	Kat. 2, f. 1; Kat. 3, f. 24; Kat. 10, f. 3; Kat. 11, f. 1, 5, 6, 7, 12, 16; Kat. 12, f. 2, 4, 5, 6, 7, 10, 12; Kat. 14, f. 5.
"*Rizaen lillahi'l-Fatiha*" (Yalnız Allah'ın rızasını umarak, Fâtiha süresini okuyun).	Kat. 4, f. 3; Kat. 16, f. 5.
"*Ğaferallahu lehû ve livalideyhi*" (Allah onu ve ebeveynlerini affetsin).	Kat. 12, f. 9.
"*Rûhuna Fatiha*" ve "*Rûhuna el-Fatiha*" (Onun [yani merhumun] ruhuna Fatiha suresini okuyun)	Kat. 2, f. 4, 5, 6, 7; Kat. 3, f. 1, 4, 8, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 23, 25, 28, 32; Kat. 4, f. 1; Kat. 5, f. 1, 3; Kat. 6, f. 2, 4; Kat. 7, f. 2, 3, 5; Kat. 9, f. 1; Kat. 10, f. 1, 2, 4, 6; Kat. 12, f. 11, 13, 15, 16, 17; Kat. 13, f. 2; Kat. 14, f. 2, 3, 8, 9; Kat. 15, f. 1, 3; Kat. 16, f. 2, 3, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 13.

"*Rûhîçün Fatiha*" ve "*Rûhîçün el-Fatiha*" (Onun [yani merhumun] ruhunun aff ve mağfiret olması için Fatiha okuyun).	Kat. 1, f. 1; Kat. 2, f. 2, 3, 8; Kat. 3, f. 2, 5, 7, 9, 10, 11, 14, 15, 21, 22, 24, 26, 27, 29, 30, 31; Kat. 4, f. 2; Kat. 6, f. 3, 5; Kat. 7, f. 1; Kat. 8, f. 1, 2, 3, 4, 5; Kat. 9, f. 2; Kat. 11, f. 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15; Kat. 12, f. 10, 14, 20; Kat. 13, f. 1; Kat. 14, f. 1, 4, 6, 7; Kat. 15, f. 2; Kat. 16, f. 1, 7, 9.
"*Ziyâretten murad duâ, Bugün bana ise, yarın sanadır*" (Bu yapmış olduğun ziyaretin maksadı bir dua okumaktır. Bugün dua benim için ise, yarın [ahirette] sanadır. Yada bugün sen benim için okuyorsan, yarın senin için okurlar.)	Kat. 3, f. 24, Kat. 12, f. 2, 4.
"*Âh el çeküp bu fâniden, Meskeni dârı bekâsını [?? altı], [îken??] îrdî ecel*" (Ah deyip, bu fani dünyadan el çektim, artık benim kalacağım yer sonsuz olan ahiret diyarıdır, daha /yaşım altı yada on altı/ iken erdir, ölüm beni yakaladı…)	Kat. 3, f. 28,
"*El-Mestûr Zü'l-Celâl. Ben dedim el-hukmü Lillah. Râzıyim her emrine"* (Güç sahibi, koruyan ve saklayan olan Allah'tır. Ben dedim ki, hüküm Allah'ındır. Ben O'nun her emrine razıyım.).	Kat. 14, f. 1.

"İlletli bir maraz mevtime sebeb oldu, bulmadım ilâcı" (Çok kötü bir hastalık benim ölümüme sebep oldu, ne yaptıysam bulmadım onun ilacını).	Kat. 14, f. 5.
"*Âh mine'l-mevt! On beş yaşında iken eyledi dâr-ı bekâya irtihâl. Bıraktı hasretini validesine fî'l-hâl. Îrcaî' emr-u celili olunca fermân, Dedi lebbeyk, bulunmaz derman*" (Ah bu ölümden! Daha on beş yaşında iken sonsuz olan ahiret diyarına göçtü. Annesini hasret ve hüzünlü bir halde bıraktı. Emir ve ferman "[Allah'ına] dön, olunca artık "*Lebbeyk*"- İtaat ettim, geldim demekten başka bir şey kalmıyor, bunun ilacı ve kurtuluşu yoktur).	Kat. 4, f. 3.
"*Âh mine'l-mevt! Bir kaza geldi başıma. Yazık oldu genç yaşıma!*" (Ah bu ölümden! Bir kaza sonucu hayatım son buldu, yazık oldu bu genç yaşıma).	Kat. 4, f. 4, 5; Kat. 7, f. 5. Kat. 14, f. 9.
"*Lütfun ile meskenimi kıl Cennet ya Rabbenâ! Çûn ecel geldi târumâr îtti beni. Râzıyım, el-hukmü Lillah, böyle eylemiş emr-i Hüdâ..*"	Kat. 4, f. 6.

(Benim yapmış olduğum amellere göre değil de, senin rahmet ve mağfiretinle benim kalacağım yeri Cennet eyle, Ey Rabbim! Çünkü ölüm geldi ve beni darmadağınık etti. Ben Allah'ın vereceği her hükme razıyım, O'nun emri böyle ise, boynumuz kıldan incedir).	
"*Ben dedim el-hükmü lillâh razıyım her emrine. Çün ezelden böyle takdîr eylemiş Zü'l-Celâl.*" ([Hasta iken ve ölürken] ben dedim ki: Allah'ın vermiş olduğu hükme karşı çıkılmaz, bundan dolayı ben her emrine razıyım. Çünkü güç sahibi olan Allah, ta ezelden beri böyle takdir eylemiş).	Kat. 16, f. 4; Kat. 16, f. 6.
"*Âh mine'l-mevt! Yâ ilâhî gelmişim divanına, rahmet et bana; Geldi ecel târumar etti beni; El-hukmü Lillah, râzıyım, bu imiş emri Hüdâ…*" (Ah bu ölümden! Allah'ım, senin huzuruna gelmişim, bana rahmet et! Ölüm gelip hayatımı alt üst etti, lakin razıyım senin hükmüne. Emrin bu imiş, oldu bitti!..)	Kat. 7, f. 3.
"*Âh mine'l-mevt! Genç idim, genç idim. On sekizimi henüz doldurmadım. Anama, babama doymadım. Şehid oldum, topraklara gömüldüm, bir mezar olup, ey*	Kat. 7, f. 4.

zâir geçme Fâtiha'lar okumadan sakın geçme…" (Ah bu ölümden! Daha çok çok gençtim. On sekiz yaşıma daha gelemedim, anama babama doymadım! [Bir felakette yada savaşta] şehit düştüm sonra da toprağa gömüldüm. Şimdi artık bir mezarım, ey beni ziyaret edecek olan kişi, sakın benden bir Fatiha'yı esirgeme, okumadan geçme..!)	
"Allâhü Münîsü küllü vahîd! Böyle buldum bu cihânı sanki bir zılli hayâl. Ol sebepten hükmünden kimseye etmem suâl. Ben dedim el-hükmü lillâh razıyım her *emrine. Çün ezelden böyle takdîr eylemiş Zü'l-Celâl."* (Allah her yalnız olanın yanındadır, yardımcısıdır. Geçirmiş olduğum kısa ömür, bu cihanı serap/hayal olan bir gölge gibi görmeme sebep oldu. Bundan dolayıdır ki, Allah'ın vermiş olduğu hükümden kimseyi sorumlu tutmam. Dedim ki, Hüküm O'nundur ve O'nun her emrine razıyım. Çünkü güç sahibi olan Allah, ta ezelden beri böyle takdir eylemiş).	Kat. 16, f. 5.

3.2.6. Mezar Taşlarında Kullanılan Unvan, Meslek ve Lakaplar

İncelemiş olduğumuz mezar taşlarının 51 adedinde unvan, meslek ve lakaplara rastlanmaktadır. Rastlanan meslek ve unvanlar şunlardır: 17 Molla, 10 Beşe, 6 Ağa, 6 Hatun, 4 Hacı, 2 Efendi, 2 İmam, 1 Şehit, 1 Çavuş, 1 Hanım ve 1 Dede.

Çizelge 3. *Kitabelerde geçen unvan, meslek ve lakaplar*

Unvan, meslek, lakaplar	**Katalog / Fotoğraf Numarası**
Ağa – Kat. 1, f. 3; Kat. 2, f. 8; Kat. 4, f. 1; Kat. 7, f. 2, 3; Kat. 9, f. 3; Kat. 13, f. 2.	
Beşe – Kat. 2, f. 1, 8; Kat. 3, f. 10, 12, 14; Kat. 11, f. 1; Kat. 12, f. 6, 7, 11, 12.	
Çavuş – Kat. 17, f. 5.	
Dede – Kat. 3, f. 3.	
Efendi – Kat. 1, f. 1, Kat. 4, f. 4;	
Hacı – Kat. 1, f. 3; Kat. 4, f. 4; Kat. 9, f. 2; Kat. 114, f. 8;	
Hatun – Kat. 3, f. 8, 11, 13, 16, 17; Kat. 15, f. 1;	
Hanım – Kat. 1, f. 3.	
İmam – Kat. 3, f. 28; Kat. 14, f. 1;	
Molla – Kat. 3, f. 10, 12, 21, 24; Kat. 6, f. 4; Kat. 10, f. 2; Kat. 11, f. 7, 13, 16; Kat. 12, f. 2, 3, 4, 6, 7, 14; Kat. 14, f. 1; Kat. 15, f. 2.	
Şehit – Kat. 7, f. 4;	

3.2.7. Sülaleler

Kataloglarımızda yer alan mezar taşlarında (Kat. 1, f. 3) *Zaimzâde* ve (Kat. 12, f. 10, 2, 5) *Müezzinzâde* olmak üzere iki sülale ismi bulunmaktadır.

3.2.8. Kitabelerde Tarih

Mezar taşlarının bu kısmında vefat eden kişilerin ölüm tarihi verilir. Tarih Hicri takvime göre verilir ve genellikle kitabenin en alt nişinde işlenir. Ancak nadir de olsa kitabenin en üst tarafında, serlevha yerinde nakşedildiğini de görmekteyiz (Kat. 12, f. 10). Osmanlı dönemine ait olan mezar taşlarında doğum tarihi görülmemektedir. Bununla birlikte bazı mezar taşlarında vefat yılı ile beraber vefat ayı ve günü de verilmiştir (Kat. 4, f. 3). Çalışmamızda yer alan mezar taşlarının 146'sının tarihi bellidir. Altı tane mezar taşının kitabesi olduğu halde, tarih kısımları deforme olduğundan dolayı tarih kısmı kaybolmuştur. Kataloğumuza örnek olarak aldığımız 1365/ 1946 (K. 5, f. 4), 1380/1960 (K. 5, f. 5) ve 1388/1968 (K. 16, f. 12) tarihli mezar taşları, bölgede eski Türkçe yani Osmanlıcanın XX. yüzyılın ortalarına kadar kullanıldığını göstermektedir.

3.2.9. Yazısız Mezar Taşları

Tezimizde inceleme yapmış olduğumuz 215 mezar taşından sadece 152 tanesinde kitabe bulunmaktadır. Geride kalan mezar taşlarının büyük çoğunluğu ayak taşı ve gövdeden ayırılmış başlıklardan oluşmaktadır. Ancak bunların içinde bir kısım şahideler var ki, gövdesi toprak altında kaldığı için (K. 12, f. 21, 22, 23; K. 7, f. 6, 7, 8), ya da Totaliter rejimi döneminde çimento ve kireçle kapatıldığı için (K. 14, f. 7, 8, 9) okunması mümkün olmamıştır. Diğer bir kısmı ise şahide olduğu halde yüzerinde kitabesi olmayan mezar taşlarıdır (K. 2, f. 9; K. 3, f. 33; K. 6, f. 4; K. 15, f. 4, 5, 6). Bizlere göre, bunun iki nedeni olabilir; maddi imkânsızlık ya da o dönemde çevrede bu işi yapabilecek hattat ve taş ustaları olmamasıdır. Ancak, bazı Bulgar araştırmacılara göre, taşların üzerinde kitabe bulunmaması, o dönemde "*gaspçı ve istilacıların zorla İslamlaştırma politikasına*" karşı yapılan bir protesto şekli olarak gösterilmektedir.[245] Tabii ki, bunu kabul etmek mümkün değildir, çünkü o günkü

[245] Катерина Венедикова, *Епиграфски паметници от Османско време*… стр. 54, 214.

Osmanlı toprakların her yerinde -hatta hiç gayrimüslimlerin olmadığı bölgelerde bile - böyle mezar taşlarına rastlamak mümkündür.

3.3. KATALOGLAR

Kataloglar Kod Listesi

- NV-KPH Nevrokop, Karaca Paşa Cami Haziresi
- NV-D Nevrokop, Diğer Yerler
- BR-CH Breznitsa Köyü, Cami Haziresi
- BR-EM Breznitsa Köyü, Eski Mezarlık
- BK-M Bukovo Köyü, Mezarlık
- DB-CH Dıbnitsa Köyü, Cami Haziresi
- DD-M Dolno Dryanovo Köyü, Mezarlık
- GV-CH Godeşevo Köyü, Eski Cam Haziresi
- HV-M Hvostyane Köyü, Mezarlık
- JO-M Jijevo Köyü, Mezarlık
- KR-CH Kornitsa Köyü, Cami
- KN-EM Koçan Köyü, Eski Mezarlık
- KN-D Koçan Köyü, Diğer Yerler
- LJ-CH Lıjnitsa Köyü, Cami Haziresi
- LJ-TM-B1 Lıjnitsa Köyü, Tepe Mezarlığı – Bölüm 1
- LJ-TM-B2 Lıjnitsa Köyü, Tepe Mezarlığı – Bölüm 2
- LJ-DKM Lıjnitsa Köyü, Dere Kenarı Mezarlığı
- RB-EM Ribnovo Köyü, Eski Mezarlık
- SKR-EM Skrebatno Köyü, Eski Mezarlık
- SKR-YM Skrebatno Köyü, Yeni Mezarlık
- SL-CH Slaşten Köyü, Cami Haziresi
- SL-EM Slaşten Köyü, Eski Mezarlık
- SL-YM Slaşten Köyü, Yeni Mezarlık
- TH-CH Tuhovişte Köyü, Cami Haziresi
- VL-CH Vılkosel Köyü, Eski Cami Haziresi
- VL-M Vılkosel Köyü, Mezarlık

- VL-D Vılkosel, Diğer Mevkiler

3.3.1. Katalog № 1 – Nevrokop

Katalog: № 1	**Kod:** NV-KPH	**Fotoğraf**: № 1a
		Tespit yılı: 1998 (B.Petrunova) **Bugünkü durumu**: Bilinmiyor **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer: **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Kafes dilimli Paşalı kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	……	.....
2	… afv eyle	... عفو ايله
3	Merhûm Mustafa Efendi ruhîçün	مرحوم مصطفى افندي روحيچون
4	El-Fâtiha, sene H. 1130/ M. 1717-1718	الفاتحة - سنة ١١٣٠

Genel Tanıtım:

1998 yılında Mustafa Paşa cami haziresinden alınan şahide taşının, bugün nerede olduğunu maalesef öğrenemedik. Katalogda verdiğimiz fotoğraf, hazirede arkeolojik araştırmalar yapan Boni Petrunova'ya aittir. Kitabın sayfalarından alınmış

olan fotoğraftan kitabenin tamamının okunması mümkün olmadı. Görebildiğimiz kadar, antropomorfik gövdeli olan şahide, çapraz kafes dilimli kavuğa sahiptir. Üst ve kenarları '**S**' kıvrımlı dal motifleri ile tezyin edilen ön çehre, kitabenin alt kısmında küpe çiçeğiyle süslenmiştir. Çiçekleri aşağı doğru sarkık olduğundan, hüzün ve erken ölüm anlamına geldiğini tahmin etmek zor değildir.

Katalog: № 1	**Kod:** NV-KPH	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 1998 (B.Petrunova) **Bugünkü durumu**: Bilinmiyor **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: üç (+) sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âlâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Fazlüllah ruh…	فاضلله [فضل الله] روح ...
4	……	.....

Genel Tanıtım:

Mustafa Paşa cami haziresinden alınan bu ikinci şahide, diğeri ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Baş taşının boyun ve alt kısmından deforme olduğundan, başlık, kitabenin bir kısmı ve tarih bölümü günümüze kadar ulaşamamıştır. Sivri omuzlara sahip olan şahide, sıra araları ve kenar çerçevesi geniş bir şeritle çevrilmiştir. Üçüncü sırada bulunan isim, Arapça yazım kurallarına göre yanlış yazılmıştır. Köşeli parantez içerisinde doğru şekli yazılmıştır.

Katalog: № 1	**Kod:** NV-D	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık parça **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: dört (+) sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: Şerife, Hacı **Diğer**: Yerli hanedan mensubu

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
	……	.....
1	…hânedânından, Zaim-zâ[de]	خاندانندن زعيم زا[ده]
2	Süleyman ağa kerimesi	سليمان اغا كريمسي
3	Hacı Esmâ Şerife	حاجي اسما شريفه
4	Hanım Ruhîçün	خانم روحيچون
	……	.....

Genel Tanıtım:

Zaim-zade hanedanından (yerli seçkin ailelerden) olduğunu anlaşılan Esma Hanım, aynı hanedan ailesine mensup olan Süleyman ağanın kızıdır. Esma Hanım, hacı olmakla beraber, aynı zamanında bir "*şerife*"dir, yani nesep bakımından, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kızı, hazreti Fatima'nın oğlu Hasan'ın neslinden gelmektedir. Deforme olup, harap haline gelen şahide, üst ve alt kısımları eksik olduğundan, herhangi bir süslemesi görünmemektedir.

Katalog: № 1	**Kod:** NV-D	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık parça **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: - **Malzeme**: Mermer **Türü:** Ayak taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: - **Yazı türü**: - **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Genel Tanıtım:

2020 yılında Esma Şerife Hanım efendinin şahide taşıyla beraber bulunun bu ayak taşı parçası, işleme ve malzeme konusunda benzerlik teşkil ediyor. Büyük ihtimalle aynı mezara ait olan bu ayak taşı parçası, üzerindeki '**S**' kıvrımlı bitkisel motifleri ve onların ortasında yer alan kalın servi ağacı bezemesi, bu ayak ucu mezar taşının önemli ve varlıklı bir hanımefendiye ait olduğunun göstergesidir. Bununla beraber, işlenen motiflerin bolluk ve bereketi simgelediği gibi, Allah'ın kaderine karşı gösterilmesi gereken sabrı da simgelemektedirler.

3.3.2. Katalog № 2 - Breznitsa

Katalog: № 2	**Kod:** BR-CH	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Gövdenin alt kısmı kırık **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kaşkemer **Unvanı**: - **Diğer**: Bâşâ (Beşe) kızı

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Fâtiha	فاتحة
2	Merhûme Rabia	مرحومة رابعة
3	Binti Ali bâşâ	بنت علي بشا
4	Sene 1176 – 1762/1763	سنة - ١١٧٦

Genel Tanıtım:

Üst kısmı kaşkemer biçimli olan şahide, üstten alta doğru daralmaktadır. Dekoratif unsurların yer almadığı gövde yüzeyinde, harflerin etrafındaki zemin çukurlaştırılarak üç oval çerçeveli bir kitabe oluşturulmuştur. Kitabe 1176 h./ 1762/1763 m. tarihli olup, hazirenin içerisinde en erken tarihe sahiptir.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-CH	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökük. Boyun ve alt kısmından kırık. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Örfi Sarık **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûrun leh	مرحوم ومغفور له
2	Selmân bin Osmân Rûhîçûn	سلمان بن عثمان روحيچون
3	El-Fâtiha, sene 1197 – 1782/1783	الفاتحة - ١١٩٧

Genel Tanıtım:

Üst kısmında takkesi bulunan başlık, geniş çapraz eğimde dilimli örfi sarık şeklindedir. Omuzlar hizasından kırık olan başlık, prizmal dikdörtgen gövdeden ayrılmış durumdadır. Gövdenin ön yüzünde kitabeden başka bezeme bulunmamaktadır. Sülüs hattı ile yazılmış olan kitabe, üç paralel nişte işlenmiştir. Şahidenin alt kısmı kırılıp kaybolmuştur.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-CH	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökük. Başlık, alt ve sol kısmı kırık. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra (+) **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	…….ve mağfûr	.....ومغفور
2	El-Muhtâc ilâ rahmeti	المحتاج الى رحمت
3	Mustafa ibn İbrahim Rûhî[çûn]	مصطفى ابن ابراهيم روحي[چون]
4	el-Fâtiha, 1213 – 1798/1799	الفاتحة - ١٢١٣

Genel Tanıtım:

Üst ve alt kısmı kırılıp kaybolduğundan dolayı, başlık konusunda bilgi sahibi değiliz. Ön yüzünde kitabe haricinde başka süsleme bulunmamaktadır. Kitabe üç geniş şeritle ayrılan, dört paralel çerçevede işlenmiştir. Üst ve sol tarafı deformasyona uğramış olan kitabenin bazı kelime ve harfleri eksiktir.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-CH	**Fotoğraf**: № 4

Tespit yılı: 2020
Bugünkü durumu: Yerinden sökük. Başlık boyundan kırık.
İnceleme tarihi: 2020
Cinsiyeti: Erkek
Malzeme: Mermer
Türü: Baş taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: Altı sıra
Yazı türü: Sülüs
Başlık Türü: Dardağan
Unvanı: -
Diğer: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Huve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Alâmetden murâd duâ	علامتدن مراد دعا
3	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
4	Ahmed bin İbrâhîm	احمد بن ابراهيم
5	Rûhuna Fâtiha	روحنه فاتحة
6	Sene 1225 – 1810/1811	سنة ـ ١٢٢٥

Genel Tanıtım:

Dilimleri iki katlı olan dardağan sarık. Daha çok beşelerin kullandığı bir serpuş tipidir. Antropomorfik gövdeye sahip olan şahidenin, başlığı boynundan kırık, kitabesi deformasyona uğramış, silinmeye başlamıştır. Gövdenin üzerinde altı satır kitabeden başka tezyin yoktur.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-CH	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökülmüş, üst başlık tarafı kırılıp kaybolmuş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Huve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	El-Merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم والمغفور
3	Mustafa ibn İbrahim	مصطفى ابن ابراهيم
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1253 – 1837/1838	سنه ـ ١٢٥٣

Genel Tanıtım:

Başlığı kırılıp yok olan şahide, kitabesinden bir er kişiye ait olduğu anlaşılmaktadır. Gövdenin etrafı kalın bir silmeyle çevrilmiş olup, kitabesi beş horizontal bölme içerisinde işlenmiştir. Kitabenin sol-üst kısmı deformasyona uğramış olduğundan, birinci satırın son harfleri zarar görmüş.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-CH	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökülmüş, üst başlık tarafı kırılıp kaybolmuş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
	……	**……**
1	… ilâ rahmeti Rabb	الى رحمة رب
2	Ömer ibn İbrahim	عمر ابن ابراهيم
3	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
4	Sene 1253 – 1837/1838	سنه - ١٢٥٣

Genel Tanıtım:

Üst başlık kısmı ile bir ya da iki sıra kırılıp kaybolmuştur. Kitabenin geri kalan kısmı kabaca işlenmiş dört satırdan oluşmaktadır. Gövdenin etrafı ve kitabenin sıra araları kalın şeritlerle çevrilmiştir. Gövdenin üzerinde herhangi bir tezyin görülmemektedir.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-CH	**Fotoğraf**: № 7
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökülmüş, alt tarafı kırık. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Huve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
3	Petüş binti Halil	پطوش بنت خليل
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1254 – 1838/1839	سنة ـ ١٢٥٤

Genel Tanıtım:

Beş dilimli sivri bir kemerden oluşan başlık, dikdörtgen kesitli bir gövdeye sahiptir. Şahidenin alt kısmı kırık olup ön yüzünün üzerinde beş satır kitabeden başka herhangi bir bezeme unsuru bulunmamaktadır. Üçüncü sırada yer alan "Betüş" ismi dikkat çekmektedir. Bazı Bulgar araştırmacılar bu tür isimlerin "kripto Hıristiyanlara" ait olduğunu iddia etmektedirler.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-CH	**Fotoğraf**: № 8
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökülmüş, orta kısmından kırık. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dokuz sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Sarıklı Mecidi fes **Unvanı**: Ağa **Diğer**: Beşe oğlu

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Huve’l-Hallâku’l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Alâmetden murâd duâ	علامتدن مراد دعا
3	Henü[z] ermedim on beş	هنوز ارمدم اون بش
4	Yaşıma, geldi ecel başıma	ياشمه كلدي أجل بشمه
5	/*satır okunamıyor*/	.....
6	İdris beşe oğlu	ايدريس بشه اوغلو
7	Hüseyin Ağa	حسين أغا
8	Rûhîçûn el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
9	Sene 1276 – 1859/1860	سنة ـ ١٢٧٦

Genel Tanıtım:

Mecidi fesi üzerinde hafif bir sarık sarılmış, sarığın üzerinde, eğilmiş iki gül süslemesi vardır. 1800’lü yıllardan sonra Halveti ve Şabaniye tasavvuf tâcları fesle değiştirilince, fesin üzerine alâmet olarak gül çiçeği işlenmeye başlandı. Omuzlar

arasındaki boyun kısım soyut yaprakla süslenen gövde, aşağı doğru paralel olarak ‘S’ kıvrımlı şeritlerle bezenmiştir. Mezar taşının kitabesi deformasyona uğramış olmasından dolayı, beşinci satır okunamamaktadır.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-EM	**Fotoğraf**: № 9
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: - **Kitabe**: - **Yazı türü**: - **Başlık Türü**: Kısa başlıklı örfi sarık **Unvanı**: - **Diğer**: -

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen kare gövdeli erkek şahide, Braznitsa köyünün Eski mezarlığında kalan tek mezar taşıdır. Kısa başlıklı örfi sarığa sahip şahide, üzerinde herhangi bir yazı ya da kitabesi yoktur. Bunun iki nedeni olabilir; maddi imkânsızlık ya da o dönemde çevrede bu işi yapabilecek hattat ustaları olmamasıdır.

Bu tip şahidelerin, Braznitsa köyünün Yeni cami haziresinde iki örneği daha vardır. Farklılık teşkil etmediklerinden dolayı, kataloğumuzda yer verilmemiştir.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-EM	**Fotoğraf**: № 10
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökülmüş, ortadan kırık, alt tarafı yoktur. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: - **Malzeme**: Mermer **Türü:** Ayak taşı **İşleniş tekniği**: - **Kitabe**: - **Yazı türü**: - **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: Bitkisel bezemeli

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen gövdeli ayak taşı. Üst kemer kısmı bezemelerde en çok rastlanan kenger motifiyle süslenmiştir. Gövdenin etrafı ince silmelerle çevrilmiş olup, ortası ‘S’ ve ‘C’ kıvrımlı bitki, dal ve yapraklar ile tezyin edilmiştir. Taşın ortadan aşağı olan kısmı kırılıp, kaybolmuştur. Hazirede bundan başka iki ayak taşı daha olmasına rağmen üzerlerinde herhangi bir bezeme yoktur. Bundan dolayı kataloğumuzda yer verilmemiştir.

Katalog: № 2	**Kod:** BR-EM	**Fotoğraf**: № 11

Breznitsa köyü, cami haziresinde bulunan bazı başlık örnekleri.

Soldan sağa:

- Hamidi fes
- Kâtibi kavuk
- Makdem kavuk
- Dardağan sarığı

3.3.3. Katalog № 3 – Bukovo

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Katibi Kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve meğfûr	مرحوم ومغفور
2	El-muhtâc ilâ rahmeti	المحتاج الى رحمت
3	İsmail rûhuna	اسماعيل روحنه
4	Fâtiha, 1119 – 1707/1708	فاتحة - ١١١٩

Genel Tanıtım:

Kâtibi kavuk sahibi olan şahide, okur yazar birine ait olduğunu belirtmektedir. Antropomorfik gövdeli olan şahide, adeta duran bir insan siluetini andırıyor. Dekoratif unsurların yer almadığı gövde yüzeyinde, harflerin etrafındaki zemin çukurlaştırılarak dört çerçeveli bir kitabe oluşturulmuştur. Mevtanın sadece isminin yazılması, erken dönem mezar taşlarının genel karakteristik özelliklerindendir. Kitabe 1119 h./ 1707/1708 m. tarihli olup hazirenin içerisinde en erken tarihe sahiptir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Tepeli Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
2	Mahmûd Rûhîiçûn	محمود روحيچون
3	El-Fâtiha	الفاتحة
4	Sene 1167 – 1753/1754	سنه ـ ١١٦٧

Genel Tanıtım:

Antropomorfik gövdenin üzerinde tepeli dardağan sarığa sahip olan şahide, mevtanın askerî erkanına mensup olduğunun işaretidir. Kitabenin içerisinde merhumun sadece isminin zikredilmesi de onun bir ‘beşe’ olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Sağlam olan kaidenin üzerinde, üç çerçeve içerisinde yer alan kitabe silinmeye yüz tutmuştur.

Kitabe 1167 h./ 1753/1754 m. tarihli olup, hazirenin en erken tarihli şahidelerinden biridir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Tepeli Serdengeçti **Unvanı**: Dede **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Fâtiha	فاتحة
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	……ibn Şabân Dede	...ابن شعبان ده ده
4	Sene 1176 – 1762/1763	سنه - ١١٧٦

Genel Tanıtım:

Silindirik gövde formuna sahip olan şahide, üst kısmına tepeli serdengeçti serpuşu işlenmiştir. Yeniçeri ve askerî erkanına has olan bu başlık, mevtanın bir yeniçeri olduğunu göstermektedir. Sağlam olan kaidenin üzerinde, üç çerçeve içerisinde yer alan kitabe nerdeyse silinmiş olmasından dolayı, merhumun ismi okunmamaktadır.

İsimden sonra gelen ‘Dede’ unvanı ise yalnızca bu örnekte rastlanmaktadır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinde **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hûve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Fâtima binti Said	فاطمة بنت سعيد
5	Rûhuna Fâtiha	روحنة فاتحة
6	Sene 1186 – 1772/1773	سنة - ١١٨٦

Genel Tanıtım:

Beş dilimli kemer içerisinde Rumi motifler işlenmiştir. Kitabenin hemen üst kısmı soyut yapraklı dizilerle süslenmiştir. Kalın bir çerçeve içerisine alınan kitabe, sağa meyilli altı satırda yer almaktadır. Beşinci satırında kırılan mezar kaidesi, yerine oturtturulmadan dua kısmı okunmamaktadır. Şahidenin tarih kısmı kaidenin solunda, topraktadır. Tarih kısmı havalinde temizlendiğinde, kitabenin tarihi hicri 1186 yılına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinde **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Yüksek sivri kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûr	مرحوم مغفور
2	Sâliha ilâ rahmeti	صلحة الى رحمت
3	Rûhîçûn	روحيچون
4	Fâtiha	فاتحة
5	Sene 1186 – 1772/1773	سنة ـ ١١٨٦

Genel Tanıtım:

Yüksek sivri kemer içerisinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Beş yatay satırda yer alan kitabe, kaba ve büyük sülüs hattıyla yazılmıştır. Kitabenin içerisinde yer alan ‘Saliha’ ismi ise ‘**elif**’siz ve ‘**ha**’ harfi yerine ‘**he**’ harfi kullanılarak, Osmanlıca imla kurallarına göre yanlış yazılmıştır. Kaidenin üzerinde kitabeden başka bir tezyin unsuru bulunmamaktadır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Ojival kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm	مرحوم
2	ve mağfûr	ومغفور
3	el-muhtâc	المحتاج
4	İlâ rahmeti	الی رحمت
5	Hatice	خا تجه
6	1187 –1773/1774	١١٨٧

Genel Tanıtım:

Kireç taşından işlenmiş olan gövde, Ojival kemer başlığa sahiptir. Başlık ve gövdede altı satırlık kitabeden başka herhangi bir süsleme mevcut değildir. Kitabenin beşinci sırasında yazılmış olan ‘Hatice’ ismi, uzatma “**elif**” ile yazılarak, Osmanlıca imla kurallarına göre yanlış yazılmıştır. Merhumenin baba ismi belirtilmemiştir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 7
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Tepeli dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm İsmail	مرحوم اسماعيل
2	Rûhîçûn Fâtiha	روحيچون فاتحة
3	Sene 1196 – 1781/1782	سنة - ١١٩٦

Genel Tanıtım:

Antropomorfik gövdenin üzerinde tepeli dardağan sarığı, ustaca işlenmiş boyun ve sivri omuzlarından aşağı, dikey olarak ve gövdeye uygun olarak üç satırlık bir kitabe işlenmiştir. Dardağan sarığı ve kitabe içerisinde sadece mevtanın isminin zikredilmesi, onun bir ‘beşe’ olma ihtimalinin yüksek olduğunu gösteriyor. Şahidenin hemen sağ tarafında yer alan ve aynı malzemeden yapılmış olan ayak taşının, aynı mezara ait olma ihtimali büyüktür.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 8
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Üçgen kemer **Unvanı**: Hatun **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûmetün ve mağfûratün lehâ	مرحومه ومغفوره لها
2	Halime Hâtun	حلمة خاطون
3	Rûhuna Fâtiha Sene 1197 – 1782/1783	روحنة فاتحة سنة - ١١٩٧

Genel Tanıtım:

Şahide düşey dikdörtgen plaka halinde aşağı doğru daralmaktadır. Dört satırlık kitabe, eşit olmayan iki çerçevede ikişer satır olarak işlenmiştir. Arapça Celi Sülüs stiliyle yazılmış olan kitabe, zamanla aşınmış olup okunması gayet zorlaşmıştır.

Başlık ve gövdede altı satırlık kitabeden başka herhangi bir süsleme mevcut değildir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 9
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Ojival kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûmetün ve mağfûratün lehâ	مرحومة ومغفورة لها
2	Emine binti İsmail	امنه بنت اسمعيل
3	Rûhîçûn Fatiha	روحيچون فاتحة
	Sene 1197 – 1782/1783	سنه - ١١٩٧

Genel Tanıtım:

Düşey dikdörtgen plaka halinde işlenen şahide, ojival kemerli bir başlığa sahiptir. Başlık ve gövdenin hiçbir yerinde süsleme unsurları bulunmamaktadır. Dört satırlık kitabenin ikinci satırında bulunan ‘İsmail’ isminde imla hatası vardır. ‘Mim’ harfinden sonra gelen uzatma ‘elif’ kaçırılmıştır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 10
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Ortadan kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kafes tepeli Serdengeçti **Unvanı**: Monla **Diğer**: Beşe oğlu

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Monla Halil	منلا خليل
4	İbn Ali beşe	ابن علي بشه
5	Rûhîçûn	روحيچون
6	El-Fâtiha, sene 1210 – 1795/1796	الفاتحة سنة ـ ١٢١٠

Genel Tanıtım:

Antropomorfik ve dar bir gövdenin üst kısmında, kafes tepeli Serdengeçti sarığı işlenmiştir. Altı satırdan oluşan kitabe, beşinci satırın ortasından kırık olup, güçlükle okunmaktadır. Sarık ve kitabe içerisinde ‘beşe’ kelimesi geçmesi, mevtanın askerî erkana bağlı bir aileden geldiğini göstermektedir. Ayrıca, merhum Halil’in

monla (molla) unvanı taşıması, onun ilmiye sınıfına mensup olduğunu da göstermektedir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 11
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Üst tarafı kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Tudor kemer **Unvanı**: Hatun **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûme ve mağfûre	مرحومه ومغفوره
3	Ayşe Hâtun Rûhîçûn	عائشة خاتون روحيچون
4	El-Fâtiha	الفاتحة
5	Sene 1210 – 1795/1796	سنة - ١٢١٠

Genel Tanıtım:

Düşey dikdörtgen, uzun plaka halinde işlenen şahide, Tudor kemerli bir başlığa sahiptir. Başlık ve gövdenin hiçbir yerinde tezyinat bulunmamaktadır. Beş satırlık kitabe, ikinci satırı bölen şeridin üzerinden kırılıp, yazıya zarar vermiştir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 12
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Molla kâtibi sarık **Unvanı**: Monla **Diğer**: Beşe oğlu

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Monla İsmail	منلا اسماعيل
4	İbn Ali bâşe	ابن علي باشه
5	Rûhuna Fâtiha	روحنة فاتحة
6	Sene 1214 – 1799/1800	سنة ـ ١٢١٤

Şahide mermerden ve düşey dikdörtgen şeklinde antropomorfik formunda olup, Molla kâtibi sarığa sahiptir. Gövdenin ön yüzü tamamen kitabe ile kaplı olup, başka bezeme unsurları bulunmamaktadır. Mevtanın molla unvanını taşıması, onun ilmiye sınıfı temsilcilerinden olduğunu göstermektedir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 13
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Tudor kemer **Unvanı**: Hatun **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Halime Hâtun Rûhuna	حليمة خاتون روحنه
4	El-Fâtiha	الفاتحة
5	1214 – 1799/1800	سنة - ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Alt kısmından üste doğru genişleyen, düşey dikdörtgen halinde işlenen şahide, üst kısmı tudor kemerli başlığı ile son bulmaktadır. Başlık ve gövdede tezyinat bulunmamaktadır. Beş satırlık kitabe zamanla aşınıp, nerdeyse silinmiş durumdadır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 14
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Alttan kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan sarık **Unvanı**: - **Diğer**: Beşe oğlu

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	İbrahim ibn Ali beşe	ابراهيم ابن علي بشه
4	Rûhîçûn	روحيچون
5	El-Fâtiha, sene 1214 – 1799/1800	الفاتحة سنة ـ ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Şahide dikdörtgen antropomorfik formundadır. Dardağan sarık başlığına sahiptir. Ön yüzünde yazı dışında süsleme unsuru bulunmamaktadır. Alt kısmı kırıktır. Kitabesi beş satırdan oluşur. Mevtanın beşe oğlu olması, askeri bir aileden geldiğinin alametidir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 15
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan sarık **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetten murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	İbrahim bin Süleyman	ابراهيم بن سليمان
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1214 – 1799/1800	سنة ـ ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Şahide düşey dikdörtgen antropomorfik plaka formunda olup, dardağan sarık başlığı bulunmaktadır. Ön yüzü tamamen kitabe ile kaplanmış şahidenin başka tezyin unsurları bulunmamaktadır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 16
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Tudor kemer **Unvanı**: Hatun **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Ayşe Hâtun	عيشة خاتون
4	Rûhîçûn el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
5	Sene 1214 – 1799/1800	سنة ـ ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Alt kısmından üst kısma doğru her iki yönden paralel olarak genişleyen şahide, üst kısmında tudor kemerle bitmektedir. Beş satırdan oluşan kitabe, sülüs stilinde işlenmiştir. Şahidede yazı haricinde başka süsleme unsurları bulunmamaktadır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 17
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi:** 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü:** Tudor kemer **Unvanı:** Hatun **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûme ve mağfûre	مرحومة ومغفورة
3	Hatice Hatun	خاتجة خاتون
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1214 – 1799/1800	سنة - ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Yerinde olan şahide, sert hava koşulları nedeniyle kitabesi yıpranmıştır. Beş satırlık olan kitabesi güçlükle okunmaktadır. Tudor kemer başlığına sahip olan gövdenin üzerinde kitabeden başka bir süslemesi yoktur.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 18
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Tudor kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Emine binti Aliş	آمنة بنت عليش
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1214 – 1799/1800	سنة ـ ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Alt kısmından üste doğru genişleyen gövde, tudor kemer başlığı ile son bulmaktadır. Başlığın içerisinde, en üst tarafında kenger yaprakları, kemerin ortasında ise aşağı doğru sarkmış iki küpe çiçeği ile tezyin edilmiştir. Bu şekilde tasvir edilen çiçek, hüzün ve erken ölüm anlamında geldiği tahmin edilmektedir. Hava koşulları nedeniyle şahidenin kitabesi yosunla kaplanmıştır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 19
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Ters eğmeçli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Fatima binti Halim	فاطمة بنت حليم
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1214 – 1799/1800	سنة ـ ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen formda ve yanlarında kalınca bir şeritle sınırlandırılmış olan şahide, ters eğmeçli kemer tepeliklidir. Üst kemer kısmında kır ve küpeli çiçeklerle süslenen gövde, alta doğru beş satırlık bir kitabeye sahiptir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 20
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Ters eğmeçli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Rabia binti Halim rûhuna	ربيعة بنت حليم روحنه
4	el-Fâtiha	الفاتحة
5	Sene 1214 – 1799/1800	سنة ـ ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen formda ve yanlarında kalınca bir şeritle sınırlandırılmış olan şahide, ters eğmeçli kemer tepeliklidir. Gövdenin alt kısmı kırılıp, kaybolmuştur. Gövdenin ön yüzünde beş satırlık kitabeden başka bir süslemeye sahip değildir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 21
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Molla kâtibi sarık **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Monla İbrahim bin İsmail	منلا ابراهيم بن اسماعيل
4	Rûhîçûn el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
5	Sene 1214 – 1799/1800	سنة ـ ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Şahide düşey dikdörtgen antropomorfik formunda olup, molla kâtibi sarık başlığına sahiptir. Sarığın şekli ve mevtanın unvanı ‘monla’ olması, onun ilmiye sınıfı temsilcilerinden olduğunu göstermektedir. Gövdenin ön kısmı tamamen kitabeyle kaplı olup bu kısımda başka bir tezyinat bulunmamaktadır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 22

Tespit yılı: 2020
Bugünkü durumu: Sağlam, yerinde.
İnceleme tarihi: 2020
Cinsiyeti: Kadın
Malzeme: Kireç taşı
Türü: Baş taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: Beş sıra
Yazı türü: Sülüs
Başlık Türü: Yüksek sivri kemer
Unvanı: -
Diğer: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûme ve mağfûre	مرحومة ومغفورة
3	Hatice binti İsmail	خاتجة بنت اسماعيل
4	Rûhîçûn el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
5	Sene 1215 – 1800/1801	سنة ـ ١٢١٥

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen gövdeli olan şahide, aşağıdan yukarıya doğru genişlemektedir. Üst kısmı sivri kemer şeklinde biten şahide, kitabeden başka bir süslemeye sahip değildir. Düzgün ve horizontal bir şekilde işlenmiş beş satırlık kitabe, zamanla yıpranmış ve silinmeye yüz tutmuştur.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 23
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Makdem/Simidi sarık **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
2	Mustafa bin İbrahim	مصطفى بن ابراهيم
3	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
4	Sene 1215 –1800/1801	سنة ـ ١٢١٥

Genel Tanıtım:

Şahidenin başlığı dilimli sarık olup antropomorfik formunda bir gövde üzerine işlenmiştir. Gövdenin ön kısmı tamamen kitabeyle kaplı olup başka bir süslemesi bulunmamaktadır. Kitabenin tarih kısmı ters yarım daire içerisine işlenmiştir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 24
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi (ulema) sarığı **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Fâtiha	فاتحة
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	Bugün bana ise, yarın sanadır	بو كون بنا اسه يارين سنادر
4	Merhûm monla İbrahim	مرحوم منلا ابراهيم
5	İbn Ahmed	ابن احمد
6	Rûhîçûn	روحيچون الفاتحة
7	Sene 1228 – 1813	سنة ـ ١٢٢٨

Genel Tanıtım:

Şahidenin başlığı ve mevtanın unvanından da anlaşıldığı üzere, mevta ilmiye sınıfına mensuptur. Dikdörtgen formunda olan gövde, tamamen kitabe ile kaplanmış durumundadır. Yedi satırlık kitabede, şiirsel olan "*Ziyâretten murad duâ; Bugün bana ise, yarın sanadır*!" kalıp ifadesi kullanılmıştır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 25
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Tudor kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Emine binti Musa	آمنة بنت موسى
4	Rûhuna Fâtiha	روحنه فاتحة
5	Sene 1231 – 1815/1816	سنة - ١٢٣١

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen plakalı gövde, aşağıdan yukarıya doğru hafifçe genişlemektedir. Üst kısmında kemer şeklinde biten şahidenin, beş ayrı ayna oyularak kitabenin harfleri kabartılmıştır. Gövdenin üzerinde başka süsleme mevcut değildir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 26
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hûve'l-Hallâku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	El-Merhûme ve'l-mağfûre	المرحومه والمغفوره
3	İlâ rahmeti Rabb Hayyi ve Kayyüm	الى رحمة ربّ حي وقيوم
4	Zeyneb binti İsmail	زينب بنت اسماعيل
5	Rûhîçûn el-Fâtiha Sene 1233 – 1817/1818	روحيچون الفاتحة سنة - ١٢٣٣

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen plakalı gövde, beş dilimli kemer tepeliğe sahip olup, kemerin içerisinde bitkisel bezeme unsurları bulunmaktadır. Bir buket içinde kır çiçeği ve iki adet küpe çiçeği aşağıya doğru sarkmaktadır. Kitabenin içerisinde Allah'ın 99 güzel isimlerinden dört farklı isminin bulunması, şahideyi ayrıca bir farklı kılar. Tarih ve dua isteği, aynı yarı oval bir çerçeve içerisine yazılmıştır. Gövdenin alt kısmından bir bölümü kırılıp kaybolmuştur.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 27
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Yedi sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hûve'l-Hallâku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-Merhûme ve'l-mağfûre	المرحومه والمغفوره
4	İlâ rahmeti Rabb	الى رحمة ربّ
5	Fatima binti Mustafa	فاطمة بنت مصطفى
	Rûhîçûn el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
	Sene 1268 – 1851/1852	سنة ـ ١٢٦٨

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen plakalı gövde, beş dilimli kemer tepeliğe sahip olup, vazonun içerisine işlenmiş palmet rumi motifi ile tezyin edilmiştir. Vazonun hemen altında soyut yaprak dizileri görünmektedir. Kitabe yedi satır olup, satır çerçeveleri ince çizgilerle bölünmüştür.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 28
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Memer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: İmam efendi kızı

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hûve'l -Bâkî	هو الباقي
2	Âh el çeküp bu fânîden	آه الچكوب بو فانيدن
3	Meskeni dârı bekâsını [?? Altı]	مسكني دار بقاسني [التي؟؟]
4	[îken??] îrdî ecel	[ايكن؟؟] ايردي اجل
5	Hatice binti İmam efendi	خاتجة بنت ايمام افدي
6	Rûhuna Fâtiha, sene 1284 – 1867/1868	روحنه فاتحة سنة ١٢٨٤

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen plakalı gövde, beş dilimli kemer tepeliğe sahip olup, tepeliğin altında soyut yaprak dizisi ile süslenmiştir. Altı satırlık kitabesi, sağa doğru eğimli çerçeveler içerisine işlenmiştir. Üçüncü ve dördüncü sırada iki kelime kitabe manzumeye uymamaktadır…

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 29
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Başlığı kırık, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hûve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	İbrahim ibn İsmail	ابراهيم ابن اسماعيل
4	Rûhîçûn el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
5	Sene 1285 – 1868/1869	سنة ـ ١٢٨٥

Genel Tanıtım:

Şahide, kireç taşından düşey dikdörtgen plaka formunda olup başlığı kırıktır. Gövdenin ön yüzünde kitabe haricinde başka süslemeleri mevcut değildir. Yıpranmış ve nerdeyse tamamen silinmiş olan kitabe, ancak yerinde okunabilmektedir.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 30
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. Sağa doğru eğimli. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Yedi sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Örfi Sarık **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hûve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-Merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم والمغفور
4	İlâ rahmeti Rabbi'l-Ğafûr	الى رحمة ربّلغفور
5	Mehmed Ali bin Mustafa	محمد علي بن مصطفى
6	Rûhîçûn el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
7	Sene 1286 – 1869/1870	سنة ـ ١٢٨٦

Genel Tanıtım:

Antropomorfik formunda olan gövde, basit işlenmiş bir örfi sarığa sahiptir. Boyun altında, omuzlar üstünde mukarnas dizileri ile süslenmiştir. Gövdenin geri kalanı kitabe ile kaplı olup, başka tezyin unsurları yoktur. "Rabbi'l-Ğafûr"ifadesinde imla hatası vardır. Kitabe sağa doğru eğimli yedi satırdan oluşmaktadır. Gövdenin tamamı çimentodan yapılmış bir kare üzerine oturtturulmuştur.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 31
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Yedi sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hûve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-Merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم والمغفور
4	Hatice binti Adem	خاتجة بنت ادم
5	Rûhîçûn	روحيچون
6	el-Fâtiha	الفاتحة
7	Sene 1308 – 1890/1891	سنة - ١٣٠٨

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen plakalı gövde, beş dilimli kemer tepeliğe sahip olup, yedi sıra kitabeden başka herhangi bir tezyinatı yoktur. Kitabe yedi satır olup, satır çerçeveleri ince çizgilerle bölünmüştür. Taşın en alt tarafından bir kısmı kırılıp kaybolmuştur.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 32
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kenger yapraklı başlık **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hûve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Fâtima binti Halil	فاطمة بنت خليل
5	Rûhuna Fâtiha	روحنة فاتحة
6	Sene 1322 – 1904/1905	سنة ـ ١٣٢٢

Genel Tanıtım:

Düşey dikdörtgen plakalı gövde, yukarıdan aşağıya doğru daralmaktadır. Şahidenin tepelik kısmı kenger yapraklı bir başlıkla sonlanmaktadır. Kenar hatlarında kalın silkmeler görülmektedir. Kitabenin satır çerçeveleri ince çizgilerle bölünmüştür. Sağa doğru eğimli altı satırdan oluşmaktadır.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 33
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: - **Kitabe**: - **Yazı türü**: - **Başlık Türü**: Katibi sarık **Unvanı**: - **Diğer**: -

Genel Tanıtım:

Dikdörtgen kare gövdeli erkek şahide, Bukova köyünde birçok benzer örnekten biridir. Gövdenin herhangi bir yerinde yazı ve süsleme unsurları bulunmamaktadır. Bu tip mezar taşlarında pek bir fark görülmediğinden dolayı, kataloğumuza örnek teşkil etmesi açısından tek bir örnek aldık.

Katalog: № 3	**Kod:** BK-M	**Fotoğraf**: № 34

Bukova köyü, cami haziresinden bazı başlık örnekleri. Soldan sağa:

- Kadiri kavuk (*a*)
- Serdengeçti kavuğu
- Kadiri kavuk (*b*)
- Kâtibi kavuk (*a*)
- Katibi kavuk (*b*)

3.3.4. Katalog № 4 – Dıbnitsa

Katalog: № 4	**Kod:** DB-CH	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: Ağa **Diğer**: Yeniçeri mezar taşı

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
2	Kadri ağa rûhuna	قدري اغا روحنه
3	El-Fâtiha, 1196 – 1781/1782	الفاتحة ١١٩٦

Genel Tanıtım:

Ön yüzeyi dikdörtgen arka yüzeyi ise silindirik olan gövde, yeniçeri mezar taşlarının özelliklerini taşımaktadır.Ancak başlığı kırılıp yok edilmiştir. Omuzlar arasında testere dişlerine benzeyen bir dizi süsleme görülmektedir. Şahide yanlardan geometrik iki sütünle sınırlandırılmış olup, alt tarafı mızrak ucu teşkil edecek şekilde birleşmektedir. Kitabe, aralarında ince çizgilerle bölünen üç çerçeve içerisinde ikişer satır şeklinde yazılmıştır. Mevtanın sadece isminin zikredilip, unvanının ‘ağa’ olması, onun yeniçeri erkanına mensup olduğunun işaretlerindendir.

Katalog: № 4	**Kod:** DB-CH	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökülmüş **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	Merhûm Rakib bin	مرحوم راكب بن
	Halil, ruhîçün	خليل روحيچون
	Fâtiha 1301 – 1883/1884	فاتحة - ١٣٠١

Genel Tanıtım:

Antropomorfik bir şekle sahip olan gövde, iyi şekillendirilmiş boynu üzerinde kâtibi kavuk başlığı işlenmiştir. Başlığın ön kısmı bölümü kırılıp, kaybolmuştur. Omuzlar üzerinde soyut yapraklı bir dizin süslemesi vardır. Gövde yanlardan geometrik iki geniş sütünle sınırlandırılmış olup, kitabe aralarında ince çizgilerle bölünen beş horizontal satır içerisinde yer almaktadır.

Katalog: № 4	**Kod:** DB-CH	**Fotoğraf**: № 3

Tespit yılı: 2020
Bugünkü durumu: Sağlam, yerinden sökülmüş
İnceleme tarihi: 2020
Cinsiyeti: Kadın
Malzeme: Mermer
Türü: Baş taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: Yedi sıra
Yazı türü: Celi Sülüs
Başlık Türü: Beş dilimli kemer
Unvanı: -
Diğer: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt	اه من الموت
2	On beş yaşında iken eyledi dâr-ı bekâya irtihâl	اون بش ياشنده اكن ايلدى دار بقايا ارتحال
3	Bıraktı hasretini validesine fî'l-hâl	براقدى حسرتنى والدسنه في الحال
4	Îrcaî' emr-u celili olunca fermân	ارجعي امر جليلى اولنجه فرمان
5	Dedi lebbeyk, bulunmaz derman	ديدى لبيك بولنمز درمانْ
6	El-merhûmetü ve'l-mağfûretü lehâ, Nefise binti Ahmed rûhuna	المرحومة والمغفورة لها نفيسة بنت احمد روحنه
7	Rizâen Lillahi el-Fâtiha, sene 1319 – 1901	رضاء لله الفاتحة سنة ـ ١٣١٩
8	Fî 10 Rabîu'l-Evvel – 27 Haziran	في ١٠ ربيع الاول

Genel Tanıtım:

Beş dilimli kemer içerisinde, kubbemsi bir bölüm içerisinde *"*Âh mine'l-mevt (Ah bu ölümden)" serzeniş cümlesi yer almaktadır. Kemerin hemen altında, ilk sırada güzelce nakşedilmiş bir dizi soyut yapraklar bulunmaktadır. Aşağıya doğru hafifçe daralan şahidenin üzerinde silkmelerle birbirinden ayırılan altı ayna işlenip, kitabenin geri kalan satırları kabartma usulü ile işlenmiştir. Çalışmamızda yer alan en uzun kitabelerden biri olan bu kitabe, mevtanın vefat ettiği ayı harflerle tam olarak yazılmış tek örnektir. Ayrıca, şiirsel ve kalıp bir biçimde yer alan serzeniş ifadeleri de dikkat çekicidir. Son dönem Osmanlı mezar taşlarında sıkça görünen bu ifadeler, o devrin insanının zihniyet ve düşünce değişimine uğradığının işaretidir. Kaza ve kadere razı azalmış, musibet ve ölüme karşı bir serzeniş başlamıştır.

Katalog: № 4	**Kod:** DB-CH	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Yerinden sökülmüş, kırılıp tarih kısmı kaybolmuş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra (+) **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Örfi Kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt	آه من الموت
2	Bir kaza geldi başıma	برقضا كلدي باشما
3	Yazık oldu genç yaşıma	يازق اولدى كنج ياشمه
	El-merhûm Süleyman Efendi	المرحوم سليمان افندى
	İbn el-Hâc Ahmed Efendi	ابن الحاج احمد افندى
	……	……

Genel Tanıtım:

Mermerden işlenmiş gövdenin üst kısmında kabaca işlenmiş bir kavuk yer almaktadır. Kavuğun sarık kısmında dikey olarak kazınan altı çizgi, sarığın hatlarını andırmaktadır. Boyun kısmından aşağı sarkan iki şeritle kitabenin üst tarafı bağlanmaktadır ve ona asılmış gibi bir görünüm vermektedir. Kitabenin alt 'dua isteği' ve 'tarih' bölmeleri kırılıp kaybolmuştur. Gövdenin üzerinde kitabeden başka tezyinat unsurları bulunmamaktadır.

Katalog: № 4	**Kod:** DB-CH	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra (+) **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt	آه من الموت
2	Bir kaza geldi başıma	بر قضا كلدي باشمه
3	Yazık oldu ……	يازيق اولدى....
4	Genç yaşıma……	كنج ياشمه...
5	……	.....

Genel Tanıtım:

Şahidenin gövdesi büyük bir deformasyona uğramış ve bir hayli zarar görmüştür. Kitabenin alt satırlarla beraber, sağ ve solunda birçok harf yok olmuştur. Kitabede isim kısmı kaybolmasından dolayı, gövdenin yapısal görünümünden bir kadına ait olduğu ve kitabede yer alan ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, genç yaşlarında kaza sonucu vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Katalog: № 4	**Kod:** DB-CH	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık parça, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Bilinmiyor **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra (+) **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
	……	……
1	Lütfun ile meskenimi kıl Cenneti ya Rabbenâ	لطفن ايله مسكنمِ قل جنتي يا ربنا
2	Çûn ecel geldi târumâr îtti beni	چون اجل كلدي تارمار ايتي بني
3	Râzıyım, el-hukmü Lillah, böyle eylemiş emr-i Hüdâ	راضييم الحكم لله بويله ايلمش امر حدى
4	El-Merhûm ve'l-mağfûr lehü	المرحوم والمغفور له....
5	……	.....

Genel Tanıtım:

Güzel bir 'celi sülüs' hattıyla nakşedilmiş olan kitabeden kalan dört satırda mevtanın ismi ya da cinsiyeti konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kullanılmış olan ifade ve şahidenin işleyiş tarzına bakılırsa, bir kadın şahidesi olma ihtimali büyüktür.

Katalog: № 4	**Kod:** DB-CH	**Fotoğraf**: № 7
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: - **Malzeme**: Mermer **Türü:** Ayak taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: - **Yazı türü**: - **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Genel Tanıtım:

Çalışmamızda bulunan ayak taşlarının arasındaki en güzel örneklerden biridir. Kemerin en üst tarafından başlayan ve aşağıya doğru işlenen kır çiçekleri kompozisyonu, küçük bir vazoda son bulmaktadır. Vazonun içerisindeki küpe çiçeklerin aşağı doğru sarkmış olmaları, hüzün ve erken ölüm anlamına geldiği tahmin edilmektedir. İki ince silkme ile ayrılan gövdenin alt bölümünün kenarları bitkisel dallarla süslenmiş olup, orta kısmı zambak çiçeği ve dallarıyla tezyin edilmiştir.

Katalog: № 4	**Kod:** DB-CH	**Fotoğraf**: № 8
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: - **Malzeme**: Mermer **Türü:** Ayak taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: - **Yazı türü**: - **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Genel Tanıtım:

Ayak taşının alt kısmı eksiktir. Beş dilimli kemerin en üst kısmının ortasından baş aşağı doğru sarkan nergis çiçeği, aşağıdan yukarıya doğru çıkan ‘S’ kıvrımlı Hayat ağacının dalları ile ucu sol tarafa doğru meyletmiş servi ağacının ucu ile karşılaşmaktadır. Bütün bu ağaç ve bitki dallarından oluşan kompozisyon, hayatı, hüznü ve yeniden dirilişi simgelemektedir. Hepsi bir ibrik içerisinden su almaları ise, bereketi ve cömertliği simgeler.

3.3.5. Katalog № 5 – Dolno Dryanovo

Katalog: № 5	**Kod:** DD-M	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfur	مرحوم ومغفور
2	El-Muhtâc	المحتاج
3	İlâ rahmeti, Fazlüllah	الی رحمت فاضل الله
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1204 – 1789	سنه ـ ١٢٠٤

Genel Tanıtım:

Dolno Dryanovo köyündeki tespit ettiğimiz yazılı mezar taşlarının içerisindeki en eski tarihe sahip olan bu şahide, antropomorfik bir gövdenin üzerinde dardağan kavuğu bulunmaktadır. Gövdenin sivri olan alt kısmından yukarıya doğru çıkan geniş silmelerin içerisinde, ‘S’ şeklinde stilize edilmiş bitki dallarıyla tezyin

edilmiştir. Şahidenin beş satırlık kitabesi, farklı boyutlarda oyulmuş beş ayrı aynada işlenmiştir.

Katalog: № 5	**Kod:** DD-CH	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Katibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Ziyâret eyleyen…	زيارت أيلويان....
3	Eylesinler ruhuma bir Fâtiha	ايلسنلر روحمه بر فاتحة
4	İhsan……	.....احسان

Genel Tanıtım:

Eski cami haziresinde bulunan tek mezar taşıdır. Yerli halkın anlattıklarına göre, caminin selef imamlarından birine aittir. Ne yazık ki, yoğun çalı ve dikenlerden dolayı fotoğraf uzaktan çekilmiş, ismini ve vefat senesini tespit etme imkânı olmamıştır. Başlığın sarık kısmına bakıldığında, çapraz bir şekilde bir lale çiçeği görülmektedir. Lale çiçeği Allah'ın vahdetini temsil etmektedir. Boyun kısmının

hemen altında, mukarnas dizilerle süslenmiştir. Kitabenin görünen kısmı, sağa doğru mail satırlarla yazılmıştır.

Katalog: № 5	**Kod:** DD-M	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dokuz sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Sarıklı Azizi fes **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt, ziyâratden murad duâ	آه من الموت زيارتدن مراد دوعا
2	Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî	هو الحي الباقي
3	Merhûm ve mağfur, muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Ğafûr	مرحوم ومغفور محتاج الى رحمت ربه الغفور
4	Rûhuna Fâtiha okunsun	روحنه فاتحة اوقون صون
5	Cemal Mehmedov Letifov	جمال محمدوف لتيفوف
6	Rûhîçün Fâtiha	روحيچون فاتحة
8	Sene 1365 – 1946	سنه - ١٣٦٥

Genel Tanıtım:

Osmanlıca olarak yazılmış yeni dönem taşlarından biridir. Antropomerfik şeklinde olan gövdenin başlığı, Azizi fesin üzerinde sarık ve ortada ters 'V' şeklinde işlenmiştir. Ayrıca şahide, boyundan aşağı sarkan ve omuzlar arasında 'X' işareti

şeklinde iki gerdanlıkla süslenmiştir. Dikkat çeken diğer husus ise, burada merhumun hem babasının ismi hem de soyadı verilmiş olmasıdır. Bu da yeni dönem mezar taşlarının özelliklerindendir.

<table>
<tr><td colspan="2">Katalog: № 5</td><td>Kod: DD-M</td><td>Fotoğraf: № 4</td></tr>
<tr><td colspan="3"></td><td>Tespit yılı: 2021
Bugünkü durumu: Kırık, yerinden sökülmüş.
İnceleme tarihi: 2021
Cinsiyeti: Kadın
Malzeme: Mermer
Türü: Baş taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: Sekiz sıra
Yazı türü: Celi Sülüs
Başlık Türü: Beş dilimli kemer
Unvanı: -
Diğer: -</td></tr>
<tr><td>Sıra</td><td>Metin transkripsiyonu</td><td colspan="2">Kitabenin orijinal metni</td></tr>
<tr><td>1</td><td>Âh mine’l-mevt,
Alâmetden murad duâ, el-merhûme
Dâvud kızı</td><td colspan="2">آه من الموت
علامتدن مراد دعا
المرحومه داوط قِزی</td></tr>
<tr><td>2</td><td>Nesibe binti Davudova
[Doğum] sene h. 1356 – m. 1936</td><td colspan="2">نسیبه بنت داوودووا
سنة ١٣٥٦ / 1960</td></tr>
<tr><td>3</td><td>Vefat h. 1380 sene – 1960 m.</td><td colspan="2">وفات ١٣٨٠ سنة</td></tr>
</table>

Genel Tanıtım:

Osmanlıca olarak yazılmış yeni dönem taşlarından biri. Beş dilimli kemerin en üstünde bir ay içerisine tek lale çiçeği işlenmiştir. O dönem bölgede ay yıldız yerine, ay lale kullanılmıştır. Ayın hemen altında bir dizi gerdanlık işlenmiştir. Bu da

merhumenin genç yaşlarında vefat ettiğinin bir delaletidir. Kitabe çerçevesinde dört ayna işlenmiş, her aynanın içerisine ikişer satır nakşedilmiştir. Kitabede doğum senesinin yanı sıra, vefat senesi hem hicri hem de miladi olarak işlenmiştir. Kitabede dikkat çeken diğer bir husus da 24 yaşında vefat eden merhumenin baba adı '**-ova**' eki ile yazılmış olmasıdır. Taş iki yerden kırık olup, mezarın üstünde durmaktadır.

<table>
<tr><td colspan="3">Katalog: № 5 - Kod: DD-M</td></tr>
<tr><td>Fotoğraf: № 5</td><td>Fotoğraf: № 6</td><td>Fotoğraf: № 7</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Tespit yılı: 2021
Bugünkü durumu: Sağlam, yerinde.
İnceleme tarihi: 2021
Cinsiyeti: -
Malzeme: Mermer
Türü: Ayak taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: -
Yazı türü: -
Başlık Türü: -
Unvanı: -
Diğer: -</td><td>Genel Tanıtım:
Dolno Dryanovo köyünün mezarlığında, Osmanlı döneminden kalan onlarca ayak taşından birkaçını kataloğumuza örnek teşkil etmesi amacıyla yer verilmiştir. Bütünüyle ya da kısmen çiçek ve bitkisel dallarıyla tezyin edilmiş olan ayak taşlarının çokluğu dikkat çekmektedir.
Onların arasında nadiren bulunan ve o döneme ait yazılı örneklerin azlığı, farklı dönemlerde, kötü niyetli insanlar tarafından kırılıp, yok edildiklerini akla getirmektedir.</td></tr>
</table>

3.3.6. Katalog № 6 – Godeşevo

Katalog: № 6	**Kod:** GV-CH	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alttan kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve	مرحوم و
2	mağfûr	مغفور
3	El-muhtâc	المحتاج
4	……Hüseyin	..... حسين
5	Sene 1185 – 1771/1772	سنه ـ ١١٨٥

Genel Tanıtım:

Kireç taşından yapılmış başucu taşının yukarıya doğru genişleyen plaka şeklindeki gövdesi, kısa bir silindirik boyun kısmı üzerinde dardağan başlıkla taçlandırılmıştır. İnce silkmelerle ayrılan beş satırlık kitabesi zaman aşımına uğramış, nerdeyse silinmiş durumdadır. Dördüncü satırı sol tarafından zarar gören kitabe, mevtanın adının okunmasını engellemektedir. Şahidenin üzerinde kitabeden başka bir tezyinat unsuru bulunmamaktadır.

Katalog: № 6	**Kod:** GV-CH	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alttan kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
4	Hüseyin	حسين
5	Rûfuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
6	Sene 1226 – 1811/1812	سنه ـ ١٢٢٦

Genel Tanıtım:

Dardağan başlıkla taçlandırılan şahide, oval dikdörtgen şeklinde işlenmiş bir boyun ve sivri omuzlara sahiptir. Omuzlardan aşağıya paralel olarak inen iki geniş şeritle sınırlandırılan kitabe, arada aynı genişlikte olan silkmelerle bölünerek altı satır oluşturulmuştur. Alt kısmı kırık olan gövde, genel olarak yıpranmış durumdadır.

Katalog: № 6	**Kod:** GV-CH	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	[El-]Merhûm ve'lümağfûr	[ال]مرحوم والمغفور
2	İbrahim ibni Ahmed	ابراهيم ابن احمد
3	Rûhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
4	Sene 1278 – 1861/1862	سنه ــ١٢٧٨

Genel Tanıtım:

Alttan üste doğru dikdörtgene benzer gövde formlu olan şahide, kâtibi kavukla taçlandırılmaktadır. Kitabe üç geniş silkme ile ayrılmış, düzgünce oyulmuş dört ayna içerisinde kabartma usulü ile işlenmiştir. Sağ omuz zarar gördüğünden dolayı, birinci sıradaki 'elif ve lâm' harfleri eksiktir. Şahide, hazirede bulunan en sağlam ve okunaklı mezar taşı konumundadır.

Katalog: № 6	**Kod:** GV-CH	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Başlığı kırık, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-Merhûm el-Mağfûr	المرحوم المغفور
4	Monlâ Ahmed bin Mustafa	منلا احمد بن مصطفى
5	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
6	Sene 1287 – 1870/1871	سنه - ١٢٨٧

Genel Tanıtım:

Yerli halk tarafından "molliya", yani molla taşı olarak bilinen şahide, başlığı kırılıp yok olmuştur. Düşük omuzlara sahip olan gövde, Totaliter döneminde çimento ile sıvanıp, sağ tarafı deformasyona uğramış olduğundan dolayı, kitabesi ancak yerinde okunması mümkün olmuştur. Kitabenin dördüncü sırada geçen 'monla (molla) unvanı, burada yatan merhumun gerçekten bir imam ya da ilmiye sınıfına mensup biri olduğunun işaretidir.

Katalog: № 6	**Kod:** GV-CH	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Yedi sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Katibi kavuk **Unvanı**: **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve’l-Hallâku’l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	İlâ rahmeti Rabb	الى رحمت رب
4	El-Merhûm el-Mağfûr	المرحوم المغفور
5	Mustafa bin Ahmed	مصطفى بن احمد
6	Rûhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
7	Sene 12… – 18…	سنه –.... ١٢

Genel Tanıtım:

Antropomorfik bir gövde ve iyi şekillendirilmiş silindirik boynu üzerinde kâtibi kavuk başlığı işlenmiştir. Şahidenin kâtibi kavuğa sahip olması, sahibi olan merhumun ilmiye sınıfına mensup olduğuna işarettir. Deforme olup, iyice silinmiş olan kitabe, ancak yerinde okunmaktadır. Gövdenin alt kısmı kırılmış olması, vefat yılının son iki rakamının okunmasına engel olmuştur.

Katalog: № 6	**Kod:** GV-CH	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer, kireç ve çimento ile sıvanmış. **Türü:** Ayak taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: - **Yazı türü**: - **Başlık Türü**: Yedi dilimli kemer **Unvanı**:- **Diğer**: -

Genel Tanıtım:

Yedi dilimli kemer olan baş kısmında, güzel bir vazonun içerisinde bir demet kır çiçekleri ve iki yana doğru sarkmış iki küpe çiçeği nakşedilmiştir. Çiçeklerin bu şekilde boynu bükük olması, hüzün ve Allah'a teslimiyeti temsil etmektedirler. Dört numaralı olan baş taşının hemen karşısında olması, aynı mezara sahip olduklarını göstermektedir.

Totaliter rejim esnasında çimento ve kireçle sıvanan taşlardan biri olan bu ayak taşı, hazirenin tek örneğidir. Aslen, hazirede bundan başka ayak taşı bulunmamaktadır.

3.3.7. Katalog № 7 – Hvostyane

Katalog: № 7	**Kod:** HV-M	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Azizi fes **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-merhûm el-mağfur	المرحوم المغفور
4	Ahmed bin Fethi (Fazli)	احمد بن فطحي (فظلي)
5	Rûhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
6	Sene 1308 – 1890/1891	سنه ـ ١٣٠٨

Genel Tanıtım:

Antropomorfik gövdeye sahip olan şahide, Azizi fesle taçlandırılmaktadır. Zayıf silindirik boyun, sivri omuzların arasında bulunan yarı kubbemsi gövdenin üzerine işlenmiştir. Omuzlar arasında yapraklardan oluşan bir dizinle süslenmiş olan şahidenin kitabesi, altı mail satırdan oluşmaktadır. Zamanla yıpranmış olan kitabe, zor ve yerinde okunmaktadır.

Katalog: № 7	**Kod:** HV-M	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alt tarafı kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Azizi fes **Unvanı**: Ağa

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Merhûm ve mağfur	مرحوم ومغفور
3	İlâ rahmeti Rabb	الى رحمت رب
4	Mirfan bin Necip ağa	ميرفان بن نجيب اغا
5	[Rûhuna Fatiha]	[روحنه فاتحة]
6	Sene 1335 – 1916/1917	سنه ـ ١٣٣٥

Genel Tanıtım:

Uzun ve antropomorfik bir gövdeye sahip olan şahide, Azizi fesle taçlandırılmaktadır. Boynun hemen alt tarafında iki şeritle kapatılmış kubbemsi bir bölmede gülbezek süslemesi bulunmaktadır. Kitabenin iki tarafından ve ortalarından ince silmelerle bölünmüştür. Gövdenin beşinci satır üzerinden kırıldığı için dua isteği kısmı okunmamaktadır.

Katalog: № 7	**Kod:** HV-M	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Azizi fes, sarık **Unvanı**: Ağa **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt	آه من الموت
2	Yâ ilâhî gelmişim divanına, rahmet et bana	يا الهي كلمشم ديوانه رحمت ايت بنا
3	Geldi ecel târumar etti beni	كلدي اجل تارمر ايتدي بني
4	El-hukmü Lillah, râzıyım, bu imiş emri Hüdâ	الحكم لله راضيم بو ايمش امرى هدا
5	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
6	Murad ağa rûhuna Fatiha	مراد اغا روحنه فاتحة
7	Sene 1341 – 1922/1923	سنه - ١٣٤١

Genel Tanıtım:

Azizi fes üzerinde, ortada ters 'V' kalacak şekilde bir sarık işlenmiştir. Başlığın hemen altında ve kare olarak işlenmiş boyun üzerinde çift şeritli bir madalyon asılmıştır. Madalyonun içerisine ince ve güzel bir hatla "*Ah mine'l-mevt* (Ah bu ölümden!)" ibaresi nakşedilmiştir. İki sivri omuz üzerinde ise dört yapraklı birer gonca işlenmiştir. İnce silkmelerle bölünen kitabede, mezar taşlarının üzerinde bulunan en güzel kalıp ifadelerden biri bulunmaktadır: "*Yâ ilâhî gelmişim divanına, rahmet et bana; Geldi ecel târumar etti beni; El-hukmü Lillah, râzıyım, bu imiş emri Hüdâ…*" Günümüzün Türkçesiyle ifade edilecek olursa: "Allah'ım, Senin huzuruna gelmişim, bana rahmet et! Ölüm gelip, hayatımı alt üst etti, lakin razıyım senin hükmüne. Emrin bu imiş, oldu bitti!.." demektedir.

Katalog: № 7	**Kod:** HV-M	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: On sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Azizi fes **Unvanı**: Şehid **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt	آه من الموت
2	Genç idim, genç idim	كنج ايدم كنج ايدم
3	On sekizimi henüz	اون سكزمى هنوز
4	doldurmadım	طولدورمادم
5	Anama, babama doymadım.	اناما بابامه طويمادم
6	Şehid oldum, topraklara	شهيد اولدم طوبرقلره
7	gömüldüm, bir mezar olup, ey zâir	كومولدم بر مزار اولوب اي زائر
8	geçme Fâtiha'lar okumadan	كجمه فاتحة لر اوقومادن
9	sakın geçme…	صقين كجمه...
10	……	.....

Genel Tanıtım:

Bir üstteki örnekten farklı olarak, burada Azizi fes üzerinde tespih taneleri ile süslenmiştir. Buna karşılık olarak omuzlar arasında herhangi bir süsleme bulunmayıp kitabenin birinci satırı işlenmiştir. İnce silkmelerle, on eşit aynaya bölünen kitabede, erken gelen bir ölümün acı izleri bulunmaktadır. Merhumun ağzı ile gelen ifadelerde, kendisinin daha genç yaşlarda, on sekizini doldurmadan ve ana babasına doymadan, bir kaza, hastalık ya da fiilen şehit olup, toprağa gömüldüğünü haber vermektedir. Bundan sonra onu ziyaret edecek olanlardan bir "Fatiha"yı ondan esirgememeleri için dikkat etmeleri konusunda uyarıyor.

Dikkat edilmesi gereken başka bir husus da, çalışmamızda 'şehid' kelimesi geçen tek kitabeye sahip olan, bu mezar taşıdır.

Katalog: № 7	**Kod:** HV-M	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Yedi sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Akantus yaprakları **Unvanı**: - **Diğer**: - Çavuş kızı

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt	آه من الموت
2	Bir kaza geldi başıma	بر قضا كلدي باشمه
3	Yazık oldu	يازق اولدى
4	Genç yaşıma	كنج ياشمه
5	Süleyman Çavuş kerimesi	سليمان چه ووش كريمسي
6	Rûhuna Fatiha	روحنه فاتحة
7	……	.....

Genel Tanıtım:

Yukarıdan aşağıya doğru daralan, dikdörtgen formundaki baş taşının üzeri, akantus yapraklı bir başlıkla sonlandırılmıştır. Kemerin hemen altında yarı dairesel bir bölme ile başlayan kitabe hem iki tarafından hem de satır araları ince silkmelerle bölünmüştür. Kitabenin son satırı toprak altında kaldığı için, merhumenin vefat senesi tam olarak bilinmemektedir. Ayrıca, bir kaza sonucu olarak genç yaşlarda vefat ettiği kaydedilen merhumenin, yalnızca babasının ismi ile zikredildiği için, öz ismi bilinmemektedir…

Katalog: № 7 - **Kod:** HV-M		
Fotoğraf: № 6	**Fotoğraf**: № 7	**Fotoğraf**: № 8
		

Tespit yılı: 2021
Bugünkü durumu: Sağlam, yerinde.
İnceleme tarihi: 2021
Cinsiyeti: -
Malzeme: Mermer
Türü: Baş taşı
İşleniş tekniği: -
Kitabe: -
Yazı türü: -
Başlık Türü: - Azizi fesler
Unvanı: -
Diğer: -

Genel Tanıtım:

Hvostyane köyünün mezarlığında, Osmanlı döneminden kalan ve toprağa gömülen onlarca erkek şahidesi vardır. Sadece başlıkları toprak üstünde kalan şahidelerin birkaçını kataloğumuza örnek teşkil etmek amacıyla konulmuştur.

Çoğu Azizi feslerden ibaret olan başlıklar, aralarında tespih taneleri ile tezyin edilmiş olanlar dikkat çekmektedirler.

Katalog: № 7 - **Kod:** HV-M		
Fotoğraf: № 9	**Fotoğraf**: № 10	**Fotoğraf**: № 11
		

Tespit yılı: 2021
Bugünkü durumu: Sağlam, yerinde.
İnceleme tarihi: 2021
Cinsiyeti: -
Malzeme: Mermer
Türü: Ayak taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: -
Yazı türü: -
Başlık Türü: -
Unvanı: -
Diğer: -

Genel Tanıtım:

Hvostyane köyünün mezarlığında bulunan ve tipoloji açısında fazla bir fark göstermeyen birçok ayak taşı bulunmaktadır. Bitkisel 'S' kıvrımlı dallardan oluşan süslemeler, ayak mezar taşlarının çoğunda görülmektedir.

Kataloğumuza aldığımız örnekler, yoğun çalı ve diken örtüsü altında kalan onlarca örnekten sadece bir kaçıdır.

3.3.8. Katalog № 8 – Jijevo

Katalog: № 8	**Kod:** JO-M	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Üç dilimli kemer **Unvanı**: **Diğer**:

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم والمغفور
2	Halil ibn İbrahim	خليل ابن ابراهيم
3	Ruhîçün el-Fatiha	روحيچون الفاتحة
4	Sene 1272 – 1855/1856	سنه - ١٢٧٢

Genel Tanıtım:

Üç yerinden kırık olan gövde, üst başlık bölümü dikkat çekmektedir. Erkek baş taşının üzerine üç dilimli kemer başlığı konulmuştur. Kadınlara ait bu başlığın erkek mezar taşında olmasının birkaç nedeni olabilir. Mezar taşının devşirme (başkasına ait) olup, ikinci defa kullanılmış olması. Taşı yapanın mezar taşlarının tipolojisine yabancı olması ve son olarak da taşın kırık olan üst kısmı birileri tarafından değiştirilmiş olması ki, bu en büyük ihtimaldir. Taşın üst kısmının malzemesi farklı olması ve kırık olan yerler birbirlerine uymaması bu iddiayı doğrulamaktadır.

Gövde, 1912 olaylarında diğer mezar taşlarıyla beraber zarar görmüştür.

Katalog: № 8	**Kod:** JO-M	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Örfi sarık **Unvanı**: **Diğer**:

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	……	.....
3	……	.....
4	Olsun duâcı Adem bin Ahmed'e	السون دعاجى آدم بن احمد
5	Ruhîçün el-Fatiha	روحيچون الفاتحة
6	Sene 1286	سنه ـ ١٢٨٦

Genel Tanıtım:

Gövde ucundaki örfi sarık sağa doğru mail bir şekilde işlenmiştir. Bunun da Allah'ın kaderi önünde boyun eğmek anlamına geldiği tahmin edilmektedir. Boyun kısmının hemen altında, iki omuz arasında mukarnas dizileri ile süslenmiş, her iki tarafı omuzlar üstünde apolet şeklinde üçer şerit işlenmiştir. Geniş şeritlerle ayırılan kitabe aynaları, sağa doğru mail şeklinde işlenmiştir. Zamanla deformasyona uğramış kitabe silinmiş, ikinci ve üçüncü satır okunmamaktadır.

Katalog: № 8	**Kod:** JO-M	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Örfi sarık **Unvanı**: **Diğer**:

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt	آه من الموت
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Feyzullah bin Ali	فيظو الله بن علي
5	Ruhîçün Fatiha	روحيچون فاتحة
6	Sene 1295 – 1878	سنه ـ ١٢٩٥

Genel Tanıtım:

Antropomorfik olan dar gövde, en üst tarafında basit işlenmiş bir örfi sarık ile taçlandırılmaktadır. Sivri omuzlarından aşağı, düşey dikdörtgen kitabe kenarlarında geniş şeritlerle sınırlandırılmıştır. Altı satırlık olan kitabenin aynaları düzgün bir şekilde oyulup, kabartma usulü ile yazıların çıkması sağlanmıştır. Şahide üzerinde kitabeden başka herhangi bir tezyinat unsuru bulunmamaktadır.

Katalog: № 8	**Kod:** JO-M	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Yedi sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Güneş tepeli **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
3	Fatima binti Nesib	فاطمة بنت نسيب
4	Ruhîçün el-Fatiha	روحيچون الفاتحة
5	Sene 1317 – 1899/1900	سنه - ١٣١٧

Genel Tanıtım:

Gövdenin boyun bölümü bulunmamaktadır. Güneş biçimli tepelik bir bölümü iki sivri omuzun arasına konulmuştur. Altta güneş dairesine paralel olarak iki şeritle sınırlandırılırmış soyut yapraklı bir kolye işlenmiştir. Kitabenin ilk satırı, kubbemsi bir ayna içerisine nakşedilmiş olup, geride kalan satırlar sağa doğru hafifçe mail şekilde işlenmiştir. Çalışmamızda tek güneş tepelikli mezar taşı bu köyde yer almaktadır.

Katalog: № 8	**Kod:** JO-M	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra (+) **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
…	……	……
1	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
2	Rabuşed (Raşide) binti Hayrullah	ربوشد (رشده) بنت خيرالله
3	Ruhîçün el-Fatiha	روحيچون الفاتحة
4	Sene 1322 – 1904/1905	سنه - ١٣٢٢

Genel Tanıtım:

Başlığı kırılıp yok olan mezar taşının, kitabede geçen isimden bir kadın şahidesi olduğunu anlaşılmaktadır. Kitabeden kalan dört satırlık kısmı, her iki taraf ve satırlar arası ince silkmelerle bölünmüştür. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süslemeler bulunmamaktadır.

3.3.9. Katalog № 9 – Kornitsa

Katalog: № 9	**Kod:** KR-CH	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Mehmed bin Recep	محمد بن رجب
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه االفاتحة
5	Sene 1231 – 1815/1816	سنة - ١٢٣١

Genel Tanıtım:

Lajnitsa köyünde bulunan en sağlam şahide. Antropomorfik bir gövdeye sahip ve başlığı kırılıp yok olmuştur. Yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralan gövde, yan tarafları geniş bir silkme ile sınırlandırılmıştır. Beş bölmede işlenmiş olan kitabenin son tarih aynası, yarı küre şeklinde işlenmiştir.

Katalog: № 9	**Kod: KR-CH**	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra (+) **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: - Hacı Hasan kızı

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	İlâ r[ahmet]……	الى ر[حمت] .....
2	El-Hâc Hasan kerimesi Hatice hanım	الحاج حسن كريمه سى خاتجة خانم
3	Ruhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
4	Sene 1287 – 1870/1871	سنة - ١٢٨٧

Genel Tanıtım:

Yukarıdan aşağıya doğru daralan gövde, üst başlık kısmı kırılıp, kaybolmuştur. Kitabenin içerisinde yer alan isimden yola çıkarak, şahidenin bir kadına ait olduğu anlaşılmaktadır. Kitabenin kalan dört satırının, sağa doğru mail olduğu görünmektedir.

Şahide ile ilgili dikkate şayan diğer bir konu ise, cami duvarının içerisine sabitleştirilmiş olmasıdır. İlk bakışta kötü bir fikir olarak görünen bu işlemin, Komünizm zamanında birçok mezar taşının kurtulmasına vesile olmuştur. O dönemde

birçok yerde bu şekilde duvarlara sabitleştirilen mezar taşlarının koruma amacıyla yapıldığı bilinmektedir.

Katalog: № 9	**Kod: KR-CH**	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra (+) **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: - Ağa kızı

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Kabrimi ziyaret eden ihvân	قبريمي زيارت ايدن اخوان
3	Bana bir Fâtiha ederler ihsân	بنا بر فاتحة ايدرلر احسان
4	Ayşe binti Mustafa ağa	عائشة بنت مصطفى اغا
	……	.....

Genel Tanıtım:

Başlığı ve kitabenin bir kısmı kırılan gövdenin, kitabe içerisinde geçen isimlerden onun bir bayan şahidesi olduğunu göstermektedir. Gövdenin, omuzların arasında bulunan soyut yapraklı dizisinden başka süsleme unsuru bulunmamaktadır. Sağa doğru mail olan yazı satırlarının arasın dört kalın silkmelerle bölünmüştür.

Kitabenin dua isteği ve tarih kısımları kırılıp kaybolduklarından dolayı, merhumenin vefat tarihi bilinmemektedir.

Hazirede benzer daha birçok mezar taşı parçaları bulunmaktadır. Belirgin bir farklılık bulunmadığından dolayı, hepsini kataloğumuza koymaya gerek duymadık.

Katalog: № 7	**Kod: KR-CH**	**Fotoğraf**: № 4

Kornitsa köyünün cami haziresinde Osmanlı dönemine ait birçok kırık mezar taşı parçaları ile birlikte, onlara ait başlıklar da bulunmaktadır. Tipolojilerine göre farklı tiplere ait olan başlıklar, çoğunlukla kâtibi kavuk ve örfi sarıklardan oluşmaktadırlar. Çalışmamıza örnek olsunlar diye, sadece birkaç çeşidine yer verilmiştir.

3.3.10. Katalog № 10 – Koçan

Katalog: № 10	**Kod:** KN-EM	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Katibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Ziyaratden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	İsmail bin Hasan	اسماعيل بن حسن
5	Rûhuna Fâtiha	روحنه فاتحة
6	Sene 1227 – 1812/1813	سنة - ١٢٢٧

Genel Tanıtım:

Alttan üste doğru dikdörtgen gövde formlu olan mezar taşının üst kısmı Katibi kavuk başlıklı biçimde ele alınmıştır. Başlığın boyun kısmı kırılmıştır. Kitabede yer alan satırlar kalınca silkmelerle ayrılmış olup, silkmelerin oluşturduğu aynalar içinde, altı satır halinde, kabartma görünümünde yer verilmiştir.

Katalog: № 10	**Kod:** KN-EM	**Fotoğraf**: № 2

Tespit yılı: 2021
Bugünkü durumu: Sağlam, yerinden sökülmüş.
İnceleme tarihi: 2021
Cinsiyeti: Erkek
Malzeme: Mermer
Türü: Baş taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: Beş sıra
Yazı türü: Sülüs
Başlık Türü: Katibi kavuk
Unvanı: Monla
Diğer: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallaku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Monlâ Mustafa ruhuna el-Fâtiha	منلا مصطفى روحنه الفاتحة
5	Sene 1227 – 1812/1813	سنة - ١٢٢٧

Genel Tanıtım:

Dikdörtgene benzer gövde formlu olan taş, alttan üste doğru devam etmekte ve sarık şeklinde bir başlıkla son bulmaktadır. Oval olarak başlayan ve kare şeklinde biten boyun, iki sivri omuz üzerinde yer almaktadır. Kitabe çerçevesi ve satır araları kalınca silkmelerle çevrilmiştir. Şahidenin kavuğu ve kitabede geçen molla unvanı, merhumun ilmiye sınıfına mensup olduğunu göstermektedir.

Katalog: № 10	**Kod:** KN-EM	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallaku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Mehmed bin Hasan, el-Fâtiha	محمد بن حسن الفاتحة
5	Sene 1230 – 1814/1815	سنة - ١٢٣٠

Genel Tanıtım:

Antropomorfik bir şekle sahip olan gövde, dardağan kalıplı bir başlığa sahiptir. Düzgünce işlenmiş olan şahide, aşağı doğru gittikçe daralmaktadır. Kitabe, dört oyulmuş ayna içerisine düzgün olmayan bir hatla nakşedilmiştir. Dış ve aradaki bölmeler kalınca bir şeritle sınırlandırılmıştır. Gövdenin üzerinde kitabeden başka herhangi bir tezyinat unsuru bulunmamaktadır.

Katalog: № 10	**Kod: KN-D**	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Örfi sarık **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هوالباقي
2	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
3	Dursun bin Azim	طورسون بن عاظيم
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنة الفاتحة
5	Sene 1232 – 1816/1817	سنة ـ ١٢٣٢

Genel Tanıtım:

Köyün dışında olan mezar, şahide ve ayak taşına sahiptir. "Dursun mezarı" olarak bilinen mevkide bulunan mezar, kitabeden de anlaşıldığı üzere bu mezardan ismini almıştır. Azim oğlu Dursun'a ait olan şahide, sivri omuzların altına işlenen beş satırlık kitabe ve üst kısmında bulunan örfi sarıktan başka bir tezyinat unsuru bulunmamaktadır.

Katalog: № 10	**Kod:** KN-EM	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallaku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	İlâ rahmeti Rabb	الى رحمت رب
5	İbrahim bin Mustafa	ابراهيم بن مصطفى
6	Sene 12……	سنة ١٢ ..... –

Genel Tanıtım:

Kenar ve aradaki bölmeler kalın silkmelerle bölünmüş olan kitabenin, başlık ve tarih bölmesinin bir kısmı kırılıp, kaybolmuştur. Kitabenin içerisinde yer alan isimden görüldüğü üzere, mezar taşının bir er kişiye ait olduğu anlaşılmaktadır. Tarih kısmının kalan ilk iki rakamından, şahidenin XIX. yüzyıla ait olduğu öğrenilmektedir.

Katalog: № 10	**Kod:** KN-EM	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Dokuz dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: - İmam kızı

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallaku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Fatima binti Adem	فاطمة بنت آدم امام
5	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
6	1245 – 1829/1830	سنة ـ ١٢٤٥

Genel Tanıtım:

Dokuz dilimli kemer başlığın içerisine, altı laleden ibaret bir buket başlığı işlenmiştir. Lale, Allah'ın vahdaniyetini temsil ettiği gibi, boynu bükük olarak işlendiğinde de hüzün ve O'na teslim olma duygularını da ifade etmektedir. Düzgün bir şekilde işlenen silkmeler ve yazılardan oluşan kitabeden, merhumenin bir imam kızı olduğu anlaşılmaktadır. Köyün mezarlığında birkaç bayan kitabesi daha mevcuttur. Lakin kitabeleri silinmiş ve tipoloji olarak bir farklılık teşkil etmediklerinden dolayı, çalışmamızda yer vermeye gerek duyulmamıştır.

3.3.11. Katalog № 11 – Lajnitsa

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-DKM	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: Beşe **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âlâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Ahmed beşe	أحمد بشه
4	El-Fâtiha	الفاتحة
5	Sene 1165 – 1751/1752	سنة ـ ١١٦٥

Genel Tanıtım:

Dardağan bir başlığa ve düşey dikdörtgen gövdeye sahip olan şahide, başlık ve kitabede geçen ‘beşe’ unvanından anlaşılacağı üzere, askeri sınıfına mensup olan birine aittir. Ayrıca kitabede merhumun sadece isminin zikredilmesi de buna delalettir. Kitabede yer alan satırlar kalınca silkmelerle ayrılmış olup, en alt bölme yarı daire şeklinde işlenmiştir.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-DKM	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
2	Rûhuna	روحنه
3	El-Fâtiha	الفاتحة
4	Sene 1165 – 1751/1752	سنة ـ ١١٦٥

Genel Tanıtım:

Antropomorfik, küçük bir gövdeden oluşan şahide. En üst tarafı dardağan kavukla son bulmaktadır.

Dört satırlık kitabede, merhum için dilek, dua isteği ve vefat tarihi yazılmıştır. Merhumun kendi ismi ve baba ismi zikredilmemiştir. Buna rağmen, mezar taşının başlık ve gövde yapısından, onun bir er kişiye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-TM-B-1	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Merhûm	المرحوم
2	el-mağfûr	المغفور
3	Ahmed	احمد
4	Sene 1166 – 1752/1753	سنة ـ ١١٦٦

Genel Tanıtım:

Antropomorfik bir gövde, başlığı ve kitabe seviyesinden kırık olan şahide, hava şartlardan dolayı son derece yıpranmış, ancak yerinde okunabilmektedir. Başlığı bulunmayan gövdenin diğer yapısal özelliklerinden yola çıkarak, şahidenin bir beşe'ye ait olduğu tahmin edilmektedir. Kitabenin içerisinde merhumun sadece isminin bulunması, bu tahmini kuvvetlendirmektedir.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-TM-B-1	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Ziyâretden murad duâ	زياردن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Mehmed bin Hasan Rûhuna	محمد بن حسن روحنه
4	El-Fâtiha	الفاتحة
5	Sene 1167 – 1753/1754	سنة ـ ١١٦٧

Genel Tanıtım:

Dardağan başlıkla başlayan gövde, köşeli bir boyna sahiptir. Sivri köşeli omuzlarından aşağıya doğru gittikçe daralıp, toprağın içine giren kısmına gelince iyice daralan şahide, dört satırlık bir kitabeye sahiptir. Kitabe hava ve çevre şartlarından dolayı deforme olup, zor okunmaktadır. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-TM-B-1	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kaşkemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Fâtiha	فاتحة
2	Merhûme Ayşe	مرحومة عايش
3	Binti Mitüş	بنت متوش
4	Sene 1175 h. – 1761/1762	سنة - ١١٧٥ ه

Genel Tanıtım:

Kaşkemer bir başlıkla başlayan gövde, aşağıya doğru gittikçe daralmaktadır. Düz ve düzgün işlenmiş mermer plakanın üzerinde zemini oyma tekniğiyle, dört bölmeli kitabe oluşturulmuştur. Kitabenin en üst satırı hemen kemerin altında yer alıp, ters kalbe benzeyen bir bölümde işlenmiştir. Merhûmenin ismi Osmanlıca imla kurallarına göre yanlış yazılmıştır. Ayrıca baba ismi de yerli lehçe ile yazılarak "Mustafa"'nın bozulmuş halidir. Gövdenin üzerinde kitabeden başka bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-TM-B-1	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Başlık kırık, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Serdengeçti **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	Merhûm İbrahim	مرحوم ابراهيم
3	Hicri 1176 – 1762/1763	١١٧٦ - هجري

Genel Tanıtım:

Kısa silindirik gövde. Gövde ölçümlerine göre oldukça büyük ve sol tarafa doğru mail Serdengeçti başlığı. Başlığın bir bölümü deforme olup, zarar görmüştür. Başlığın tipi ve kitabede geçen tek isim, burada yatanın bir yeniçeri olduğunun belirgin işaretlerindendir.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-TM-B-1	**Fotoğraf**: № 7
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Molla Katibi kavuğu **Unvanı**: - Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	Merhûm monla Ahmed	مرحوم منلا أحمد
3	Sene 1178 – 1764/1765	سنه ١١٧٨

Genel Tanıtım:

Kısa silindirik bir gövdenin üzerinde, üç satırlık güzel bir hatla yazılmış kitabe işlenmiştir. Direkt gövdenin üzerinde, bir boyun oluşturulmadan, Molla sarığı işlenmiştir. Sarığın tipi ve kitabede zikredilen "monla" kelimesi, merhumun ilmiye sınıfına mensup olduğunun belirgin işaretlerindendir.

Şahidenin tipolojik özellikleri, Ribnovo köyünde bazı mezar taşlarında da görülmektedir (bk. Kat.12, f. 4). Bu da onların aynı taş ustası tarafından yapılmış olabilecekleri ihtimalini vermektedir.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-CH	**Fotoğraf**: № 8
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Ziyâretden murad bir duâdır	زیاردن مراد بر دعادر
2	Merhûm ve mağfûr ilâ	مرحوم ومغفور الی
3	Rahmeti'l-ğafûr	رحمة الغفور
4	El-Hâc Emin	الحاج امین
5	Ruhîçün el-Fâtiha	روحیچون الفاتحة
6	Sene 1197 – 1782/1783	سنة – ١١٩٧

Genel Tanıtım:

Lajnitsa köyünün cami haziresinde bulunan iki taştan biri. Antropomorfik bir gövdenin üzerinde, askerî erkanı tarafından kullanılan dardağan başlığı işlenmiştir. Altında uzun silindirik boyundan sonra, dikdörtgen bir plakanın üzerinde altı satırlık bir kitabe nakşedilmiştir. Zaman ve hava şartlarından dolayı son derece yıpranmış olan kitabe, zor okunmaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-TM-B-1	**Fotoğraf**: № 9
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
2	Huseyin ibn Abdullah	حسين ابن عبد الله
3	Ruhîçün	روحيچون
4	el-Fâtiha	الفاتحة
5	Sene 1208 – 1793/1794	سنة ١٢٠٨ –

Genel Tanıtım:

Dikey dikdörtgen şeklindeki gövde, silindirik bir boyun ile dardağan başlığa bağlanmaktadır. Güzel bir görünüme sahip olan şahidenin beş satırlık bir kitabesi vardır. Kitabe, ince silmelerle bölünerek, aynı ölçülere sahip beş bölmeden oluşmaktadır. Gövdenin üzerinde kitabeden başka bir tezyin unsuru bulunmamaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-DKM	**Fotoğraf**: № 10
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Katibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Ziyâretden murad duâ	زياردن مراد دعا
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Memiş bin Mustafa	ممش بن مصطفى
4	Ruhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
5	Sene 1229 – 1813/1814	سنة - 1229

Genel Tanıtım:

Antropomorfik görünümüne sahip olan gövde, kâtibi kavukla taçlandırılmaktadır. Kavuğu gövdeye bağlayan boyun, dikdörtgen şeklinde işlenmiştir. Sivri omuzlara sahip gövde, aşağıya doğru gittikçe daralmaktadır. Gövde tamamen kitabe ile kaplanmış olup, üzerinde başka süslemeleri bulunmamaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-DKM	**Fotoğraf**: № 11
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Yedi dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Âlâmetden murad bir duâ	علامتدن مراد بر دعا
3	El-Merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم ومغفور
4	Selma binti İbrahim	سلمى بنت ابراهيم
5	Ruhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة .
6	Sene 1229 – 1813/1814	سنة ـ ١٢٢٩

Genel Tanıtım:

Yedi dilimli kemerin altında, küçük bir vazo içerisinde buket şeklinde bağlanmış kır çiçekleri ile küpe çiçeklerinden bir kompozisyon oluşturulmuş. Çiçeklerin aşağıya doğru solgun görülmeleri, hüzün ve acıyı temsil etmektedir. Dikey dikdörtgen şeklinde olan gövde, aşağıya doğru gittikçe daralmaktadır. Kitabenin en son bölmesi, yarım küre şeklinde işlenmiştir. Köyün mezarlığında bulunan kadın mezar taşlarından en güzel örnekler arasında yer almaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-CH	**Fotoğraf**: № 12
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Muhammed ibn İbrahim	محمّد ابن ابراهيم
4	El-Fâtiha	الفاتحة
5	Sene 1238 – 1822/1823	سنة – ١٢٣٨

Genel Tanıtım:

Köyün cami haziresinde bulunan iki taştan biridir. Dardağan başlığına sahip olan gövde, aşağıya doğru gittikçe daralmaktadır. İki taraftan paralel olarak iki geniş silme ile sınırlandırılmaktadır. Gövdenin üzerinde beş satırlık kitabeden başka süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-DKM	**Fotoğraf**: № 13
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Âlâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
4	Molla Hasan bin Osman	منلا حسن بن عثمان
5	Ruhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
6	Sene 1239 – 1823/1824	سنة ـ ١٢٣٩

Genel Tanıtım:

Antropomorfik görünümüne sahip olan şahide, yukarıdan aşağıya doğru daralarak gövdeyi oluşturmaktadır. Yüzeyindeki altı satırlık kitabe, sülüs karakterlidir ve kabartma tekniğiyle yazılmıştır. Ancak zaman ve hava şartlarından dolayı yıpranıp, okunmaz hale gelmiştir. Kitabede zikredilen merhumun 'monla' unvanı, onun ilmiye sınıfına mensup olduğunu göstermektedir. Gövdenin üzerinde kitabeden başka herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-DKM	**Fotoğraf**: № 14
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Âlâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Fatima bin (binti) Ahmed	فاطمة بن أحمد
5	Ruhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
6	Sene 1247 – 1831/1832	سنة ـ ١٢٤٧

Genel Tanıtım:

Genel görünüş itibariyle düşey dikdörtgen bir formda olan şahide, beş dilimli kemer tipinden başlığa sahiptir. Kemerin altında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Kitabe, aralarında silkmelerle ayırılmış altı satırdan oluşmaktadır.

.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-DKM	**Fotoğraf**: № 15
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Âlâmetden murad bir duâ	علامتدن مراد بر دعا
3	El-Merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم والمغفور
4	İlâ rahmeti Rabb	إلى رحمة رب
5	Halil ibni Ahmed	خليل ابن أحمد
6	Ruhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
7	Sene 1250 – 1834/1835	سنة ـ ١٢٥٠

Genel Tanıtım:

Uzun dikdörtgenden oluşan gövde, üst kısmında Kâtibi kavukla taçlandırılmaktadır. Yedi satır horizontal şekilde yerleştirilmiş dikdörtgen ve çerçeveli kitabe, sülüs yazı hattı ile yazılmıştır. Gövdenin üzerinde kitabeden başka herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog: № 11	**Kod:** LJ-TM-B-1	**Fotoğraf**: № 16
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	Merhûm monla Muhammed	مرحوم منلا محمد
3	Sene 1275 – 1858/1859	سنه ١٢٧٥

Genel Tanıtım:

Silindirik bir forma sahip olan gövde, gayet güzel bir kâtibi kavukla taçlandırılmaktadır. Celi sülüs hattıyla yazılan üç satırlık kitabe, başlığın hemen altında yer almaktadır. Başlık ve kitabede zikredilen unvandan anlaşılıyor ki, merhum ilmiye sınıfının mensuplarındandır.

<table>
<tr><td colspan="4">Katalog: № 11</td></tr>
<tr><td>Kod: LJ-TM-B-2</td><td>Kod: LJ-DKM</td><td>Kod: LJ-DKM</td><td>Kod: LJ-DKM</td></tr>
<tr><td>Fotoğraf: № 17</td><td>Fotoğraf: № 18</td><td>Fotoğraf: № 19</td><td>Fotoğraf: № 20</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Tespit yılı: 2021
Bugünkü durumu: Sağlam, yerinde.
İnceleme tarihi: 2021
Cinsiyeti: -
Malzeme: Mermer
Türü: Ayak taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: -
Yazı türü: -
Başlık Türü: -
Unvanı: -
Diğer: -</td><td colspan="2">Genel Tanıtım:
Lajnitsa köyünün mezarlığında bulunan ve tipoloji açısından fazla bir fark göstermeyen birçok ayak taşı bulunmaktadır. Beş ve yedi dilimli kemer içerisinde vazo ve buket süslemeleri, ayak mezar taşlarının çoğunda görülmektedir.
Kataloğumuza aldığımız örnekler, köyün üç mezarlığında bulunan onlarca örnekten sadece bir kaçıdır.</td></tr>
</table>

3.3. 12. Katalog № 12 – Ribnovo

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Rikka **Başlık Türü**: Todor kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Fâtiha	فاتحة
2	Merhûme Hatice	مرحومه خديجة
3	binti Duralı	بنت دورالي
4	Sene 1161 – 1748	سنه ١١٦١

Genel Tanıtım:

Ribnovo köyünde en erken tarihli mezar taşıdır. Kemerin dış kenarlarından başlayarak, şahidenin ortalarına kadar oldukça basit üçgenli testere dizisi ile süslenmiştir. Nerdeyse taşın ortasından başlayan kitabenin ilk sırası yarı daire içerisine işlenip, geride kalan üç satır oval aynalarda rikka'ya yakın bir hatla yazılmıştır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Molla Kâtibi Kavuk **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	Ziyâretden murad hemân duâdır	زيارتن مراد همان دعا
3	Bugün bana ise,	بو كون بنا ايسه
4	yarın sana[dır]	يارن سكا
5	Merhûm monla Mustafa Sene – 1175 – 1761/1762	مرحوم منلا مصطفى سنه ١١٧٥ –

Genel Tanıtım:

Alttan üste kadar aynı genişlikte devam eden mezar taşı, silindirik bir forma sahiptir. En üstte molla sarık başlığı ile taçlandırılmaktadır. Başlığın hemen altında, boyun kısmı olmaksızın, kitabenin ilk sırası yer almaktadır. Orta kalınlıkta silmelerle bölünen kitabe, değişik ölçülerde beş satırdan oluşmaktadır. İlk satırdan sonra, mezar taşlarında en sık rastlanan kalıplarından biri yer almaktadır. "*Ziyâretten murad hemân duâ, bugün bana ise, yarın sana.*". Kalp şeklinde işlenen son satırda, merhumun 'molla' olduğu zikredilmiştir.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: İki sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Molla Kâtibi Kavuk **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm monla Hasan	مرحوم منلاه حسن
2	Sene – 1175 – 1761/1762	سنه – ١١٧٥

Genel Tanıtım:

Molla sarıkla başlayan silindirik gövde, sade ve güzel işlenmiştir. İki satırdan oluşan kitabe, kısa ve öz bir şekilde merhum Hasan'ın meslek ve sosyal konumunu ortaya çıkartmaktadır. 'Molla' unvanına sahip olması, onu ilmiye sınıfına müdahil etmektedir. Taşın üzerinde kitabeden başka süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: İki sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Molla Kâtibi Kavuk **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	Ziyâretden murad hemân duâdır	زيارتن مراد دعادر
3	Bugün bana ise, yarın sana[dır]	بوكون بنا ايسه يارن سكا
4	Merhûm monla İbrahim	مرحوم منلا ابراهيم
5	Sene 1175 – 1761/1762	سنة ـ ١١٧٥

Genel Tanıtım:

Kısa ve silindirik gövde, Molla sarıkla taçlandırılmaktadır. Beş satırda işlenmiş olan kitabe, dört ince silme ile bölünmektedir. Burada da birçok mezar taşının üzerinde bulunan kalıp ifadeler yer almaktadır. Bu mezarı ziyaret edip de mezar taşını görenlerden dua istenmektedir. Bugün merhum içinse, yarın da ‘sen’ aynı muamele göreceksin diye uyarmaktadır. Kitabede ‘Molla’ unvanı, merhumun ilmiye sınıfından olduğunun işaretidir.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Kenger yaprağı **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	Ziyâretden murad bir duâ	زيارتن مراد بر دعا
3	Hatice binti ……	خديجة بنت ...
4	Merhûm ve mağfûr Sene – 1175 – 1761/1762	مرحوم ومغفور سنه ١١٧٥

Genel Tanıtım:

Kenger yaprağı şeklinde işlenmiş bir tepelikle başlayan şahide, oval omuzlara sahip olup, dikey dikdörtgen gövdesi aşağıya doğru indikçe daralmaktadır. Dört satırlık kitabesi, ince silkmelerle ayırılan dört oval ayna içerisine işlemiştir. Zamanla yıpranan kitabe, zor okunmaktadır. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süsleme bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Paşalı kavuk **Unvanı**: Monla **Diğer**: Beşe oğlu

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	Merhûm monla	مرحوم منلاه
3	İbrahim bin Abdullah	إبراهيم بن عبد الله
4	Bâşe (*beşe*) Sene 1176 – 1762/1763	باشه سنه - ١١٧٦

Genel Tanıtım:

Uzun bir külaha sahip Paşalı kavuk, sarığı önde kelime-i tevhidin ilk harfi ‘Lâmelif’i sembolize edecek şekilde işlenmiştir. Başlığın altından hafifçe daralan silindirik gövdenin üzerinde, ince silkmelerle ayırılan dört satırlık bir kitabe işlenmiştir. Şahidenin kitabesi, merhumun ilmiye sınıfına mensup olup aynı zamanda beşe oğlu olduğunu haber vermektedir. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süsleme unsurları bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 7
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Molla Kâtibi Kavuk **Unvanı**: Monla **Diğer**: Beşe oğlu

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	Merhûm monla	مرحوم منلاه
3	Mahmud bin Mehmed başa (*beşe*)	محمود بن محمد بشا
4	Sene 1176 – 1762/1763	سنه ١١٧٦–

Genel Tanıtım:

Alttan yukarıya doğru hafifçe genişleyen silindirik gövde, boyun kısmında yeniden daralmaktadır. Molla sarıkla taçlandırılan şahide, tüm dış görünüşüyle, ilmi sınıfına müntesip birine ait olduğunu göstermektedir. Dört satırdan oluşan kitabenin son satır panosu, bir kalbe benzetilmiştir. Kitabede geçen isim ve unvanlardan da anlaşıldığı üzere, merhum ‘beşe’ oğlu olup, ilmiye sınıfının mensuplarındandır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 8
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Paşalı kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Fâtiha	فاتحة
2	Merhûm Muhammed bin	مرحوم محمد بن
3	Hasen, sene 1176 – 1762/1763	حسن سنه ١١٧٦

Genel Tanıtım:

Dikkatlice işlenmiş Paşalı kavuk sarığı önde kelime-i tevhidin ilk harfi ‘Lâmelif’i sembolize edecek şekilde işlenmiştir. Başlığın hemen altında kitabesi bulunan gövde, silindirik bir yapıya sahiptir. Gövde çapına uygun bir şekilde işlenen kitabe, kısa olup, üç satırdan ibarettir. Başlık ve gövde üzerinde kitabe haricinde başka bir tezyinatı bulunmuyor.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 9
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Rikka **Başlık Türü**: Tudor kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Fâtiha	فاتحة
2	Merhûme Zeyneb	مرحومه زينب
3	binti Musa, Gaferallâhü	بنت موسى غفر الله
4	lehû ve livâlideyye	له ولوالدي
	Sene 1190 – 1776/1777	سنه - ١١٩٠

Genel Tanıtım:

Kısa üçgen çivi dizileri tezyinatı, Tudor kemerin dış kenarlarından aşağıya doğru inip gövdenin ortasına kadar gelmektedir. Kemerin sivri ucunun hemen altında, beş kademeli bir çam ağacı çizimi yer almaktadır. Çizimin hemen alt tarafında kubbemsi bir bölmede ‘Fatiha’ lafzı yer almaktadır. Ardından gelen üç sıra oval köşeli üç bölme işlenmiştir. Tarihin bulunduğu en alt satır ise yarı küre şeklinde işlenmiş bir bölmede nakşedilmiştir. Kitabede bulunan “Allah onun ve ebeveynlerin günahlarını affetsin” ibaresi dikkat çekmektedir.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 10
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Sene 1192 – 1778/1779	سنة - ١١٩٢
2	Merhûm ve	مرحوم و
3	Mağfûr	مغفور
4	Mehmed bin Mahmud	محمد بن محدود
5	Rûhiçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة

Genel Tanıtım:

Düşey dikdörtgen şeklinde olan şahide, dardağan sarığı ile son bulmaktadır. Başlığın hemen altında dikdörtgen olarak boyun kısmı işlenmiştir. Boyun altı ve tam iki omuz arasında, kitabenin ilk sırasında merhumun vefat tarihi yer almaktadır. Bölgenin mezar taşlarında çok nadir görünen bu uygulama, kataloğumuzdaki tek örnek konumundadır. Gövde üzerinde kitabeden başka süsleme görülmemektedir.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 11
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Rikka **Başlık Türü**: Örfi sarık **Unvanı**: Beşe **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
2	Hüseyin beşe Ruhuna Fâtiha	حسين بشه روحنه فاتحة
3	Sene 1198 – 1783/1784	سنه ١١٩٨

Genel Tanıtım:

Antropomorfik bir siluete sahip olan şahide, basit işlenmiş bir başlığa sahiptir. Başlığın bir kısmı kırılıp kaybolmuştur. Gövde genel olarak deforme olduğundan dolayı, kitabe zor ve ancak yerinde okunmaktadır. Cetvel çekilmeden, tek bir bölmenin içi oyularak, rikka hattıyla yazılan metinden de anlaşıldığı gibi, şahide bir ‘beşe’ye aittir. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süsleme unsurları bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 12
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: Beşe **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-Fâtiha	الفاتحة
2	……...	… … …
3	Beşe ibni Ahmed	بشه ابن أحمد …
4	……...	**... ... ...**
5	Sene 1198 – 1783-1784	سنه ١١٩٨

Genel Tanıtım:

Uzun silindirik formda olan gövdeye, boyutuna göre bir dardağan sarığı işlenmiştir. Hava ve çevre şartları altında deforme olan gövdenin kitabesi nerdeyse silinmiş, okunmamaktadır. Okunan satırlardan da anlaşıldığı üzere, şahide bir ‘beşe’ye aittir. Mezar taşının üzerinde kitabeden başka herhangi bir süsleme görülmemektedir.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 13
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
3	El-Muhtâc ilâ rahmeti Rabb, Fatima	المحتاج الى رحمة رب فاطمة
4	binti Mehmed Rûhuna el-Fâtiha	بنت محمد روحنه الفاتحة
	Sene 1225 – 1810/1811	سنة ـ ١٢٢٥

Genel Tanıtım:

Beş dilimli kemerden oluşan başlığın içerisinde, kır çiçek ve küpe çiçeklerinden oluşan bir buket nakşedilmiştir. Çiçeklerin aşağıya doğru solgun bir şekilde olmaları, ölümden gelen acı ve hüzne işarettir. Aşağıya doğru gittikçe daralan dikey dikdörtgen gövdede bulunan ve beş sıradan oluşan kitabe, taşın yosunla kaplı ve deforme olmasından dolayı zor okunmaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 14
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: Monla **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	El-Merhûm ilâ rahmeti Rabbihi	المرحوم الى رحمت ربه
3	Monla Mustafa bin Ahmed	منلا مصطفى بن أحمد
4	Rûhiçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
5	Sene 1229 – 1813/1814	سنة ـ ١٢٢٩

Genel Tanıtım:

Antropomorfik forma sahip olan şahide, dardağan bir başlıkla taçlandırılmaktadır. Oval bir boyundan sonra, dikey dikdörtgen gövde başlamaktadır. Aşağıya doğru gittikçe darlaşan gövde, kitabenin üçüncü ve dördüncü satırın seviyesinden kırılmış olması, kitabenin okunmasını zorlaştırmaktadır. Merhuma verilmiş olan unvanından, onun ilmiye sınıfına mensup olduğunu göstermektedir. Gövdede kitabe haricinde süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 15
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Yedi dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
3	İlâ rahmeti Rabbi	إلى رحمة رب
4	Fatima *ibn* [binti] Mustafa	فاطمة ابن مصطفى
5	Rûhuna Fâtiha	روحنه فاتحة
6	Sene 1237 – 1821/1822	سنه ١٢٣٧

Genel Tanıtım:

Yedi dilimli ve sivri kemerden oluşan başlığın içerisinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Dikey dikdörtgen görünümüne sahip olan gövde, oldukça geniş silkmelerle kitabenin bölmeleri sınırlandırılmaktadır. Kitabenin dördüncü satırında yer alan ismin arkasındaki kelime yanlış kullanılmış ve '*binti* – kızı' yerinde '*ibn*', yani 'oğlu' kelimesi kullanılmıştır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 16
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
3	Mehmed bin Ahmed	محمد بن أحمد
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1253 – 1837/1838	سنة ـ ١٢٥٣

Genel Tanıtım:

Dikey dikdörtgen olan gövde, antropomorfik forma sahiptir. Uzun bir boyun üzerinde kâtibi kavuk işlenmiştir. Bu da büyük ihtimalle merhumun yazım işlerinde bir görev aldığını ya da imam ve hatip olduğunu göstermektedir. Sivri omuzlarından aşağıya doğru gittikçe daralan gövdenin üzerine, beş satırlık bir kitabe nakşedilmiştir. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 17
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
3	Mehmed Ali ibni Ali	محمد علي ابن علي
4	Rûhuna el-Fâtiha	رحنه الفاتحة
5	Sene 1254 – 1838/1839	سنة ـ ١٢٥٤

Genel Tanıtım:

Antropomorfik forma sahip olan şahide, bölgede bulunan mezar taşlarına nazaran daha iyi ve temiz durumda kalmıştır. Kâtibi kavuk başlığına sahip olup, dikey dikdörtgen gövdesi aşağıya doğru gittikçe daralmaktadır. Düzgün bir şekilde oyma tekniği ile yapılmış beş bölme, kitabenin metnini oluşturmaktadır. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 18
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Azizi fes **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Âlâmetden murad duâ….İsmail bin…	علامتدن مراد دعا إسماعيل بن ...
3	Rûhuna Fâtiha	روحنه فاتحة
4	Sene 1318 – 1900/1901	سنه ١٣١٨

Genel Tanıtım:

Antropomorfik forma sahip olan şahide, Azizi fes başlığına sahiptir. Osmanlının son dönemlerine ait olan bu başlıklar, tespih süslemeleriyle dikkat çekmektedirler. Tespih, Allah'a yakın olmayı ve her şeyin O'nu zikrettiğini temsil eder. Kitabenin ikinci satırdan kırılmış olması, onun tamamen okunmasına engel olmuştur. Boyundan aşağıya doğru sarkan bağcık, kitabeyi sanki boynundan asılmış gibi görülmesine sebep olmaktadır. Gövdede başka süsleme unsurları bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 19
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Azizi fes **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâki	هو الباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتن مراد دعا
3	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Mehmed bin Ahmed	محمد بن أحمد
5	Ruhuna Fâtiha	روحنه فاتحة
6	Sene 1329 – 1911	سنة ١٣٢٩

Genel Tanıtım:

Oldukça uzun olan gövde, üst tarafı Azizi fes ile taçlandırılmaktadır. Fesin üstünde tek bir lale işlenerek, merhumun tasavvuf erkânına bağlı olduğunu gösterilmiştir. Sağa doğru mail olan ve altı satırdan oluşan kitabe, son iki satıra zarar verecek şekilde kırılmıştır. Taşın üzerinde kitabeden başka bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog: № 12	**Kod:** RB-EM	**Fotoğraf**: № 20
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Yedi dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'llāh	هوالله
2	El-merhûme, el-mağfûre	المرحومة المغفورة
3	Fatima binti Ahmed	فاطمة بنت أحمد
4	Rûhiçün el-Fâtiha	روحيچون فاتحة
5	Sene 1339 – 1920/1921	سنة ـ ١٣٣٩

Genel Tanıtım:

Ribnovo mezarlığında bulunan, Osmanlıca yazılan en geç tarihli mezar taşıdır. Beş dilimli kemer başlığına sahip gövde deforme olmuş, başlığı zarar görmüştür. Kitabenin başında âdetten olduğu gibi "*Hüve'l-Bâkî*" yerine, "*Hüvellah* - O Allah'tır" ibaresi konulmuştur. Bölgede yaptığımız araştırmalarda benzer örneğe rastlanmamıştır.

Beş satır olarak nakşedilmiş olan kitabeden başka, gövdenin üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog: № 12 - **Kod:** RB-EM		
Fotoğraf: № 21	**Fotoğraf**: № 22	**Fotoğraf**: № 23
		

Genel Tanıtım:

Zaman içerisinde bazı mezar taşları kısmen yada tümüyle toprakla kapanmıştır. Mezarlığın içerisinde, toprak üstünde sadece başlıkları bulunan birçok mezar taşı görünüyor. Çalışmamızda örnek temsil etsinler diye sadece üç tanesine yer verilmiştir.

Katalog: № 12 - **Kod:** RB-EM		
Fotoğraf: № 24	**Fotoğraf**: № 25	**Fotoğraf**: № 26
		

Genel Tanıtım:

Ribnovo mezarlığında Osmanlı dönemine ait birçok ayak taşı bulunmaktadır. Taşların çoğu birbirlerine benzerlik gösterdiği için, çalışmamızda sadece üç tanesine yer verilmiştir. Ayak mezar taşlarının üzerinde genellikle servi ağacı, küpe çiçekleri, ‘S’ kıvrımlı dallar ve başka bitkilerden oluşan süslemeler bulunmaktadır.

3.3.13. Katalog № 13 – Skrebatno

Katalog: № 13	**Kod:** SKR-YM	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	İlâ rahmeti Rabb	الى رحمت رب
5	Nayle binti Veli	نيلة بنت ولي
6	Ruhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
7	Sene 1278 – 1861/1862	سنة ١٢٧٨

Genel Tanıtım:

Beş dilimli kemer içerisine vazo figürü işlenmiştir. Vazonun içerisinde üç lale bulunmaktadır; birisi yukarıya doğru açmış, diğer ikisi solmuş vaziyettedir. Birincisi

Allah'ın birliğini, diğer ikisi ise, ölüm sonucunda gelen hüznü temsil etmektedirler. Vazonun altında soyut yapraklar dizisi ile süslenerek, başlık ve kitabe arasında sınırlandırılmıştır. Dikey dikdörtgen olan gövde, aşağıya doğru gittikçe daralmaktadır. Kitabe satırları ince birer silkme ile ayrılmaktadırlar. Gövdede başka süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Katalog: № 13	**Kod:** SKR-YM	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2020 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2020 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra (+) **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: Ağa kızı

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Ziyâ [retden murad duâ]	زيا[رتدن مراد دعا]
2	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
3	Safiye binti Ahmed ağa	صافية بنت احمد اغا
4	Rûhuna Fatiha	روحنه فاتحة
5	Sene 1329 – 1911	سنة ١٣٢٩

Genel Tanıtım:

Büyük ihtimalle totaliter rejim zamanında başlığı kırılmış taşlardan biridir. Gövdenin geride kalan kısmı kitabeden ibarettir. Sağa doğru mail olan sıralar arasında, ince ve zarif silkmelerle ayırılmıştır. Güzel bir hatla yazılmış olan kitabe, sağlam kalan ve çimento ile kapatılmayan kitabelerden biridir.

Katalog: № 14	**Kod:** SKR-EM	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2019 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: İki sıra (+) **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	….mağfûr	.....ومغفور
	……	.....

Genel Tanıtım:

Skrebatno köyünün eski mezarlığında kalan tek mezar taşı olduğundan dolayı çalışmamıza almış bulunmaktayız. Mezarlıktaki diğer mezar taşlarının akıbeti konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Büyük ihtimalle Totaliter rejim zamanında birçok yerde olduğu gibi, taşlar toplanıp, bilinmeyen bir yere inşaat malzemesi olarak kullanılmak üzere götürülmüştür.

Gövdenin üst kısmında başlık yeri bulunması, şahidenin bir erkeğe ait olduğunu göstermektedir.

Katalog: № 14 - **Kod:** SKR-YM		
Fotoğraf: № 4	**Fotoğraf**: № 5	**Fotoğraf**: № 6
		
Genel Tanıtım: Skrebatno köyünde sağlam kalan ve çimento ile kapatılmayan ayak taşlardan üç örnek.		

Katalog: № 14 - **Kod:** SKR-YM		
Fotoğraf: № 7	**Fotoğraf**: № 8	**Fotoğraf**: № 9
		

Genel Tanıtım:

Totaliter rejim zamanında eski ‘Arabi’ yazı görünmesin diye çimento ile kapatılan mezar taşlarına örnekler.

3.3.14. Katalog № 14 – Slaşten

Katalog: № 14	**Kod:** SL-CH	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra (+) **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: Monla **Diğer**: Monla oğlu

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
…	……	……
1	El-Mestûr Zü'l-Celâl	المستور ذو الجلال
2	Ben dedim el-hukmü Lillah	بنديدم الحكم لله
3	Râzıyim her emrine	راضيم هر امرنه
4	Monla Adem mehmed bin Monla	منلا ادم محمد بن منلا
5	Mustafa Ruhîçün el-Fâtiha	مصطفى روحيجون فاتحة
6	Sene 1204 – 1789/1790	سنة ـ ١٢٠٤

Genel Tanıtım:

Alttan yukarıya doğru hafifçe genişleyen gövde, üst tarafı deforme olup, başlığı kaybolmuştur. Gövdenin kenarları 'S' kıvrımlı dallarla süslenip, kitabenin çerçevesi ince bir silkme ile çevrilmiştir. Kitabeden kalan kısmın ilk satırında "*El-*

Mestûr Zü'l-Celâl (Güç sahibi olan Allah, Koruyan, Saklayandır)" diye başlamaktadır. Dikkat çeken diğer husus ise 'molla' olan Adem'in babasının da 'molla' olmasıdır. Bu da ikisinin de ilmiye sınıfından olduklarını göstermektedir.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-EM	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Katibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Merhûm İbrahim bin Mehmed	مرحوم ابراهيم بن محمد
3	Rûhuna Fatiha	روحنه فاتحة
4	Sene 1230 – 1814/1815	سنة ـ ١٢٣٠

Genel Tanıtım:

Köyün eski mezarlığında bulunan şahide, sağlam kalan nadir mezar taşlarından biridir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen gövde, oval dikdörtgen bir boyundan sonra, kâtibi kavuk başlığı ile taçlandırılmaktadır. Geniş silkmelerle ayırılan dört satır olan kitabe, celi sülüs hattı ile işlenip, üç bölmede yer almaktadır.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-CH	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Tahir İbrahim	طاهر ابراهيم
3	Rûhuna el-Fatiha	روحنه الفاتحة
4	Sene 1267 – 1850/1851	سنة ـ ١٢٦٧

Genel Tanıtım:

Şahidenin hem alt tarafından hem de başlık tarafından kırılıp, kaybolması başlığın tipini öğrenmemizi maalesef engellemektedir. Cami haziresinde bulunan onlarca kırık mezar taşlarının arasında bulunan şahide, hem ismi hem de vefat senesi üzerinde kalması, kataloğumuza almamıza sebep olmuştur. Şahidenin üst tarafı boyun altında mukarnas dizileri ile süslenmiştir. Gövdenin üzerinde başka süslemeler bulanmamaktadır.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-CH	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Sekiz sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	Ziyâratden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	İlâ rahmeti Rabbihi	الى رحمت ربه
5	El-Hayyü'l-Kayyüm	الحي القيوم
6	Emine binti Hüseyin	آمنة بنت حسين
7	Ruhîçün el-Fatiha	روحيجون الفاتحة
8	Sene 1274 – 1857/1858	سنة - ١٢٧٤

Genel Tanıtım:

Uzun ve alttan üstte doğru hafif genişleyen şahide, üstte beş dilimli kemerle bitmektedir. Kemerin içerisi 'S' kıvrımlı dallarla süslenip, aynı dallardan kitabenin alt

tarafına da işlenmiştir. Başlığın sınırı soyut yaprak silsilesiyle çizilmiştir. Kitabesi sekiz satır olup, içerisinde Allah'ın 99 güzel isimlerinden dördüne yer verilmiş olması, bu taşı özel kılmaktadır.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-CH	**Fotoğraf**: № 5
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra (+) **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âlametden murad ……	علامتدن مراد ....
2	İlletli bir maraz mevtime	علتلي بر مارض موتمه
3	Sebeb oldu, bulmadım ilâcı	سبب اولدي بولنامدي الاجي
4	Ali bin Mehmed Fatiha	علي بن محمد فاتحة
5	Sene 1288 – 1871/1872	سنة ـ ١٢٨٨

Genel Tanıtım:

Gövdenin geri kalanında beş satırlık sağa doğru mail kitabe yer almaktadır. İlletli bir hastalığa yakalanıp, ilacı bulunamayıp, mevtanın ölümüne sebep olduğunu haber veren kitabe, belki de merhumun genç yaşlarda vefat ettiğini işaret vermektedir. Bu gibi mezar taşlarında, iki satırlık ifadelerle insan hayatının belirli bir bölümünün yer alması dikkat çekicidir. Şahidenin baş kısmı kırık olmasaydı, onun sosyal hayatı ve mesleği konusunda da bilgi sahibi olacaktık.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-EM	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Celi Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
3	İlâ rahmeti Rabb	الى رحمت رب
4	Adile ibn Mehmed	عدلة بنت محمد
5	Ruhîçün el-Fâtiha	روحيجون الفاتحة
6	Sene 1308 – 1890/1891	سنة ـ ١٣٠٨

Genel Tanıtım:

Köyün eski mezarlığında sağlam kalan nadir taşlardan biridir. Beş dilimli kemer başlığına sahip olan şahide, zamanla yosun tutup, kitabesi nerdeyse silinmiştir ve ancak yerinde okunabilmektedir.

Gövdenin üzerinde kitabeden başka herhangi bir süsleme görülmemektedir.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-EM	**Fotoğraf**: № 7
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Örfi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve’l-Bâkî	هوالباقي
2	Âlametden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Mehmed Ali bin Mustafa	محمد علي بن مصطفي
5	Ruhîçün Fâtiha	روحيجون فاتحة
6	Sene 1325 – 1907/1908	سنة ـ ١٣٢٥

Genel Tanıtım:

Antropomorfik bir görünüme sahip olan gövde, örfi kavuk başlığı ile taçlandırılmaktadır. Şahidenin kitabesi, oval bir çerçeve ile belirginleştirilmiştir. Serlevha satırının üstünde, düşük olan omuzların tam ortasında, boyun bölümüne doğru uzanan üç yapraklı bir süsleme görünmektedir. Gövdenin üzerinde bundan başka tezyinat unsurları bulunmamaktadır.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-EM	**Fotoğraf**: № 8
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هوالباقي
2	Âlametden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-Merhûm el-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Havva binti Mehmed	حاو بنت محمد
5	Rûhuna Fatiha	روحنه فاتحة
6	Sene 1334 – 1915/1916	سنة ـ ١٣٣٤

Genel Tanıtım:

Köyün eski mezarlığında bulunan sağlam taşlarından biridir. Beş dilimli kemer başlığına sahip olan şahidenin, altı satırlık bir kitabesi vardır. Kitabe kötü bir sülüs hattıyla yazılmış, içinde yer alan 'Havva' ismi, Osmanlıca imla kurallarına göre hatalı yazılmıştır. Bu da dönemin hattat ve taş ustalığının zayıfladığını göstermektedir. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-EM	**Fotoğraf**: № 9
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Azizi fes **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Âh mine'l-mevt	آه من الموت
2	Bir kaza geldi başıma	بر قضا كلدي باشمه
3	Yazık oldu	يازق اولدي
4	Genç yaşıma	كنج ياشمه
5	Muhammed bin Mahmud	محمد بن محمود
6	Rûhuna Fatiha	روحنه فاتحة
7	……	.....

Genel Tanıtım:

Antropomorfik bir görünüme sahip olan gövde, Azizi fes başlığına sahiptir. Fesin üzerindeki tespih süslemeleri, merhumun tasavvuf erbabından olduğunun bir göstergesidir. Dörtgen görünümündeki boyundan aşağı sarkan çift kurdele, kitabe çerçevesini boyna asık olarak göstermektedir. Kitabedeki tarih kısmı bulunan niş kırılıp kaybolmuştur. Ancak şahidenin XIX. yüzyılın son çeyreğine veya sonrasına ait olduğu Azizi fes başlığından anlaşılmaktadır.

Katalog: № 14		**Kod:** SL-EM
Fotoğraf: № 10	**Fotoğraf**: № 11	**Fotoğraf**: № 12
		

Genel Tanıtım:

Slaşten köyünde, eski ve yeni mezarlığında bulunan bazı ayak taşları örnekleri. Genellikle bitki kompozisyonları ve ‘S’ kıvrımlı dallarla süslenmiş olan ayak taşları, üzerinde yazı olmadığından dolayı, bir kısmı Totaliter rejim tarafından sağlam bırakılmıştır.

Katalog: № 14	**Kod:** SL-CH	**Fotoğraf**: № 10

Slaşten köyünün cami haziresinde komünizm zamanında kırılan onlarca kırık mezar taşı bulunmaktadır. Çoğu kırılan taşların parçaları kataloğumuza alınmamıştır. Ancak örnek teşkil etmeleri açısından bazı başlık örneklerine yer verilmiştir. *Soldan sağa*:

- Hamidi fes
- Kâtibi kavuk
- Paşalı kavuk
- Molla Kâtibi Kavuk
- Azizi fes

3.3.15. Katalog № 15 – Tuhovişte

Katalog: № 15	**Kod:** TH-CH	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Tudor kemeri **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûme ve mağfûre	مرحومة مغفورة
2	Hatice Hatun	خديجة خاتون
3	İbn Adem	ابن آدم
4	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
5	Sene 1214 – 1799/1800	سنة - ١٢١٤

Genel Tanıtım:

Tuhovişte köyünde, Eski camide incelediğimiz tek kadın şahidesidir. Oldukça uzun bir gövdeye sahip olan şahideye, tudor başlığı işlenmiştir. Kemerin içinde üç lale çiçeği işlenmiştir. Beş satırdan oluşan kitabe, oldukça düzgün beş aynaya kabartma usulü ile nakşedilmiştir. Üçüncü sırada yazılmış olan ‘ibn (oğlu)’ kelimesi yanlıştır, doğrusu ‘binti (kızı)’ olmasıdır. Hazirede ulaşabildiğimiz en erken tarihli mezar taşıdır.

Katalog: № 15	**Kod:** TH-CH	**Fotoğraf**: № 2

Tespit yılı: 2021

Bugünkü durumu: Sağlam, yerinde.

İnceleme tarihi: 2021

Cinsiyeti: Erkek

Malzeme: Mermer

Türü: Baş taşı

İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma

Kitabe: Üç sıra

Yazı türü: Celi sülüs

Başlık Türü: Kafesli Katibi kavuk

Unvanı: Monla

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallaku'l-Bâkî	هوالخلاق الباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
4	Monla Ömer ibni Racep	منلا عمر ابن رجب
5	Rûhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
6	Sene 1238 – 1822/1823	سنة ـ ١٢٣٨

Genel Tanıtım:

Sivri omuzlarıyla antropomorfik bir siluete sahip olan şahide, Kafesli Kâtibi kavukla taçlandırılmaktadır. Beş satırlık kitabeden ve başlıktan da anlaşıldığı üzere, merhum ilmiye sınıfına müdahildir. Taşın tarih kısmı kırık olan şahide, cami duvarına dayandırılarak gövdenin alt kısmından ayrı tutulmaktadır.

Katalog: № 15	**Kod:** TH-CH	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi Kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	El-merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم والمغفور
2	*Abdullütuf* [Abdulletîf] ibn Nezim	عبد لطف ابن نزيم
3	*Verhuna elfa* [Rûhuna el-Fâtiha]	ورحنه الفا [تحة]
4	Sene 1250 – 1834/1835	سنة ـ ١٢٥٠

Genel Tanıtım:

Antropomorfik formda işlenen şahide, katibi kavukla taçlandırılmaktadır. Kitabeden başka tezyinat bulunmayan gövdede, dört oyulmuş aynada kabartma usulü ile dört satırlık kitabe nakşedilmiştir. Kitabenin ikinci ve üçüncü sırada imla hataları bulunmaktadır. Abdulletîf yerine '*Abdulütuf*' yazılmıştır. Ayrıca Rûhuna el-Fâtiha yerine '*Verhuna elfa*' diye yazılmıştır. Burada hattat ya da taş ustasının Osmanlıca yazısına vakıf olmadıklarını akla getirmektedir.

Katalog: № 15	**Kod:** TH-CH	
Fotoğraf: № 4	**Fotoğraf**: № 5	**Fotoğraf**: № 6
		

Genel Tanıtım:

Tuhovişte köyünde, Eski cami haziresinde bulunan Osmanlı dönemine ait yazısız mezar taşları örnekleri. Oldukça büyük olan hazirede belki de daha birçok döneme ait mezar taşları bulunmaktadır. Ancak sık çalı ve diken örtüsünden dolayı onlara ulaşmak mümkün olmamıştır.

3.3.16. Katalog № 16 – Valkosel

Katalog: № 16	**Kod:** VL-CH	**Fotoğraf**: № 1
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra (+) **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: Müezzinzâde

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
…	……	.....
1	Merhûm Mustafa bin Huseyin	مرحوم مصطفى بن حسين
2	Müezzinzâde ruhîçün	مؤذن زاده روحيچون
3	El-Fâtiha 1118 – 1706/1707	الفاتحة - ١١١٨

Genel Tanıtım:

Valkosel köyünün haziresinden kırılıp sökülen şahide, köyün ve çalışmamızda yer alan en erken tarihli mezar taşıdır. Üst kısmı kırılıp, yok edildiği için nasıl bir başlığa sahip olduğu bilinmiyor. İnce silkmelerle çevirili olan kitabe, dış çerçevesi bitkisel ‘S’ kıvrımlı dallarla süslenmiştir. Süslemeler kitabe altına kadar varıp, gövdenin alt tarafında bağlanmaktadır. Kitabeden de anlaşıldığı üzere merhum Müezzinzâde ailesine mensuptur.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-CH	**Fotoğraf**: № 2
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Başlığı kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Üç sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Dardağan **Unvanı**: - **Diğer**: …zâde

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm Ahmed …	مرحوم احمد.....
2	Zâde Rûhuna…	زاده روحنه.....
3	Sene 1119 – 1707/1708	١١١٩ سنة

Genel Tanıtım:

Yarısından fazlası kırılmış olan şahidenin başlık şekline bakılırsa, dardağan olma ihtimali büyüktür. Antropomorfik olan gövdenin omuzları arasında, daha çok Bektaşilerin taşımış olduğu teslim taşı görülmektedir. Acziyetlerini anlatmak için boyunlarına takılan bu taşın iki yanına, sonsuzluğu temsil eden iki gülbezek süslemesi de işlenmiştir. İkinci sırada ‘zade’ kelimesinden, merhumun o dönemde var olan Müezzinzade ailesine mensup olma ihtimali büyüktür.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-CH	**Fotoğraf**: № 3
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alttan kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Yâ Muhammed kıl şefâat	يا محمد قل شفاعات
3	Emşur Hüseyin	امشور حسين
4	Rûhuna Fâtiha	روحنه فاتحة
5	Sene 1166 – 1752/1753	سنة ـ ١١٦٦

Genel Tanıtım:

Şahide, dikdörtgen formlu olup, Kâtibi kavuğu başlığına sahiptir. İki omuz arası testere dişleri dizisi ile süslenmiştir. Beş ayrı aynada, ince silkmelerle ayırılan kitabenin ikinci satırda "Ya Muhammed kıl şefaat" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, ahiret gününde Hz. Peygamber (s.a.s.) övülmüş olan makam anlamına gelen "*Makâm-ı mahmud*"'dan ümmetine şefaat edeceği konusundaki ayet ve hadisi şeriflere dayanmaktadır (bk. El-İsrâ, 17/79; Buhârî, Zekât, 52.). Araştırmamız esnasında, aynı ifadelerin yer aldığı başka bir mezar taşına rastlanmamıştır.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-CH	**Fotoğraf**: № 4
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Yıldızlı kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	*Ben dedim el-hükmü lillâh razıyım* her *emrine*	بن ديدم الحكم لله راضيم هر امرنه
3	Çün ezelden böyle takdîr eylemiş Zü'l-Celâl	چون ازلدن بويله تقدر ايلمش ذو الجلال
4	El-merhûm el-mağfûr Mustafa bin	المرحوم المغفور مصطفى بن
5	Muhammed Efendi rûhuna	محمد افندي روحنه
6	Fâtiha 1226 – 1811/1812	فاتحة - ١٢٢٦

Genel Tanıtım:

Antropomorfik, prizmal şekilde olan gövde, Yıldızlı kâtibi kavuğu ile taçlandırılmıştır. Sivri omuzların seviyesinden başlayan kitabede, iki satırlık güzel bir teslimiyet ifadesi yer almaktadır. Dördüncü ve beşinci silkmenin üzerinden kırılmış olan gövde, farklı faktörlerden dolayı yıpranmış, zor okunmaktadır. Dua isteği ve vefat tarihi kaydedilen en alt satır, ters kubbemsi bir niş içerisinde işlenmiştir.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-CH	**Fotoğraf**: № 5
		

Tespit yılı: 2021

Bugünkü durumu: Yarıdan kırık, yerinden sökülmüş.

İnceleme tarihi: 2021

Cinsiyeti: Erkek

Malzeme: Mermer

Türü: Baş taşı

İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma

Kitabe: On bir sıra

Yazı türü: Rikka, celi sülüs karışımı

Başlık Türü: Yıldızlı kâtibi kavuk

Unvanı: -

Diğer: Müezzinzade

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Allâhü Münîsü küllü vahîd	الله منيس كل وحيد
2	Böyle buldum bu cihânı sanki bir zılli hayâl	بويله بولدم بو جهان صنكه بر ظل حيال
3	Ol sebepten hükmünden kimseye etmem suâl	اول سببدن حكمتندن كمسيه اتمم سؤال
4	*Ben dedim el-hükmü lillâh razıyım* her *emrine*	بن ديدم الحكم لله راضيم هر امرنه
5	Çün ezelden böyle takdîr eylemiş Zü'l-Celâl	چون ازلدن بويله تقدر ايلمش ذو الجلال
6	……	.....
7	……	.....
8	El-merhûm ve'l-mağfûr ilâ rahmeti……	المرحوم والمغفورالى رحمت .....
9	Müezzinzâde Ahmed bin Mustafa rizâen Lillâhi Teâlâ	مؤذين زادة احمد بن مصطفى رضاء لله تعالى
10	El-Fâtiha	الفاتحة
11	Sene 1227	سنة ـ ١٢٢٧

Genel Tanıtım:

Antropomorfik şekilli gövde, yıldızlı kavuk ile taçlandırılmıştır. Üç paralel şeritle, boyun kısmından en altına kadar çevrilen gövde, kitabenin çerçevesini oluşturmaktadır. Çalışmamızda yer alan en uzun olan kitabedir. Harfleri kabartma tekniğiyle on oyulmuş aynadan meydana gelmektedir. Her şeyiyle farklılık teşkil eden şahide, kitabede de farklılık gösterilerek "*Allâhü Münîsü küllü vahîd* (Allah her yalnız olanın yanındadır, yardımcısıdır)" anlamındaki ifade ile başlamaktadır. Kitabenin devamında bu dünya bir ağaç gölgesine benzetilmiş ve herkes bu gölgede oturup dinlendikten sonra, Allah'ın hikmeti gereği ve onun hükmüne razı göstererek, bir gün mutlaka bu fani dünyadan ayırılacağını hatırlatmaktadır. Şahide Müezzinzade ailesine ait üçüncü taş olup, yapısal özelliklerine bakacak olursak, ailenin meşhur ve varlıklı olduğunu göstermektedir.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-CH	**Fotoğraf**: № 6
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alttan kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	*Ben dedim el-hükmü lillâh razıyım* her *emrine*	بن ديدم الحكم لله راضيم هر امرنه
3	Çün ezelden böyle takdîr eylemiş Zü'l-Celâl	چون ازلدن بويله تقدر ايلمش ذو الجلال
4	El-merhûm ve'l-mağfûr ilâ rahmeti Rabb	المرحوم والمغفورالى رب
5	Halil bin Ömer Rûhuna Fatiha	خليل بن عمر روحنه فاتحة
6	Sene 1235 – 1819/1820	سنة ـ ١٢٣٥

Genel Tanıtım:

Dikey dikdörtgen formlu şahide, Kâtibi kavuğu başlığına sahiptir. Boyun kısmı gerdanlık şeklinde üç şeritle süslenmiştir. Kitabenin çerçeve kenarları tamamen

‘S’ kıvrımlı dallarla süslenmiştir. En alt tarih aynasına iki kır çiçeği nakşedilmiştir. Kitabenin satırları altı kalınca silkme ayırmaktadır, kenarları ise iki ince silkmeyle sınırlandırılmıştır.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-EM	**Fotoğraf**: № 7
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alttan kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Celi sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
2	El-merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم المغفور
3	Mehmed bin Ali	محمد بن علي
4	Rûhîçün	روحيچون
5	el-Fâtiha	الفاتحة
6	Sene 1246 – 1830/1831	سنة ـ ١٢٤٦

Genel Tanıtım:

Vılkosel köyünün eski mezarlığında sağlam kalan nadir taşlardan biridir. Katibi kavuk başlığına ve düşük omuzlara sahip olan dikey dikdörtgen şahidenin, altı satırdan oluşan bir kitabesi vardır. Hava ve zaman şartlarından dolayı yıpranmış olan kitabe zorlukla ve ancak yerinde okunabilmektedir. Gövdenin üzerinde kitabeden başka süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-CH	**Fotoğraf**: № 8
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alttan ve başlığı kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Yedi sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: - **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم المغفور
4	İlâ rahmeti Rabb	الى رحمت رب
5	Mehmed ibni Umer	محمد ابن عمر
6	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
7	Sene 1249 – 1833/1834	سنة ـ ١٢٤٩

Genel Tanıtım:

Başlığın ön kısmı kırık olduğundan dolayı, tipolojisi konusunda bir şey söylemek zordur. Boyun kısmının hemen altına ve iki omuzlar arasına başları bükük iki lale çiçeği işlenmiştir. Kitabenin bütün çerçevesi çift silkme ile aralarında ise 'S' kıvrımlı dallar ve yapraklarla süslenmiştir. Kitabenin son satırından sonra kırılıp kaybolmuştur.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-EM	**Fotoğraf**: № 9
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alttan ve başlığı kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Altı sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
١٢1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	El-merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم المغفور
4	Talip ibni Mustafa	طالب ابن مصطفى
5	Rûhîçün el-Fâtiha	روحيچون الفاتحة
6	Sene 1256 – 1840/1841	سنة ـ ١٢٥٦

Genel Tanıtım:

Antropomorfik bir gövde ve kâtibi kavuğa sahip olan şahide hem boyun kısmı hem de alt tarafı kırıktır. İki omuz arasında uzun yapraklarla işlenmiş bir gerdanlık bulunmaktadır. Zarif bir hatla yazılmış olan kitabe altı sıradan oluşup, ince silkmelerle ayrılmaktadır. Gövdenin üzerinde zikredilen süslemelerden başka tezyinat bulunmamaktadır.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-EM	**Fotoğraf**: № 10
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinde. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Kireç taşı **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Dört sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Yedi dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve’l -Bâkî	هوالباقي
2	Halile binti Tâlib	خليلة بنت طالب
3	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
4	Sene 1290 – 1873/1874	سنة - ١٢٩٠

Genel Tanıtım:

Köyün eski mezarlığında sağlam kalan taşlardan biri olan bu şahide, yedi dilimli kemer başlığına sahip olup, kemerin bitişinde mukarnas dizileriyle süslenmiştir. Kısa olan kitabenin çerçevesi oldukça kalın silkmelerle sınırlandırılmıştır. Sağa doğru mail olan dört satırdan başka, süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 14	**Kod:** VL-EM	**Fotoğraf**: № 11
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Kırık, yerinden sökülmüştür. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Kadın **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Beş dilimli kemer **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Bâkî	هو الباقي
2	Ziyâretden murad duâ	زيارتدن مراد دعا
3	El-merhûm ve'l-mağfûr	المرحوم ومغفور
4	Atike bin Mehmed	عاتكه بن محمد
5	Rûhuna Fâtiha, sene 1298 – 1880/1881	روحنه فاتحة سنة ١٢٩٨

Genel Tanıtım:

Beş dilimli kemer başlığına sahip olan şahide, deforme olmuş, kenarlarında kırıklar oluşmuştur. Kemerin hemen alt tarafı soyut yaprak dizileriyle süslenmiştir. Satır aralarında ince silkmelerle ayırılan dört satırlık kitabenin dış çerçevesi oldukça kalın silkmelerle sınırlandırılmıştır. Gövdede soyut yaprak dizileri ile kitabeden başka süslemeler bulunmamaktadır.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-EM	**Fotoğraf**: № 12

Tespit yılı: 2021
Bugünkü durumu: Alttan ve başlığı kırık, yerinden sökülmüş.
İnceleme tarihi: 2021
Cinsiyeti: Erkek
Malzeme: Kireç taşı
Türü: Baş taşı
İşleniş tekniği: Oyma ve kabartma
Kitabe: Dokuz sıra
Yazı türü: Celi sülüs /Bulgarca
Başlık Türü: Fes
Unvanı: -
Diğer: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
2	Rûhuna Fâtiha	روحنه فاتحة
3	Ahmed İbrahim	احمد ابراهيم
4	Perpelof	پارپالوف
5	S. na. Ahme-	С.НА.АХМЕ-
6	d. İb. Perp-	Д. ИБ. ПЕРП-
7	elov. r. na (d.y.)	ЕЛОВ. Р. НА
8	1906 p.na (ö.y.)	1906 П. НА
9	16 Mayıs 1968 / 17 Safer 1388 h.	16 МА 1968

Genel Tanıtım:

Yeni mezarlıkta yer alan mezar taşlarından biri. Osmanlıca harfleri olan kitabesinden dolayı Totaliter rejim tarafından parçalanmıştır. Yeni dönem mezar taşı olmasına rağmen, örnek teşkil etmesi açıdan kataloğumuzda yer verilmiştir.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-EM	**Fotoğraf**: № 13
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Alttan kırık, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: Erkek **Malzeme**: Mermer **Türü:** Baş taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma **Kitabe**: Beş sıra **Yazı türü**: Sülüs **Başlık Türü**: Kâtibi kavuk **Unvanı**: - **Diğer**: -

Sıra	**Metin transkripsiyonu**	**Kitabenin orijinal metni**
1	Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî	هو الخلاق الباقي
2	Alâmetden murad duâ	علامتدن مراد دعا
3	Merhûm ve mağfûr	مرحوم ومغفور
4	Mehmed ibni Mustafa	محمد ابن مصطفى
5	Rûhuna el-Fâtiha	روحنه الفاتحة
6	.....	.....

Genel Tanıtım:

Dikey dikdörtgen gövde, kâtibi kavuğa sahip olup, kitabeden başka süsleme unsurları bulunmamaktadır. Şahidenin tarih kısmı bulunan en alt satır kırık olması sebebiyle merhumun vefat yılını tam olarak tespit etmek zordur. Ancak gövdenin karakteristik özelliklerine baktığımız zaman, onun XVIII.-XIX. yüzyıllara ait olduğu tahmin edilmektedir.

Katalog: № 16	**Kod:** VL-EM	**Fotoğraf**: № 14
		Tespit yılı: 2021 **Bugünkü durumu**: Sağlam, yerinden sökülmüş. **İnceleme tarihi**: 2021 **Cinsiyeti**: - **Malzeme**: Mermer **Türü:** Ayak taşı **İşleniş tekniği**: Oyma ve kabartma
		Genel Tanıtım: Oldukça uzun olan sekiz köşeli sütün, çalışmamızda yer alan mezar taşları içerisinde tek örnektir. Alınlı tarafından, boydan boya sonsuzluğu temsil eden bir servi ağacı işlenmiştir. Ağacın alt tarafında, cömertliği temsil eden büyükçe bir ibrik nakşedilmiştir. Servi ağacının kısacık dalları görülmektedir. En üst tarafına ise gür yaprakların içerisinde boynu bükük iki lale çiçeği işlenmiştir. Bilindiği üzere, lale hem Allah'ın birliğini hem de bu şekilde işlendiğinde, hüznü temsil etmektedir.

Katalog: № 16		**Kod:** SL-EM
Fotoğraf: № 15	**Fotoğraf**: № 16	**Fotoğraf**: № 17
		

Genel Tanıtım:

Valkosel köyünde, cami haziresinde birçok baş ve ayak taşı parçaları bulunmaktadır. Genellikle bitki kompozisyonları ve ‘S’ kıvrımlı dallarla süslenmiş olan ayak taşlarından sadece üç örnek kataloğumuza eklenmiştir.

Katalog: № 16	**Kod:** SL-CH	**Fotoğraf**: № 18

Valkosel köyünün cami haziresinde bulunan ve Totaliter rejim tarafından kırılan onlarca kırık mezar taşı bulunmaktadır. Kırılan mezar taşlarından kalan onlarca başlık bulunmkatadır. Örnek teşkil etmeleri açısından burada sadece birkaçına yer verilmiştir.

Soldan sağa, 1-ci sıra:

- Kafesli kâtibi kavuk (a),
- Çubuklu paşalı kavuk (a),
- Şebekeli kâtibi kavuk (b),
- Kâtibi kavuk (c),
- Tepeli ulema sarığı (d),

Soldan sağa, 2-ci sıra

- Çubuklu Paşalı kavuk (lale motifli) (b),
- Azizi fes (a)
- Sade paşalı kavuk (c),
- Sarıklı Azizi fes (lale motifli) (b),
- Kafesli kâtibi kavuk (e),

KÖY KATALOGLARINA GÖRE KRONOLOJİK TABLO

Hicri Yıl	Miadi Yıl	Katalog № Örnek №	Cinsiyeti	Yerleşim yeri	Kimliği
1118	1706/1707	K: № 16 - f. 1	E	Vılkosel	Mustafa bin Huseyin Müezzinzâde
1119	1707/1708	K: № 16 - f. 2	E	Vılkosel	Ahmed …..zâde
1119	1707/1708	K: № 3 - f. 1	E	Bukovo	İsmail
1130	1717/1718	K: № 1 - f. 1	E	Nevrokop	Mustafa Efendi
1161	1748	K: № 12 - f. 1	K	Ribnovo	Hatice b. Durali
1165	1751/1752	K: № 11 - f. 1	E	Lıjnitsa	Ahmed beşe
1165	1751/1752	K: № 11 - f. 2	E	Lıjnitsa	-
1166	1752/1753	K: № 11 - f. 3	E	Lıjnitsa	Ahmed
1166	1752/1753	K: № 16 - f.3	E	Vılkosel	Emşur Hüsein
1167	1753/1754	K: № 3 - f. 2	E	Bukovo	Mahmud
1167	1753/1754	K: № 11 - f. 4	E	Lıjnitsa	Mehmed b. Hasan
1175	1761/1162	K: № 11 - f. 5	K	Lıjnitsa	Ayşe b. Mitüş
1175	1761/1762	K: № 12 - f. 2	E	Ribnovo	Molla Mustafa
1175	1761/1762	K: № 12 - f. 3	E	Ribnovo	Molla Hasan
1175	1761/1762	K: № 12 - f. 4	E	Ribnovo	Molla İbrahim
1175	1761/1762	K: № 12 - f. 5	K	Ribnovo	Hatice b…
1176	1762/1763	K: № 12 - f. 6	E	Ribnovo	Molla İbrahim b. Abdullah beşe
1176	1762/1763	K: № 12 - f. 7	E	Ribnovo	Molla Mahmud b. Muhammed beşe
1176	1762/1763	K: № 12 - f. 8	E	Ribnovo	Muhammed b.Hasan
1176	1762/1763	K: № 3 - f. 3	E	Bukovo	ibn Şabân dede
1176	1762/1763	K: № 2 - f. 1	K	Breznitsa	Rabia b. Ali beşe
1176	1762/1163	K: № 11 - f. 6	E	Lıjnitsa	İbrahim
1178	1764/1765	K: № 11 - f. 7	E	Lıjnitsa	Molla Ahmed

1185	1771/1772	K: № 6 - f. 1	E	Godyaşevo	Hüseyin
1186	1772/1773	K: № 3 - f. 4	K	Bukovo	Fatima b. Said
1186	1772/1773	K: № 3 - f. 5	K	Bukovo	Saliha
1187	1773/1774	K: № 3 - f. 6	K	Bukovo	Hatice
1190	1776/1777	K: № 12 - f. 9	K	Ribnovo	Zeyneb b. Musa
1192	1778/1779	K: № 12 - f. 10	E	Ribnovo	Mehmed b. Mahmud
1196	1781/1782	K: № 4 - f. 1	E	Dıbnitsa	Kadri Ağa
1196	1781/1782	K: № 3 - f. 7	E	Bukovo	İsmail
1197	1782/1783	K: № 3 - f. 8	K	Bukovo	Halime Hâtun
1197	1782/1783	K: № 3 - f. 9	K	Bukovo	Emine binti İsmail
1197	1782/1783	K: № 2 - f. 2	E	Breznitsa	Selmân b. Osmân
1197	1782/1783	K: № 11 - f. 8	E	Lıjnitsa	Emin
1198	1783/1784	K: № 12 - f. 11	E	Ribnovo	Hüsein beşe
1198	1783/1784	K: № 12 - f. 12	E	Ribnovo	…beşe b. Ahmed
1204	1789/1790	K: № 5 - f. 1	E	D.Dryanovo	Fazlüllah
1204	1789/1790	K: № 14 - f. 1	E	Slaşten	Molla Adem b. Mehmed b. Molla Mustafa
1208	1793/1794	K: № 11 - f. 9	E	Lıjnitsa	Hüseyin b. Abdullah
1210	1795/1796	K: № 3 - f. 10	E	Bukovo	Monla Halil ibn Ali Beşe
1210	1795/1796	K: № 3 - f. 11	K	Bukovo	Ayşe Hâtun
1213	1798/1799	K: № 2 - f. 3	E	Breznitsa	Mustafa ibn İbrahim
1214	1799/1800	K: № 3 - f.12	E	Bukovo	Monla İsmail b. Ali Beşe
1214	1799/1800	K: № 3 - f.13	K	Bukovo	Halime Hatun
1214	1799/1800	K: № 3 - f.14	E	Bukovo	İbrahim b. Ali Beşe
1214	1799/1800	K: № 3 - f.15	E	Bukovo	İbrahim b. Süleyman
1214	1799/1800	K: № 3 - f.16	K	Bukovo	Ayşe Hatun
1214	1799/1800	K: № 3 - f.17	K	Bukovo	Hatice Hatun
1214	1799/1800	K: № 3 - f.18	K	Bukovo	Emine b. Aliş
1214	1799/1800	K: № 3 - f.19	K	Bukovo	Fatima b. Halil
1214	1799/1800	K: № 3 - f.20	K	Bukovo	Rabia b.Halim

1214	1799/1800	K: № 3 - f. 21	E	Bukovo	Molla İbrahim b. İsmail
1214	1799/1800	K: № 15 - f. 1	K	Tuhovişte	Hatice Hatun b. Adem
1215	1800/1801	K: № 3 - f.22	K	Bukovo	Hatice b. İsmail
1215	1800/1801	K: № 3 - f.23	E	Bukovo	Mustafa b. İbrahim
1225	1810/1811	K: № 2 - f. 4	E	Breznitsa	Ahmed bin İbrâhîm
1225	1810-1811	K: № 12 - f. 13	K	Ribnovo	Fatima b. Mehmed
1226	1811/1812	K: № 16 - f.4	E	Vılkosel	Mustafa b. Muhammed
1226	1811/1812	K: № 6 - f. 2	E	Godyaşevo	Hüseyin
1227	1812/1813	K: № 16 - f.5	E	Vılkosel	Müezzinzâde Ahmed bin Mustafa
1227	1812/1813	K: № 10 - f. 1	E	Koçan	İsmail b. Hasan
1227	1812/1813	K: № 10 - f. 2	E	Koçan	Monla Mustafa
1228	1813	K: № 3 - f.24	E	Bukovo	Monla İbrahim ibn Ahmed
1229	1813/1814	K: № 11 - f. 10	E	Lıjnitsa	Memiş b. Osman
1229	1813/1814	K: № 11 - f. 11	K	Lıjnitsa	Selma b. İbrahim
1229	1813/1814	K: № 12 - f. 14	E	Ribnovo	Monla Mustafa b Ahmed
1230	1814/1815	K: № 10 - f. 3	E	Koçan	Mehmed b. Hasan
1230	1814/1815	K: № 14 - f. 2	E	Slaşten	İbrahim b. Mehmed
1231	1815/1816	K: № 3 - f.25	K	Bukovo	Emine b. Musa
1231	1815/1816	K: № 9 - f.1	E	Kornitsa	Mehmed b. Recep
1232	1816/1817	K: № 10 - f.4	E	Koçan	Dursun b. Azim
1233	1817/1818	K: № 3 - f.26	K	Bukovo	Zeyneb binti İsmail
1235	1819/1820	K: № 16 - f.6	E	Vılkosel	Halil ibn Ömer
1237	1821/1822	K: № 12 - f. 15	K	Ribnovo	Fatima b. Mustafa
1238	1813/1814	K: № 11 - f. 12	E	Lıjnitsa	Muhammed b. İbrahim
1238	1822/1823	K: № 15 - f. 2	E	Tuhovişte	Monla Ömer ibn Racep
1239	1823/1824	K: № 11 - f. 13	E	Lıjnitsa	Monla Hasan b. Osman
1245	1829/1830	K: № 10 - f.6	K	Koçan	Fatma b. Adem İmam
1246	1830/1831	K: № 16 - f.7	E	Vılkosel	Mehmed bin Ali
1247	1831/1832	K: № 11 - f. 14	K	Lıjnitsa	Fatima b. Ahmed

1249	1833/1834	K: № 16 - f.8	E	Vılkosel	Mehmed ibn Umer
1250	1834/1835	K: № 11 - f. 15	E	Lıjnitsa	Halil b. Ahmed
1250	1834/1835	K: № 15 - f. 3	E	Tuhovişte	Abdulletif b. Nezim
1253	1837/1838	K: № 2 - f. 5	E	Breznitsa	Mustafa ibn İbrahim
1253	1837/1838	K: № 2 - f. 6	E	Breznitsa	Umer ibn İbrahim
1253	1837/1838	K: № 12 - f. 16	E	Ribnovo	Mehmed b. Ahmed
1254	1838/1839	K: № 12 - f. 17	E	Ribnovo	Mehmedali b. Ali
1254	1838/1839	K: № 2 - f. 7	K	Breznitsa	Petüş b. Halil
1256	1840/1841	K: № 16 - f.9	E	Vılkosel	Talip ibn Mustafa
1267	1850/1851	K: № 14 - f. 3	E	Slaşten	Tahir b. İbrahim
1268	1851/1852	K: № 3 - f. 27	K	Bukovo	Fatima b. Mustafa
1272	1855/1856	K: № 8 - f. 1	E	Jijevo	Halil b. İbrahim
1274	1857/1858	K: № 14 - f. 4	K	Slaşten	Emine b. Hüseyin
1275	1858/1859	K: № 11 - f. 16	E	Lıjnitsa	Molla Muhammed
1276	1859/1860	K: № 2 - f. 8	E	Breznitsa	İdris beşe b. Hüseyin Ağa
1278	1861-1862	K: № 6 - f. 3	E	Godyaşevo	İbrahim b. Ahmed
1278	1861/1862	K: № 13 - f. 1	K	Skrebatno	Nayle b. Veli
1284	1867/1868	K: № 3 - f.28	K	Bukovo	Hatice b. İmam Efendi
1285	1868-1869	K: № 3 - f.29	E	Bukovo	İbrahim ibn İsmail
1286	1869/1870	K: № 3 - f.30	E	Bukovo	Mehmedali b. Mustafa
1286	1869/1870	K: № 8 - f. 2	E	Jijevo	Adem b. Ahmed
1287	1870/1871	K: № 6 - f. 4	E	Godyaşevo	Ahmed b. Mustafa
1287	1870/1871	K: № 9 - f. 2	K	Kornitsa	Hatice hanım
1288	1871/1872	K: № 14 - f. 5	E	Slaşten	Ali bin Mehmed
1290	1873/1874	K: № 16 - f. 10	K	Vılkosel	Halile binti Tâlib
1295	1878	K: № 8 - f. 3	E	Jijevo	Feyzullah b. Ali
1298	1880/1881	K: № 16 - f. 11	K	Vılkosel	Atike bin Mehmed
12--	18--	K: № 6 - f. 5	E	Godeşevo	Mustafa b. Ahmed
12--	18--	K: № 10 - f.5	E	Koçan	İbrahim b. Mustafa
1301	1883/1884	K: № 4 - f.2	E	Dıbnitsa	Rakip b. Halil

1308	1890/1891	K: № 3 - f.31	K	Bukovo	Hatice b. Adem
1308	1890/1891	K: № 7 - f.1	E	Hvostyane	Ahmed b. Fehmi
1308	1890/1891	K: № 14 - f.6	K	Slaşten	Adile b. Mehmed
1317	1899/1900	K: № 8 - f. 4	K	Jijevo	Fatima b. Nasib
1318	1900/1901	K: № 12 - f. 18	E	Ribnovo	İsmail b…
1319	1901	K: № 4 - f.3	K	Dıbnitsa	Nefise b. Ahmed
1322	1904/1905	K: № 3 - f.32	K	Bukovo	Fatima b. Halil
1322	1904/1905	K: № 8 - f. 5	K	Jijevo	Rabuşid (Raşide) b. Hayrullah
1325	1907/1908	K: № 14 - f. 7	E	Slaşten	Mehmed b. Mustafa
1329	1911	K: № 12 - f. 19	E	Ribnovo	Mehmed b. Ahmed
1329	1911	K: № 13 - f. 2	E	Skrebatno	Safiye b. Ahmed ağa
1334	1915/1916	K: № 14 - f. 8	K	Slaşten	Havva b. Mahmud
1335	1916/1917	K: № 7 - f.2	E	Hvostyane	Mirfan b. Necip
1339	1920/1921	K: № 12 - f. 20	K	Ribnovo	Fatima b. Ahmed
1341	1922/1923	K: № 7 - f.2	E	Hvostyane	Murad ağa
1365	1946	K: № 5 - f.4	E	D.Dryanovo	Cemal Meh. Letifov
1380	1960	K: № 5 - f.5	K	D.Dryanovo	Nesibe b. Davud
1388	1968	K: № 16 - f. 12	E	Vılkosel	Ahmed İbrahim Perpelov
-	-	K: № 1- f.2	E	Nevrokop	Feyzullah
-	-	K: № 1- f. 3	K	Nevrokop	Hacı Esma Hatun
-	-	K: № 4 – f .4	E	Dıbnitsa	Süleyman Efendi b. El-Hac Ahmed Efendi
-	-	K: № 9 – f.3	K	Kornitsa	Ayşe b. Mustafa ağa
-	-	K: № 14 – f. 9	E	Slaşten	Mehmed b. Mahmud
-	-	K: № 16 – f.13	E	Vılkosel	Mehmed b. Mustafa

SONUÇ

Hazırlamış olduğumuz "Yakın Dönem Tarihimizde Bulgaristan'ın Nevrokop Bölgesindeki Osmanlı Mezar Taşları" tezimizde, mezar taşları konusunda yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak, Bulgaristan ve Nevrokop bölgesinde bulunan mezar taşlarının tarihi süreci ve farklı siyasi dönemlerde mezarlık, hazire ve mezar taşlarının üzerinde uygulanan antipatik ve fiziki müdahalelerle ilgili birçok belgeye ulaşılmış, araştırmamızın farklı bölümlerinde bu belgelere yer verilmiştir.

Bu konuda, Bulgaristan sınırları içerisinde yazılan bazı makale ve kitaplar incelenmiş, kısaca yorumlar yapılmıştır.

Tez kapsamında 300'e yakın mezar taşı, başlık ve mezar taşı parçaları incelenmiş ve arşivlenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda sadece 215 adet mezar taşına çalışmamızın kataloğunda yer verilmiştir.

Çalışmamızda yer alan mezar taşları 3 asırlık geniş bir zaman dilimine aittir. Onlardan 37'si XVIII. yüzyıla, 73'ü XIX. yüzyıla, 19'u ise XX. yüzyıla aittir.

Kataloglarımızda yer alan 215 mezar taşından 100 adeti erkek, 47 adeti kadın, 28 adeti ayak, 35 adeti gövdeden ayırılan başlık ve 5 adeti ise kimliği belirlenemeyen şahide parçalarıdır.

İncelediğimiz örnekler, tipoloji ve süsleme açısından o günkü Osmanlı toprakları içerisinde taşrada bulunan diğer bölgelerin mezar taşlarıyla önemli bir farkın olmadığını hatta benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Çalışmamızın içerisinde yer alan köy ve hazireler ayrı kataloglar şeklinde alfabetik olarak sıralanmış, katalogların sonunda kronolojik bir tablo verilmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

BOA. MAD. 00525, v.22 b.

BOA. HR.SFR., (04) № 258 /42 lef 1-21.

BOA, A. MTZ. RŞ., № 9/6, lef 103-108.

BOA, A. MTZ., (04) № 129/74.

BOA, A. MTZ. RŞ., (04) № 68/29, lef 2.

BOA, A. MTZ. (04) № 68/29, lef 1;

BOA, HR. SFR (04) № 702/59, lef 3;

BOA, BOA, HR. SFR (4) № 702/59 lef 2.

BOA, HR. SFR (04) № 702/59 lef 4.

BOA., HR.SFR (04) № 704/20 lef 1.

BOA., HR.SFR (04) № 704/20 lef 2.

BOA., HR.SFR (04) № 704/20 lef 3.

BOA, A. MTZ. (04) № 137/54, lef 1;

BOA, A. MTZ. (04) № 137/54, lef 3.

BOA., HR.SFR (04) № 706/48, lef 1, 2, 3.

BOA., HR.SFR (04) № 706/7, lef 1-6.

BOA., DH. MKT., № 1107/51.

BOA., DH. MKT., № 1107/51 lef 4.

BOA., DH. MKT., № 1107/51 lef 18.

BOA., DH. MKT., № 1107/51 lef 10.

BOA, HR. SFR (04) № 492/147.

BOA, HR. SFR (04) № 333/59.

BOA, HR. SFR (04) № 487/72.

BOA, HR. SFR (04) № 306/47.

BOA, HR. SFR (04) № 707/12.

BOA, HR. SFR (04) № 378/60.

BOA, HR. SFR (04) № 374/33.

BOA, HR. SFR (04) № 241/629 lef 7.

DH.EUM.5.Şb., № 1/57.

Bulgaristan Kaynaklı Arşiv Belgeleri:

ОДА – Благоевград, фонд 110, К № 1, док. № 409.

ОДА – Благоевград, фонд 110, К № 1, док. № 11.

ОДА – Благоевград, фонд 110, К № 1, док. № 24.

ДА – Благоевград, Ф. 2 Б, оп. 12, а. е. 40, л. 397 – 402.

ДА – Благоевград, Ф. 2К, оп. 12, а. е. 40, л. 156

АКРДОПБГДСРСБНА – М, ф. 1, оп. 12, а. е. 765, л. 153-158.

ВВМ, 19 К, № 134.

Türkçe Kaynaklar

Acaroğlu, M.Türker, “Bulgaristan’da Türkçe Yer Adları Kılavuzu”, TTK Yay., Ankara 2006.

Ağanoğlu, H. Yıldırım, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanlar’ın Makûs Tarihi”, Kum Saati Yay., İstanbul 2001.

Ali Osman, Avşar - Güleç, Ahmet, “Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Mezar Taşları Analiz Çalışmaları ve Konservasyon Önerileri”, Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, C. 1,Yıl 2019.

_____, “Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Mezar Taşları Koruma/Onarım Önerisi”, 2018.

Alp, İlker, “Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi – 1878-1989”, Trakya Üniversitesi Yay., Ankara 1990.

Arslan, Aslı Sağıroğlu, “Taşlar Konuşur: Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 6/3, 2017.

Arısoy, Yağmur “Selçuklu Dönemi Seramiklerinde Simgeler ve Semboller”, Selçuk Üniversitesi, SOBE YL Tezi, Konya 2018.

Aslanapa, Oktay, Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılâp Yay., İstanbul 1986.

Ayşe Aksoy, Nimet, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Pomak Göçü”, Mediterranean Journal of Humanities, IX/1 (2019).

Barışta, H. Örcün, “Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Mezar Taşlarından Bazı Takı Tasvirleri”, XIII. TTK Kongresi, Ankara, 2002.

Baş, Emine, Edirne Beylerbeyi Cami Haziresinde bulunan mezar taşları, TÜ, SOBE, YL Tezi, Edirne 2009.

Baykara, Tuncer, "Asya Türk Kültürünün Bir Unsuru Olarak Mezar Taşı." Vakıf Haftası Dergisi, 10 (1993).

Berk, Süleyman, Surlar Öte Yanı “Osmanlı mezar taşı kitabeleri’nin anlamı”, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul 2005.

Berk Süleyman, “Zamanı Aşan Taşlar”, Zeytinburnu Belediyesi Yay., İstanbul 2006.

Biçer, Bekir, “Türklerin Müslüman Olması Meselesine Yeni Bir Bakış Denemesi”, Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Konya, Sayı 3,Yıl 2018.

Bozkurt, Nebi, “Mezarlık”, TDV, C. 29.

Boydaş, Nihat, “Değerler Açısından Bir Mezar Taşı”, 9.Milli Mevlâna Kongresi, Konya, 1997.

Çakmakoğlu Kuru, Alev, “İkonografik Acıdan Orta Cağ Turk Mimarisinde Yer Alan İstiridye Motifi”, Erdem Dergisi, S. 25, Yıl 2008.

Çal, Halit, “Orta Asya’dan (8-9. yy) Türkiye’ye (11-17.yy) Mezar Taşlarında Yazılar”, V. Uluslararası Türkoloji Kongresi, Türkistan 2013.

_____, “Türklerde Mezar-Mezar Taşları”, Ayle Yazıları/ 8, Araştırma ve Sosyal Politika Serisi, Ankara 2015.

_____, "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları." Vakıflar Dergisi, 30 (2007).

Çavuş, Fatih, Osmanlı Mezar taşlarının Sırları, Bilge Yay., İstanbul 2018.

Çetin, Onur “Osmanlı Mezar Taşlarında Bitkisel Motifler Etrafında Gelişen Kültür ve İnanç Dünyası: Eyüp Örneği”, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, C. 1, Sayı 36, Yıl: 2019.

Çorak, Reyhan, “Tarihi, edebi ve Kültürel Açıdan Osmanlı Mezar Taşları”, Dün Bugün Yarın Yay., İstanbul 2020.

Demirel, Feray, “Besni Mezar Taşları”, Selçuk Üniversitesi S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

Demiriz, Yıldız, “Acanthus; Turkiye'nin arkeoloji ve sanat tarihi terminolojisine yanlış adla girmiş bir bitki motifi”, Sanat Tarihi Dergisi, Sayı 3, C. 3, (1984 y.).

Devellioğlu, Ferit, “Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat”, Aydın Kitapevi Yay., Ankara 2015.

Duran, Gülnur, “Serlevha”, C. 36, TDV.

Eren, Halit, “Balkanlar'da Osmanli Vakiflari Vakfiyeler, Bulgaristan”, C. 1, İstanbul 2012.

Erhan, Mehmet, “Kıyafetnâme – Tarikatlerde semboller”, Bursa’da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü – 3, Bursa 2004.

Eroğlu, Türker - Çiğdem Kılıç, Hatice, "Türk İnançları ve İnanışlar", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 49, Yıl 2005.

Gökler, Burak Muhammet - Köşklü, Zerrin, "Balıkesir Zağnos Paşa Cami Haziresi'ndeki Kavuk Tipleri, TAED-66, 2019.

Gökbilgin, M.Tayyib, Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-i Fatihan. Istanbul, 1957.

Gölen, Zafer - Temizer, Abidin, "Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri", Gece Kitaplığı Yay., C. 2, Ankara 2017.

Gülcü, Ali İhsan, "Eyüpsultan Türbeler ve Anıt Mezarlar", Eyüpsultan Belediyesi Yay., İstanbul 2018.

Hans-Peter, Laqueur, "Hüve'l Baki", Tarih Vakfı Yurt Yay. 2010.

Hazar, Deniz - Bora, Ömer Faruk, "Küpe Çiçeğinde (Fuchsia spp.) Paclobutrazol Uygulamalarının Bitki Gelişimi Üzerine Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1. Uluslararası Tarımsal Yapılar ve Sulama Kongresi Özel Sayısı:528-538, 2018.

Hazırbulan, Tahsin, "1723 Tarihli Avâriz Defterine Göre Nevrokop Kazası", ETÜSBED, Sayı 8, Erzurum 2019.

Hoca Sâdeddin Efendi, "Tâcü't-tevârîh", TC. KB. Yay., C.1, Ankara 1992.

Işık, Yüksel, Bir Tutam Tunceli, Tunceli Valiliği Yay., Ankara 2012.

İktibas Dergisi, sayı 7, Mart (Ankara)1987.

İskenderzade, Lale Avşar, "Göktürk Dönemi İnsan Figürlü Taş Anıtlar", Selçuk Üniversitesi, SOBE Dergisi, Sayı 24 / 2010.

Karademir, Murat - Kunt, İbrahim, "Edirne Şehabettin Paşa Cami Haziresi Mezar Taşları, SUTAD, Ağustos 2019.

Kazancıgil, Ratıp, Karakaya, Hasan, v.d., "Edirne Müzesi Osmanlı Mezar Taşlarından Örnekler", Trakya Kalkınma Ajansı Yay., Edirne 2012.

Keel, Mahiel, „Nevrokop", TDV, C.33.

Kolektif, "Kütahya Müzesi İslami Mezar Taşları ve Kitabeler", Kütahya Müzesi Müdürlüğü, Kütahya 2016.

Kolektif, "Bitki Ressamlığı", Kültür- Sanat – Şehir, Dergisi, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul 2017.

Koshenova, Gulbanu, "Kazakistan, Taraz'da Babacı Hatun Türbesi", Bilig dergisi, Sayı 77, Bahar 2016.

Kökrek, Mehmet, "Börk, Bir Başlığın Tarihi Sürüveni ve Edirne'deki Börklü Mezar Taşları", Derğah Yay., İstanbul 2019.

Kucur, Sadi, "Antik Çağından XXI. Yüzyıla kadar Büyük İstanbul Tarihi", Mezarlıklar md., C. 5, İBB Yay. 2016.

Kuşdoğan, Devrim, "Konya Tarihi Mezar Taşları Müzesi", 1. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Kuşadası 2018.

McCarthi, Justin, "Sürgün ve Ölüm", İnkılâp Yay., İstanbul 1998.

Muhammed, Burak, "Balıkesir Zağnos Paşa Cami Haziresinde Bulunan Kavuk Tipleri", TAED 66/2019.

Muslu, Ramazan, "Türk Tasavvuf Kültüründe Tarikat Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları", EKEV Akademi Dergisi, Yıl 12, Sayı 36, (Yaz 2018).

Neşri, Mehmed, "Cihânnümâ", Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008.

Oğuz, Burhan, "Mezartaşında Simgeleşen İnançlar", Anadolu Aydınlanma Vakfı Yay., İstanbul 2002.

Öcal, Ersin, "İstanbul Müzelerindeki Börklü Mezar Taşları", TDAD, yıl 2, C.2., S. 11, Nisan 1981.

Önder, Mehmet, "Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsler", Türk Etnografi Dergisi, sayı XII., TTK Ankara 1970.

Ören, Enver, "Dini Terimler Sözlüğü", C. 1, Türkiye Gaz. Yay.

Özkan, Haldun, "Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, Erzurum 2000.

Özcan, Nurgül, "Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Fesin Yansıması Bağlamında Antepli Aynî'nin Divanında Fes", İnsan&İnsan, Yıl 6, Sayı 22, Güz 2019.

Paşazade, Aşık, "Tevârîh Âl-i Osmân", Haz. Prof. Dr. Kemal Yavuz, Prof. Dr. M.A. Yekta Saraç, İstanbul 2010.

Râci Efendi, Hüsein, "Zağra Müftüsünün Hatıraları", İz Yay., İstanbul 2012.

Ragheb, Youssef, "İslam Hukukunda Göre Mezar Yapısı - İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri" Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996.

Sâlnâme-i Vilâyet-i Selânik, Def'a 19, Selânik Vilâyet Matbaası, Selanik 1324/1906"

Sevım, Nidayi, Medeniyetimizin Sessiz Tanıkları, İstanbul 2010.

_____, Osmanlı Mezar Taşlarında Başlıklar, Semboller, Şekiller ve motifler…, Düşünen Şehir Dergisi, Sayı 5, Kayseri 2018.

Sipahi, Barış - Çetin, Ayten, "1697-1910 Yılları Arasında Osmanlı Kültüründe Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri", Mufad Journal, Sayı 48, Ekim 2010.

Sökütlü, Yeşim, Şeyh Devati Mustafa Haziresi'ndeki Mezar Taşları, Erciyes Üniversitesi YL tezi, Kayseri 2016.

Şahin, Ahsen, "Osmanlı Devleti'nde Başlık Olarak Fesin Kullanımı ve Feshane-i Amire (1829-1850)" Sakarya Üniversitesi, SOBE, YL Tezi, Sakarya 2019.

Şeyban, Lütfü - Gündoğdu, Oktay, "Sakarya Mezar Taşlarının Tarihi Dizin ve Dönem Analizleri", Akademik İncelemeler Dergisi, 15/2, 2020.

Şemseddin Sami, "Kâmûs-ı Türkî", İkdâm Matbası, Dersaâdet [İstanbul] 1317 (1900) – tıpkı basım.

Şentürk, M. Hüdai, "Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi 1850-1875", TTK Yay., Ankara 1992.

Şimşir, Bilal, Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yay. İstanbul 1986.

Tezcan Aksu, Belgin, "Sekizinci Yüzyıldan Günümüze Takvimlerimiz", TÜRKLAD, C. 2., Sayi1., Elazığ 2018.

Tibet, Aksel - Işın, Ekrem - Yelkenci, Dilek, "Yenikapı Mevlevîhânesi haziresi" İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri, TTK Yayınları, C.I., Ankara 1996.

Turan, Ömer "Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri", *ASAM,* Ankara 2003.

Türk Dil ve Edebiyat Ansiklopedisi, "Mezar" md., Dergah Yay., C. VI., İstanbul 1986.

Yıldırım, Bülent, "Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1878-1938)", İlgi Yay., İstanbul 2019.

Yılmaz, Edip, "Birgi Tarihi Mezar Taşları", Bitlis İslamiyat Dergisi, Cilt. 1, Sayı 2, Aralık 2019.

Yürdagür, Metin, "Tesbih", TDV, C.1.

Zeki Pakalın, Mehmet, "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1", MEB Yayınları, İstanbul 1993.

Arapça Kaynaklar

Abdulbâkî, Muhammed Fuâd, "El-Mu'cemu'l-Mufehras li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm", Dâru'l-Kutub el-Mısriyye, Kahire 1944.

El-Askalânî, İbn Ḥacer, "el-İsâbe fî temyîzi*'s*-saḥâbe", Kalkuta (Hindistan) 1853.

El-Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, "Sahîhü'l-Buhârî", Dâru'l-İbn Kesir, Beyrut 2020.

El-Cezairi, Hüseyin b. Muhammed Versilani, "Nüzhetü`l-Enzar fî Fazli İlmi't-Tarih ve'l-Ahbar", Dâru'l-Kutub el-İlmiyye Yay., Beyrut 2016.

En-Nîsâbûrî, Muhammed el-Hâkim, "el-Müstedrak *alâ'*s-Sahihayn", Dâru'l-Harameyn Yay., Kahire 1997.

Et-Tirmizi, Muhammed b. İsa, "Sünen Et-Tirmizi", *Mevsûatü"l*-Hadîsi"ş-Şerîf, Daru's-Selam, Riyad 1998.

Er-Rûmî, Şihâbüddîn Yâkūt b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî, "Muʿcemü'l-büldân ve Muʿcemü'l-üdebâʾ", Dâr Sadr Yay. Lübnan 1977.

Es-Sicistani, Ebu Davud, "Sünen Ebu Davud", Dârü'l-Hadara Yay., Er-Riyad 2015.

Ez-Zuhriyyi, Muhammed İbn Sa'd b.Meni', "eṭ-Ṭabaḳâti'l-Kübra", el-Hanci Yay., Kahire 2001.

Feyruzâbâdi, Muhammed b. Yakûb, "El-Kâmûsu'l-Muhît", Risâle Yay., Beyrut 2005.

Kolektif, "El-Mu'cemu'l-Vasit", Şurûk Yay., Kahire 2004.

Bulgarca Kaynaklar:

Арденски, Владимир, "Загаснали огнища", ИК „Ваньо Недков", София, 2005.

Андреев, Стефан, "Речник на селищни имена и названия на администативно-териториални единици", Изд. Държавна агенция – Архиви, София 2013.

Балъкчи, Емел, „Елмалъ баба – усещане за святост", сп. Алев, бр. 11, 2009, стр. 7-8. „Либерален преглед", Изд. Екстаз, Берлин 2019.

Борисов, Дамян, „Караджа паша джамия в Гоце Делчев – "Исторически разкази и документални реали.", Пловдивски университет „Паисий Хилендарски", Volume 25, Number 2, 2017.

Венедикова, Катерина, „Епиграфски паметници от Османско време", Изд. Огледало, София 2017.

_____, „Надписи на Алианското население в района на град Кърджали", Изд. Огледало, София 2010.

_____, Синовете на Абдуллах – Български фолклор, № 3-4 (= Ислям и народни традиции. Съст. на бр. Л. Миков и Г. Лозанова), 1996.

_____, „Сборник, Тюркологични изледвания" Шуменски университет "Епископ Константин преславски", Шумен, 2012.

_____, „Епиграфски паметници от източните Родопи. В с. Чернигово девойка приема исляма." – Родопи, № 9, 1989.

_____, "Епиграфски паметници на арабско писмо от Мелник." – в: Мелник, I, София, 1989.

_____, "Надгробна плоча с надпис на арабско писмо и кръст под него от с. Старово, Кърджалийско. – Родопи, № 9, 1990.

_____, "Епиграфски паметници в Родопите от османско време." Списание – Помощни исторически дисциплини, том 5 Изд. Българска академия на науките, София 1991.

_____, “Село Душинково (Джанбашлъ), Джебелско. Тюрбе (гробница) на Исхак Деде (Дядо Исхак) с надгробен надпис от 1218 г. Х. (23.IV.1803 – 11.IV.1804г. сл Хр.)”. – Родопика, № 1, Смолян, 1998.

_____, “Епиграфски паметници от Крумовградско”. – Родопика, № 1, Смолян, 1999.

_____, „Ислямът в района на с. Чифлик в Източните Родопи (въз основа на данни от епиграфски паметници). “Юбилейно издание 10 години НБУ, сб. Съставител: Валерия Фол. София, 2001.

_____, „Паметници от южното Черноморие.“, сп. Нумизматика, Сфрагистика и Епиграфика бр. 14, София 2018.

Гоергиев, В. - Трифонов, С., (Покръстването на Българските Мохамедани - 1912-1913 / Документи“, Изд. Марин Дринов, София 1995.

Груев, Михаил - Кальонски, Алексей, „Възродителния процес, мюсюлманските общности и Комунистическия режим“, София 2012.

Имам, Ибрахим, - Конедарова, Сенем, „Абланица през вековете“, Абланица 2008.

Иванов, Румен, „"Османски епиграфски паметници от Карлово". Журнал за исторически и археологически изследвания – 2, 2018.

_____, Османски надгробни паметници от Хасково (XVI-XIXв.)“ Журнал за исторически и археологически изследвания– 1, 2018.

_____, “Епиграфски паметници от Османските некрополи на Пловдив (XV-XIX Век)”, Изд. Имеон, София 2018.

Колектив, „Град Гоце Делчев – Из миналото на града и района“, Изд. Наука и изкуство, София 1988.

Кънчов, Васил, „Избрани произведения“ - Пътуване по долините на Струма, Места и Брегалница. Битолско, Преспа и Охридско, кн. 1, Изд. Марин Дринов, София 2000.

Лори, Бернар, „Съдбата на Османското наследство“, Изд. Amicitia, София 2002.

Мазгалджиев, Сунай, “Историята на един балкански планински град през XVIII в. - Социален и демографски облик на гр. Неврокоп, според османските регистри на гарантите“, СУ “Св. Климент охридски ”, София 2018, стр. 26.

Мехмед, Хюсейн, Помаците и Торбешите в Мизия, Тракия и Македония. София 2007

Миков, Любомир, „Суфизъм, архитектура и изкуство на турците в България“„ Избрани студии, Т. 2, София 2013.

_____, „Антропоморфни надгробни паметници при мюсюлманите в Североизточна България“, Българска етнография, Т. III, 5-6 (1992) .

Начев, Генчо - Узунов, Красимир, „Забравената война 1912 – 1913“ , Витамин Арт, София 2013.

Недков, Борис, „Османотурска дипломатика и палеография“ т. 1. София, 1966.

Панайотов, Николай, „Корпус - Османотурски епиграфски паметници от Североизточна България XV-XX век“, Изд. Бенида, Т.1-2, Варна1988.

Петрунова, Бони, „Ранни паметници на османската култова архитектура в българските земи“, Унв.изд. „Св.Климент Охридски“, София 2005.

Радушев, Евгений, „Помаците - Християнство и ислям в Западните Родопи с долината на р. Места, XV-30-те години на XVIII век. Част 1, София 2012.

Стоянов, Валери, „Турското население в България между полюсите на етническата политика“, Изд. Лик, София 1998.

Сукарев, Видин, „Последни отломки и свидетелства от времето на късната Османска империя в Тъмраш“, Империи и имперско наследство на Балканите, Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Людмил Спасов, том-2, София 2019.

Хатип, Джемал, „Османотурски Епиграфски надписи върху надгробни паметници от село Рибново“, Годишник на Висшия ислямски институт, бр. 7, София 2021.

_____,, „Надгробен камък с кълляви кавук ни запознава с един садразам“, сп. Мюсюлмани, бр. 3 (315), София 2021.

_____, сп. „Мюсюлмани“, бр. 1-12, София 2021.

Христов, Кирил, „Затрупана София“, Полипринт, Враца 1996.

Çevrimiçi Kaynaklar

https://www.varna.bg/bg/406 (10.11.2020)

https://www.nsi.bg/nrnm/index.php?f=6&ezik=bul1 (25.11.2020)

https://www.hronika-bg.com (10.06.2016).

https://bulgariantourist.com/konakat-na-Rifat-bey-v-grad-Nevrokop-Gotse-Delchev (05.07.2020)

EKLER

EK-1a. Nevrokop, Karaca Paşa Cami, XIX. yy. sonu. Caminin sağ arka tarafında bulunan türbe ve hazire alanı (Kartpostal, C.Hatip özler arşiv).

EK-1b. Nevrokop, Karaca Paşa Cami, XX. yy. başların. (Resim, sağ arka taraftan çekilmiş).

EK-1c. Nevrokop, Karaca Paşa Cami'nin bugünkü durumu. (Resim, sol arka taraftan çekilmiş).

EK-2a. Rıfat Bey'in konağından kalan sağlam kısım, dış görünüm

EK-2b. Rıfat Bey'in konağının içi, 1968'de yangın esnasında yanan iç kısımları

EK-2c. Rıfat Bey'e ait olduğu söylenen ve konağın bahçesinde olduğu sanılan iki mezar taşı (Fotograf, *bulgariantourist.com*)

EK-3a. Brezniçe köyü, Osmanlı dönemine ait eski mezarlık alan ve kalan tek mezar taşı.

EK-3b. Brezniçe köyü, Yeni camii haziresinde bulunan mezar taşlarının istif edilmiş hali.

EK-4a. Bukova köyü mezarlığı, Osmanlı döneme ait olan kısım

EK-5a. Dıbnitsa köyü, caminin tabut ve levazımının deposunda bulunan mezar taşları

EK-6a. Dolno Dryanovo köyü, eski mezarlığından bir bölüm.

EK-7a. Godeşevo köyü, camii haziresinden genel bir görünüm.

EK-8a. Hvostyane köyü, eski mezarlığın bir bölümü.

EK-9a. Jijevo köyünün 1912 katliamı esnasında dağıtılan mezarlığı.

EK-10a. Korniçe köyü, camii haziresinde sergilenen mezar taşları.

EK-11a. Koçan köyü, eski mezarlık alanı ve mezar taşları.

EK-11b. Koçan köyünün yakınlarında bulunan Dursun mezarı.

EK-12a. Lajnitsa köyü, eski mezarlığından bir bölüm.

EK-13a. Ribnovo köyü, eski mezarlığının doğu bölümü.

EK-14a. Skrebatno köyü, eski mezarlığının genel görünümü.

EK-14b. Skrebatno köyü, yeni mezarlığının eski bölümünün kuzeydoğu tarafı.

EK-15a, 15b. Slaşten köyü, cami haziresi.

EK-15c. Slaşten köyü, eski mezarlıktan genel bir görünüm.

EK-16a. Tuhovişte köyü, Eski camii haziresinden genel bir görünüm..

EK-17a. Vakosel köyü, Eski camii ve haziresi, 1970 yılları.

EK-17b. Vakosel köyü, Eski camii haziresinde toplanan mezar taşları.

